

MITEN LUKIOLAISET, AMMATTIKOULULAISET JA ELÄKELÄISET
YMMÄRTÄVÄT SANANLASKUJA

Suomen kielen
pro gradu -tutkielma
Oulun yliopisto
23.10.2021

Saga Nieminen

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1.1. Tutkielman aihe ja tutkimuskysymykset	1
1.2. Aiempi tutkimus	4
1.3. Tutkimusaineisto ja -menetelmä	8
2. TEORIA	12
2.1. Sananparret	12
2.2. Kognitiivinen metaforateoria	14
2.2.1. Käsittemetafora	14
2.2.1.1. Lähde- ja kohdealue	15
2.2.2. Metaforan osittaisuus ja yksisuuntaisuus	17
2.2.3. Metaforan kehollinen perusta	18
2.2.4. Metaforatyypit	19
2.2.5. Metaforateorian saama kritiikki	21
3. ANALYYSI	24
3.1. Eri ryhmien sananlaskuosaaminen	24
3.1.1. Lukiolaiset	24
3.1.1.1. <i>Rumat ne vaatteilla koreilee</i>	24
3.1.1.2. <i>Rohkea rokan syö</i>	27
3.1.1.3. <i>Pata kattilaa soimaa, musta kylki kummallakin</i>	29
3.1.1.4. <i>Kyllä vakka kantensa valitsee</i>	33
3.1.1.5. <i>Parempi pyy pivossa kuin kymmenen oksalla</i>	35
3.1.1.6. <i>Moni kakku päältä kaunis, vaikka on silkkoa sisältä</i>	38
3.1.1.7. Yhteenveto lukiolaisten sananlaskuosaamisesta	40
3.1.2. Ammattikoululaiset	42
3.1.2.1. <i>Rumat ne vaatteilla koreilee</i>	42
3.1.2.2. <i>Rohkea rokan syö</i>	44
3.1.2.3. <i>Pata kattilaa soimaa, musta kylki kummallakin</i>	46
3.1.2.4. <i>Kyllä vakka kantensa valitsee</i>	48

3.1.2.5. <i>Parempi pyy pivossa kuin kymmenen oksalla</i>	50
3.1.2.6. <i>Moni kakku päältä kaunis, vaikka on silkkoa sisältä</i>	51
3.1.2.7. Yhteenveto ammattikoululaisten sananlaskuosaamisesta	53
3.1.3. Eläkeläiset	55
3.1.3.1. <i>Rumat ne vaatteilla koreilee</i>	55
3.1.3.2. <i>Rohkea rokan syö</i>	58
3.1.3.3. <i>Pata kattilaa soimaa, musta kylki kummallakin</i>	60
3.1.3.4. <i>Kyllä vakka kantensa valitsee</i>	61
3.1.3.5. <i>Parempi pyy pivossa kuin kymmenen oksalla</i>	63
3.1.3.6. <i>Moni kakku päältä kaunis, vaikka on silkkoa sisältä</i>	64
3.1.3.7. Yhteenveto eläkeläisten sananlaskuosaamisesta	66
3.2. Eri ryhmien sananlaskuosaamisen vertailua	67
3.2.1. Eläkeläiset ja nuoret	67
3.2.2. Lukiolaiset ja ammattikoululaiset	71

4. PÄÄTÄNTÖ **74**

LÄHTEET **81**

LIITTEET

1. JOHDANTO

1.1. Tutkielman aihe ja tutkimuskysymykset

Sananparret ovat osa suomalaista kansanperinnettä. Kuten kansanperinne yleensä, myös sananparret ovat vahvasti sidoksissa agraariyhteiskuntaan, sen elämäntapaan, elinkeinoihin ja esineistöön (Virtanen 1999: 374). Jatkuva muutos on luonnollinen osa kieltä, sillä kielen pitää olla elävä ja toimiva, jotta se palvelee käyttäjiään. Esimerkiksi sanaston pitää uusiutua jatkuvasti uusien ilmiöiden myötä, sillä ihmisten on pystyttävä puhumaan niistä (Kolehmainen 1991; Leino 2008: 162). Koska kieli muuttuu ympäröivän maailman ja eri aikojen mukana, monet vanhat esineet ja käsitteet muuttuvat ajan kuluessa vanhanaikaisiksi, usein tarpeettomiksikin. Vanhojen elinkeinojen väistyessä niiden piiriin kuuluneet sanat jäävät pois käytöstä, ellei niitä sitten oteta käyttöön uusissa merkityksissä. (Häkkinen 1997: 52–53). Esimerkiksi tietotekniikan sanastoon kuuluvat sanat *verkko*, *hiiri*, *ikkuna* ja *polku* ovat esimerkkejä sanoista, jotka on otettu käyttöön myös uusissa merkityksissä (Onikki-Rantajääskö 2008: 51).

Koska ihmisten elinpiiri, elämäntavat ja elinkeinot ovat muuttuneet paljon agraariyhteiskunnan ajoista, monet ennen yleiset, agraariyhteiskuntaan sidoksissa olevat sananparret ovat unohtuneet eivätkä niiden merkitykset enää aukea nykypäivän ihmisille. Esimerkiksi sananparsi *tyynessä vedessä suuret kalat kutevat* ei liity kalastukseen vaan sen merkitys on kuvaannollinen: jossakin voi piillä tai jollakin voi olla suurempia voimavaroja kuin päältä päin luulisi. Myös sananparsien sisältämä maanviljelysanasto alkaa olla nykypuhujille melko vierasta, mikä voi osaltaan vaikeuttaa sananlaskujen ymmärrystä. Esimerkiksi sananparsi *oraasta touko tutaan* (jonkin alkuaasteesta voi päätellä sen myöhemmän kehityksen tai lopputuloksen) sisältää maanviljelykseen liittyvät sanat *oras* (‘viljan t. kylvöheinän taimikko korrelle tulon alkuun saakka’) ja *touko* (‘kasvava (kevät)vilja’), minkä takia sananparren merkitys saattaa jäädä nykypäivän ihmiselle hämäräksi. Myös tuntemista merkitsevä verbi *tuta* saattaa osaltaan vaikeuttaa sananlaskun ymmärtämistä, sillä sitä nykyään käytetään vain tietyissä yhteyksissä, esimerkiksi juuri sananlaskujen kaltaisissa kiteytyneissä ilmauksissa. (Kari 1993: 127, 204; KS 2021 s.v. *oras*, *touko*. Viitattu 6.7.2021.)

Toisaalta kuitenkin jotkut agraariyhteiskunnan kuvakieliset ilmaukset elävät yhä jossain määrin kulttuurissamme ja kielessämme. Esimerkiksi huolettomasti elävä *elää kuin pellossa* ja niskuroiva tai epäsolidaarinen ihminen *astuu yli aisojen*. Ihmiset muistavat myös, että *kenen leipää syöt, sen lauluja laulat* (ihmisellä, joka tarjoaa muille jotakin, on päätäntävalta siitä, miten asiat tehdään). (Nissinen 1995.) Lisäksi myös muunlaiset, ehkäpä paremmin nykypäivään sopivat ja vähemmän agraariyhteiskuntaan liittyvät sanonnat elävät edelleen ihmisten puheessa, esimerkiksi *joka leikkiin ryhtyy, se leikin kesk-täköön; aika parantaa haavat; siitä puhe mistä puute* (Virtanen 1991: 724).

Väitöskirjassaan *Puheesta ihminen tunnetaan: Sananlaskujen funktiot sosiaalisessa vuorovaikutuksessa* (2004) Outi Lauhakangas puhuu siitä, miten nykyään ylipäättään sananparsien tunnistaminen arkikielestä poikkeavaksi puheenlajiksi ei ole itsestään selvää. Tällaisia tilanteita ilmenee etenkin eri ikäpolvien välisessä vuorovaikutuksessa. Lauhakangas käyttää tästä esimerkkinä Aune Jääskisen kolumnissa (2002: 36) kuvattua tilannetta, jossa kahden eri ikäpolven edustajan keskustellessa sananpartta ei tunnisteta sananparreksi.

Tyylikkäästi pukeutunut seniorikansalainen seisoj edessäni jonossa selittämässä tuntemuksiaan nuorelle naisvirkailijalle. Kontakti tuntui kangertelevan. Kumartuen lähemmäksi heitä erottavaa läpinäkyvää muovilevyä iäkäs daami totesi kuin aiheuttamaansa vaivaa anteeksipyydellen: ”*Kaikkihan me täältä lähdemme aikanamme*, tavalla tai toisella.” Tyttö muovin takana hämmästy: ”Minne me lähdemme?” (Lauhakangas 2004: 19.)

Myös omien kokemusteni perusteella enimmäkseen vanhat ihmiset käyttävät puheessaan erilaisia sananparsia. Nuorten kuulee käyttävän harvakseltaan joitain edellä mainittuja hyvin yleisiä sanontoja sekä ajankohtaisia ja usein englannin kielestä lainautuneita muotisansoja tai -lausahduksia, joita tällä hetkellä ovat esimerkiksi *triggeröityä* (’provo-soitua tai raivostua jostakin’), *ok boomer*¹ (ilmaus, jolla voidaan osoittaa kyllästyneisyyttä tai väheksyntää vanhempia ihmisiä ja heidän sanomisiaan kohtaan), *goals* (ilmaus, jota käytetään, kun jotakin asiaa ihaillaan tai se on tavoiteltavan arvoinen, esim. *sen elämä on goals*), *(olla) mintissä* (kun jonkin on hyvässä kunnossa tai näyttää hyvältä, esim. *nyt on hiukset mintissä*), *(olla) wörtti* (kun jokin asia on vaivannäön arvoinen, esim. *se oli wörtti reissu*), *lit* (’mahtava’, esim. *se keikka oli lit*).

¹ Sana *boomer* viittaa niin sanottuun baby boomers -sukupolveen.

Olen jo aiemmin kandidaatintutkielmassani *Miten lukiolaiset ymmärtävät sananlaskuja* (Nieminen 2019) kartoittanut nuorten sananlaskuosaamista lukiolaisten osalta. Tässä pro gradu -tutkielmassa haluan laajentaa kandidaatintutkielmani tuloksia vertaamalla nuorten sananlaskuosaamista heitä huomattavasti vanhempien ihmisten, eläkeläisten, sananlaskuosaamiseen ja näin selvittää, millainen ero sananlaskujen ymmärryksessä näiden kahden ryhmän välillä on. Nuorten joukkoon otan lukiolaisten lisäksi mukaan myös ammattikoululaiset, jotta voin lisäksi heitä keskenään vertaamalla tutkia sitä, vaikuttaako koulusta nuoren sananlaskuosaamiseen. Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

1. Ymmärtävätkö eläkeläiset sananlaskuja paremmin kuin nuoret?
2. Vaikuttaako nuoren koulutustausta sananlaskujen ymmärtämiseen?

Tutkin eri ryhmien sananlaskuosaamista kyselylomakkeen (ks. liite) avulla. Olen valinnut lomakkeeseen kuusi arkaaista sanastoa sisältävää ja agraariyhteiskuntaan sidoksissa olevaa sananlaskua. Ensimmäisen tutkimuskysymyksen hypoteesini on, että eläkeläiset ymmärtävät sananlaskuja nuoria paremmin, sillä he ovat eläneet aikana, jolloin Suomi oli vielä vahvasti agraariyhteiskunta. Lisäksi nykypäivän eläkeläiset ovat olleet elämässä aikana tekemisissä heitä vanhempien sukupolvien kanssa, joiden puheeseen nykyään arkaainen sanasto kuului ja joiden puheessa sananlaskujen käyttö oli yleisempää kuin nykypäivänä. Näin ollen sananlaskut todennäköisesti ovat eläkeläisille tutumpia kuin nuorille, mikä helpottaa sananlaskujen ymmärrystä. Muutoinkin eläkeläisillä on ikänsä puolesta enemmän elämäkokemusta, mikä yleensä auttaa ymmärtämään sananlaskujen merkityksiä.

Toisen tutkimuskysymyksen hypoteesini on, että lukiolaiset ymmärtävät sananlaskuja paremmin kuin ammattikoululaiset. Perustan hypoteesini ensinnäkin siihen, että äidinkieltä ja kirjallisuutta opiskellaan paljon laajemmin lukiossa kuin ammattikoulussa. Lukiossa pakollisia äidinkielen ja kirjallisuuden kursseja on kahdeksan: ÄI1 Tekstien tulkinta ja kirjoittaminen, ÄI2 Kieli- ja tekstitietoisuus, ÄI3 Vuorovaikutus, ÄI4 Kirjallisuus, ÄI5 Tekstien tulkinta, ÄI Kirjoittaminen, ÄI7 Vuorovaikutus, ÄI8 Kirjallisuus. Pakollisten kurssien laajuus on yhteensä 12 opintopistettä. Ammatillisissa perustutkinnoissa äidinkieli on osa Viestintä- ja vuorovaikutusosaaminen -opintoja, jotka ovat yhteisiä kaikille tutkinnoille. Opinnot ovat yhteensä 11 osaamispistettä, josta 4 on varattu

osiolle Viestintä ja vuorovaikutus äidinkielellä. Yksi opintopiste (käytössä lukioissa) tarkoittaa 27 työtuntia ja yksi osaamispiste (käytössä ammattiopistoissa) 16 työtuntia, joten äidinkielen opintojen laajuudessa on huomattava ero lukio-opintojen ja ammatillisten opintojen välillä. (Opetushallitus 2021, 2019.)

Sen lisäksi, että lukiossa opiskellaan äidinkieltä laajemmin, myös kurssien sisällöt ovat sellaisia, että ne tukevat paremmin kuvaannollisen kielenkäytön tulkintataitojen kehittymistä, mistä on apua myös sananlaskujen ymmärtämisessä. Lukiossa esimerkiksi tekstien tulkintaan keskittyviä kursseja on kaksi. Tekstien tulkintaan sisältyvät muun muassa kuvaannollisen kielenkäytön ja ilmaisuja tunnistaminen ja tulkinta, jotka ovat taitoja, joita vaaditaan myös sananlaskujen ymmärtämisessä. Myös kirjallisuuden kursseja on kaksi. Kirjallisuuden lajeista esimerkiksi lyriikka sisältää paljon erilaisia kuvakielisiä ilmaisuja, joten lyriikan analysoinnin kautta myös kuvaannollisen kielenkäytön ymmärtäminen kehittyy. Kuvaannollista kieltä ja kuvallisia ilmaisuja käytetään muutoinkin kielessä paljon, joten lukeminen yleensäkin kehittää kaikenlaisen kielenkäytön tulkintataitoja. (Opetushallitus 2019: 70–73.)

Koska ammatilliset perustutkinnot tähtäävät ammattiin, opintojen sisällöt ovat luonnollisestikin erilaiset verrattuna lukion opetussuunnitelman sisältöihin. Ammattiopistojen Viestintä ja vuorovaikutus äidinkielellä -opinnoissa painotetaan muun muassa kirjallista ja suullista viestintää sekä vuorovaikutustaitoja. Käsiteltävät tekstit ja tekstilajit liittyvät opiskeltaviin aloihin, ja esimerkiksi tulkintaa ei painoteta samalla tavalla kuin lukiossa, vaan keskeisimpinä asioina ovat muun muassa tiedonhaku, tiedon hyödyntäminen sekä lähdekriittisyys. Ammatillisissa opinnoissa kirjallisuus ei siis ole osa pakollisia opintoja, vaan kirjallisuus kuuluu valinnaisiin opintoihin, joita on mahdollista suorittaa oppilaitosten tarjonnasta riippuen. (Opetushallitus 2021.)

1.2. Aiempi tutkimus

Paremiografiaa eli sananlaskujen keruuta on harrastettu Suomessa jo vuosisatojen ajan 1500-luvulta lähtien. Sananlaskujen tutkimus eli **paremiologia** taas on keruuseen verrattuna uudempi ilmiö. Eri aikoina eri asiat ovat vaikuttaneet siihen, miksi sananlaskuja on haluttu tutkia ja merkitä muistiin. 1500- ja 1600-luvuilla sananlaskujen keruuseen

vaikuttivat eniten kirkon merkittävä yhteiskunnallinen asema ja suhde valtioon. (Granbom-Herranen 2012: 165–166.) Raamattu onkin yksi keskeisimmistä länsimaisen fraseologian lähteistä. Raamatun ja kansankielisten saarnojen kautta sananlaskut siirtyivät vähitellen yleiseen kielenkäyttöön sellaisenaan tai merkityksiltään muuttuneina. (Kuusi 1971: 91; Virtanen 1988: 226.) 1500-luvulla myös uskonpuhdistuksen aatteellisen murroksen myötä suomalaisen kulttuurin olemassaolo alettiin ylipäättään huomata (Granbom-Herranen 2012: 168).

1700-luvulla valistuksen aikakaudella kiinnostuttiin eri kansojen ainutlaatuisuudesta. 1700-luvulla papisto alkoi kerätä myös sellaisia suomenkielisiä sananlaskuja, jotka eivät olleet peräisin Raamatusta. 1800-luvulle tultaessa Suomessa kuten monessa muussakin Euroopan maassa alkoivat kukoistaa kansallismieliset aatteet nationalismi ja kansallisromantiikka, jotka lisäsivät kiinnostusta suomalaisten omaan historiaan ja kansanperinteeseen. Erityisesti 1800-luvun puolivälistä alkaen 1900-luvun puoliväliin saakka Suomessa elettiin suurten taloudellisten, yhteiskunnallisten ja ideologisten muutosten aikaa, mikä lisäsi sananlaskujen keruuta ja myöhemmin myös tutkimusta. Esimerkiksi Suomen autonominen asema osana Venäjää mahdollisti vapaan liikkumisen ja sen myötä sananlaskujen keruun. Samoihin aikoihin maan sisäiset kulkuyhteydet alkoivat kehittyä, mikä helpotti sananlaskujen keruuta. 1800-luvulla papiston lisäksi myös uudet ryhmät, erityisesti kansallismieliset ylioppilaat, kiinnostuivat sananlaskujen keruusta. (Granbom-Herranen 2012: 168–170.)

2000-luvulla Euroopan yhdistymisen myötä suomalaisissa heräsi jälleen tarve oman kansallisen perinteen tutkimiseen. Kiinnostus suomalaisten sananlaskujen tutkimukseen on siis ollut voimakkainta erilaisissa yhteiskunnallisissa murrosvaiheissa, sillä kiinnostus kansanperinteeseen kasvaa yleensä kansakunnan tai kieliryhmän hakiessa omaa identiteettiään. (Granbom-Herranen 2012: 165.)

Varhaisin suomenkielisten sananlaskujen muistiinpanija ja julkaisija oli Mikael Agricola, jonka teos *Rucouskiria Bibliasta* (1544) sisältää myös suomenkielisiä sananlaskuja. Vanhin ja arvokkaimpana pidetty sananlaskukokoelma on vuonna 1702 Henrik Florinuksen julkaisema ja keräämä *Wanhain Suomalaisten Tawaliset ja Suloiset Sananlascut, Mahdollisuuden jälken monialda cootut, ja nyt wastudest ahkeruudella enätyt*. Teoksen aineisto on kerätty vuosina 1655–1702, ja se sisältää yli 1 500 suomenkielistä sa-

nanlaskua. (Granbom-Herranen 2012: 168; Kuusi 1990: 454–455). Muita tunnettuja suomalaisia sananlaskujen kerääjiä ovat olleet muun muassa Sakari Topelius, Elias Lönnrot, August Ahlqvist, K. A. Gottlund, A. V. Koskimies, Christfried Ganander ja D. E. D. Europaeus. (Kuusi 1990: VI, 451, 501.)

1900-luvun puolivälistä vuosisadan loppuun asti merkittävin suomalainen sananlaskututkija ja sananlaskututkimuksen suunnannäyttäjä on ollut akateemikko Matti Kuusi. Kuusi oli uransa aikana hyvin tuottoisa kirjoittaja, ja hänen kiinnostuksensa kohteena olivat yleensä nimenomaan sananlaskut. Lukuisten sananlaskuaiheisten teosten kirjoittamisen ja toimittamisen lisäksi Kuusi kehitti muun muassa kansainvälisen Matti Kuusi -sananlaskutietokannan. Tietokanta on yli kolmeensataan erikieliseen sananlaskukoelmaan viittaava suomenkielinen otsikkokortisto, joka on liitetty Kuusen kehittämään sananlaskuaiheiden, -merkitysten sekä -rakenteiden luokittelusysteemiin (Lauhakangas 2001).

Nykyään sähköistä tietokantaa ylläpitää Kuusen tytär Outi Lauhakangas, joka on jatkanut isänsä tavoin sananlaskututkijana. Lauhakangas on kirjoittanut useita sananparsiaiheisia tietokirjoja ja tutkinut sananlaskuja muun muassa väitöskirjassaan *Puheesta ihminen tunnetaan. Sananlaskujen funktiot sosiaalisessa vuorovaikutuksessa* (2004).

Myös folkloristiikan tutkija Leea Virtasen teokset *Suomalainen kansanperinne* (1988), *Kansanviisauden kirja* (1991) ja *Ellun kana ja Turusen pyssy. Kyllä kansa tietää* (1999) ovat tutkielmani keskeisiä lähteitä. Virtanen tutki uransa aikana laajasti suomalaista kansanperinnettä, muun muassa suomalaista puhekuulttuuria ja kielenkäyttöä, johon myös sananparret kuuluvat.

Lukiolaisten sananlaskutuntemusta on oman kandidaatintutkielmani (Nieminen 2019) lisäksi tutkittu aiemmin ainakin kahdessa pro gradu -tutkielmassa: Hilda Koskimäen tutkielmassa *Ei haittaa, vaikka vähän valehdellaan. Ylioppilaskokelaat sananlaskujen tulkitsijoina* (2017) ja Minka Hietasen tutkielmassa *Sananparsien monet merkitykset. Helsinkiläiset lukiolaiset sananparsien tulkitsijoina* (2013). Omaan kandidaatintutkielmaani verrattuna Koskimäen ja Hietasen tutkielmissa on kuitenkin ollut hieman eri näkökulma sananlaskujen ymmärrykseen. Koskimäki on tutkielmassaan tarkastellut kevään 2014 ylioppilaskokeessa olleita sananlaskuja, jotka jollain tavalla edustavat suo-

malaista puhekulttuuria (*puhuminen on hopeaa, vaikeneminen kultaa; ei suuret sanat suuta halkaise; hyvä kello kauas kuuluu, paha vielä kauemmaksi; siitä puhe, mistä puute; puhumatta paras; sanasta miestä, sarvesta härkää; joka paljon puhuu, se vähän tietää*). Hietanen taas on tutkinut sananlaskujen monitulkintaisuutta (Koskimäki 2017: 11).

Myös peruskoululaisten sananlaskutuntemusta on tutkittu ainakin kolmessa pro gradu -tutkielmassa: Merja Pinolan tutkielmassa *Älä heitä kivistä kaivoon. Miten peruskoulun yhdeksäsluokkalaiset ymmärtävät sananlaskuja?* (2007), Riikka Rantalan tutkielmassa *Silkosta silikonin. Miten peruskoulun neljäs-, kuudes- ja kahdeksäsluokkalaiset ymmärtävät sananlaskuja?* (1998) ja Johanna Karhun tutkielmassa *Kuudesluokkalaiset sananlaskujen ymmärtäjinä. Kielellisen päättelyn havainnointia oppilaiden kirjallisten vastausten perusteella* (1999).

Kandidaatintutkielmassani (Nieminen 2019) vertasin tuloksiani Riikka Rantalan (1998) pro gradu -tutkielman tuloksiin, sillä Rantalan tutkielmaan valikoituneet kaksitoista sananlaskua olivat suhteellisen yleisiä eivätkä esimerkiksi paikallisia. Esimerkiksi Pinola (2007) on omassa tutkielmassaan tutkinut kalajokisia sananlaskuja. Lisäksi suurin osa Rantalan (1998) tutkielmaan valikoituneista sananlaskuista sisältää jonkin metaforan, jolloin sananlasku ei ole merkitykseltään läpinäkyvä, vaan sen merkitys avautuu vasta metaforan tulkinnan kautta. Merkityksen ymmärtäminen vaatii siis päättelykykyä, ellei sananlasku ole entuudestaan tuttu. Halusin myös tutkia nimenomaan arkaaista sanastoa sisältäviä sananlaskuja, minkä takia myös vertasin tuloksiani nimenomaan Rantalan (1998) tutkielmaan.

Tulosten vertailun helpottamiseksi valitsin kandidaatintutkielmani (Nieminen 2019) kyselylomakkeeseen samat kuusi sananlaskua, joita Rantala on tutkinut omassa tutkielmassaan. Käytän tässä pro gradu -tutkielmassa samaa kyselylomaketta kuin kandidaatintutkielmassani. Esittelen sananlaskut luvussa 1.3. Kandidaatintutkielmassani käytin myös samankaltaista kolmiportaista luokittelua kuin Rantala. Tutkielmassaan Rantala on luokitellut saamansa vastaukset kuvaannollisiin, sananmukaisiin ja virheellisiin vastauksiin. Itse kandidaatintutkielmassani luokittelin saamani vastaukset vastaavasti oikeisiin, osittain oikeisiin ja väärin vastauksiin. Käytän tässä tutkielmassa samaa kolmiportaista luokittelua kuin kandidaatintutkielmassani.

1.3. Tutkimusaineisto ja -menetelmä

Olen kerännyt lukiolaisia edustavan aineiston kandidaatintutkielmaani (Nieminen 2019) varten lokakuussa 2018 kyselylomakkeella (ks. liite) Oulun Suomalaisen Yhteiskoulun lukiosta. Lomakkeeseen vastasi yhteensä 37 abiturienttia. Kyselylomakkeessa ei selvitetty vastaajien taustatietoja, kuten esimerkiksi kielellistä taustaa. Vastausten perusteella ei kuitenkaan tullut ilmi, että joukossa olisi ollut muuta kuin suomen kieltä äidinkielenään puhuvia.

Eläkeläisiä edustavan aineiston olen kerännyt joulukuussa 2020 sähköisellä Webropol-kyselylomakkeella, jonka pohjana olen käyttänyt samaa kyselylomaketta kuin kandidaatintutkimassani. Lomake oli täysin sama lukuun ottamatta taustatieto-osiota, jossa kysyttiin vastaajan ikää ja syntymävuotta. Kuten lukiolaisten kohdalla, ainakaan vastausten perusteella ei tullut ilmi, että joukossa olisi ollut muuta kuin suomen kieltä äidinkielenään puhuvia. Keräsin aineiston Kansanusko ja kansanperinne -Facebook-ryhmästä, josta sain kokonaisuudessaan 96 vastaajan aineiston. Kaikista vastaajista karsin pois kaikki alle 65-vuotiaat, jotta vastaajien välillä ei olisi kovin paljon ikäeroa. Jäljelle jäi 44 vastaajaa, joista 7 vastasi ainoastaan taustatieto-osioon eikä jatkanut kyselyä sen pidemmälle. Nämä 7 vastaajaa pois karsittuna jäljelle jäi 37 vastaajan aineisto. Tarkoitukseni olikin rajata aineisto nimenomaan 37 vastaajan suuruiseksi, jotta aineisto olisi samansuuruinen kuin jo aiemmin keräämäni lukiolaisia edustava aineisto. Lopulliseksi eläkeläisten ikähaitariksi muodostui 65–79-vuotta. Selkeä enemmistö vastaajista oli 65–70-vuotiaita, sillä kaikista 37 vastaajasta heitä oli 23. 71–75-vuotiaita vastaajia oli 8 ja yli 75-vuotiaita 6.

Ammattikoululaisia edustavan aineiston olen kerännyt syksyllä 2020 ja keväällä 2021 Oulun seudun ammattiopiston Kaukovainion yksiköstä. Vastaajat olivat saman ikäisiä kuin abiturientit eli noin 18-vuotiaita, sillä ikäero olisi saattanut vaikuttaa tekemääni vertailuun ammattikoululaisten ja lukiolaisten välillä. Ammattikoululaisille käytin sähköiseen muotoon muutettuna (Webropol) täsmälleen samaa lomaketta kuin lukiolaisille. Samoin kuin lukiolaisten ja eläkeläisten kohdalla, ainakaan vastausten perusteella ei tullut ilmi, että joukossa olisi ollut muuta kuin suomen kieltä äidinkielenään puhuvia. Koska tarkoitukseni on vertailla eri ryhmien sananlaskuosaamista, alkuperäisenä ajatukseni oli, että kaikkia ryhmiä edustavat aineistot olisivat samansuuruisia (37 vastaa-

jaa). Ammattikoululaisilta en kuitenkaan onnistunut saamaan kuin 14 vastaajan aineiston, joten otan analyysissäni huomioon myös aineistojen kokoeron. On melko vaikeaa arvioida, miten tai kuinka paljon kokoero lopulta vaikuttaa tuloksiin, sillä isompi otanta voisi yhtä hyvin joko vahvistaa saamiani tuloksia tai muuttaa niitä. Suurempi otanta kuitenkin tuottaisi hieman luotettavampia tuloksia, vaikkei toki 37 vastaajankaan aineisto riitä kovinkaan yleistettäviin tuloksiin.

Valitsin tutkimuskohteekseni lukiolaiset, ammattikoululaiset ja eläkeläiset, sillä haluan laajentaa kandidaatintutkielmani (Nieminen 2019) tuloksia vertaamalla nuorten sananlaskuosaamista heitä huomattavasti vanhempien ihmisten, eläkeläisten, sananlaskuosaamiseen ja näin selvittää, millainen ero sananlaskujen ymmärryksessä näiden kahden ryhmän välillä on. Nuorten joukkoon olen ottanut lukiolaisten lisäksi mukaan myös ammattikoululaiset, jotta voin ryhmiä vertailemalla tutkia, vaikuttaako koulutusta nuoren sananlaskuosaamiseen. Tutkielmani tuo uutta sananlaskujen tutkimuskentälle siinä mielessä, ettei ammattikoululaisten ja eläkeläisten sananlaskuymmärrystä ole tietääkseni aiemmin tutkittu. Esimerkiksi peruskoululaisia on tutkittu jo aiemmin ainakin kolmessa sananlaskujen ymmärtämistä kartoittavassa pro gradu -tutkielmassa (Pinola 2007, Karhu 1999 ja Rantala 1998). Tietääkseni myöskään eri ryhmien sananlaskuymmärrystä ei ole vertailtu aiemmin.

Kandidaatintutkielmassani (Nieminen 2019) vertasin tuloksiani Riikka Rantalan (1998) pro gradu -tutkielman tuloksiin (ks. luku 1.2.). Tulosten vertailun helpottamiseksi valitsin kandidaatintutkielmani kyselylomakkeeseen samat kuusi sananlaskua, joita Rantala on tutkinut omassa tutkielmassaan. Käytän tässä pro gradu -tutkielmassa samaa kyselylomaketta kuin kandidaatintutkielmassani (ks. liite). Kyselylomakkeen sananlaskut ovat:

- 1) *Rumat ne vaatteilla koreilee*
- 2) *Rohkea rokan syö*
- 3) *Pata kattilaa soimaa, musta kylki kummallakin*
- 4) *Kyllä vakka kantensa valitsee*
- 5) *Parempi pyy pivossa kuin kymmenen oksalla*
- 6) *Moni kakku päältä kaunis, vaikka on silkkoa sisältä*

Kyselylomakkeessa vastaajien tehtävänä on selittää, mitä mikäkin sananlasku heidän mielestään tarkoittaa. Sananlaskujen selittämistä on havainnollistettu opiskelijoille esimerkillä: ”Esimerkiksi sananlasku *ennen virsta väärää kuin vaaksa vaaraa* tarkoittaa,

että kannattaa pelata varman päälle.” Mikäli jonkin sananlaskun merkitystä ei osata selittää, tehtävänannossa on ohjeistettu arvaamaan, mitä sananlasku voisi tarkoittaa, jotta tyhjiä vastauksia tulisi mahdollisimman vähän. Lisäksi tehtävänä on määritellä, miksi sananlaskun merkitys ei aukea, rastittamalla yksi tai useampi seuraavista vaihtoehtoista:

- sananlasku sisältää tuntemattoman sanan, joka on _____.
- en ole kuullut sananlaskua aiemmin.
- Muu syy: _____.

Tulkintojen määrittely oikeisiin ja väärin tulkintoihin ei ole yksiselitteistä eikä välttämättä edes mahdollista, sillä sananlaskujen tulkinta liittyy vahvasti niiden käyttötilanteeseen. Kontekstin lisäksi esimerkiksi sanomisen sävy puhetilanteessa voi vaikuttaa ratkaisevasti sananlaskun tulkintaan (Koskimäki 2017: 16). Lisäksi tulkintojen jaottelua oikeisiin ja virheellisiin vaikeuttaa se, että sananlaskuja voidaan tulkita eri tasoilla. Vaikka iso osa sananlaskuista sisältää jonkin metaforan, jonka kuvallisen tulkinnan kautta sananlaskun varsinainen merkitys vasta avautuu, sananlaskut voidaan silti tulkita myös kirjaimellisesti. Esimerkiksi sananlaskun *moni kakku päältä kaunis, vaikka on silkkoa sisältä* kirjaimellinen tulkinta olisi, että kakku voi näyttää herkulliselta, mutta saattaa siitä huolimatta maistua pahalta. Mikäli sananlasku tulkitaan kirjaimellisesti, sananlaskun varsinainen merkitys jää yleensä ymmärtämättä ainakin osittain. Jotkut sananlaskuista ovat kuitenkin merkitykseltään läpinäkyvämpiä kuin toiset ja siksi kirjaimellisemmin ymmärrettävissä. Esimerkiksi sananlasku *rumat ne vaatteilla koreilee* on paljon kirjaimellisemmin ymmärrettävissä kuin esimerkiksi sananlasku *pata kattilaa soimaa, musta kylki kummallakin*.

Sananlaskuilla voidaan nähdä olevan jossain määrin tietty, vakiintunut merkitys ja tulkinta, joka perustuu muun muassa aiemmin eri tilanteissa tehtyihin päätelmiin, yleiseen tietoon sekä sananlaskun käyttäjien ja kuulijoiden kulttuurisiin käsityksiin ja ennakkoletuksiin (Granbom-Herranen 2008: 172–173; Koskimäki 2017: 17). Vakiintuneita tulkintojakin voi kuitenkin olla useita erilaisia. (Koskimäki 2017: 17). Lisäksi sananlaskun merkitys voi muuttua ja eriytyä. Esimerkiksi jonkin maantieteellisen alueen tai ryhmän, esimerkiksi suvun, sisällä sananlaskun vakiintuneen tulkinnan rinnalle voi kehittyä uusia, muuttuneita merkityksiä, jotka poikkeavat vakiintuneesta tulkinnasta (Lauhakangas 2004: 28).

Koska tulkintojen luokittelu puhtaasti oikeisiin ja väärin ei ole yksinkertaista eikä usein luontevaakaan, luokittelen aineistoni vastaukset oikeisiin, osittain oikeisiin ja väärin. Oikealla tulkinnalla tarkoitan vakiintuneen tulkinnan mukaista tulkintaa. Oikeiksi luokittelemissani vastauksissa myös sananlaskun sisältämä metafora on ymmärretty ja selitetty. Osittain oikeiden vastausten kohdalla käytän samoja luokitteluperusteita kuin Koskimäki (2017) ja Rantala (1998) ovat käyttäneet omissa tutkielmissaan. Osittain oikeiksi luokittelemissani vastauksissa keskitytään esimerkiksi yksittäisten sanojen ja ilmausten merkityksiin eikä varsinaista tulkintaa oikeastaan tehdä. Osittain oikeissa vastauksissa myöskään sananlaskun sisältämä metafora ei ole auennut ainakaan täysin. Selitys voi olla ajatukseltaan oikea, mutta jää esimerkiksi hyvin konkreettiselle tasolle. (Rantala 1998: 58; Koskimäki 2017: 17). Vääriksi määrittelen tyhjät vastaukset sekä sellaiset vastaukset, joissa sananlaskun merkitys ei selkeästi ole auennut millään tasolla.

Seuraavaksi määrittelen sananlaskujen vakiintuneet tulkinnat, joiden perusteella jaotteen aineistoni vastaukset oikeisiin, osittain oikeisiin ja väärin tulkintoihin. Sananlaskujen selityksiin olen käyttänyt apunani Karin *Nykysuomen idiomisanakirjaa* (1993) ja Kuusen *Vanhan kansan sananlaskuviisautta* (1990).

- 1) *Rumat ne vaatteilla koreilee* on melko kirjaimellisesti ymmärrettävissä oleva sananlasku: Kauniin tai komean ihmisen ei tarvitse koreilla vaatteilla, koska hän näyttää muutenkin viehättävältä. Sananlaskuun sisältyy myös ajatus sisäisestä kauneudesta; monet muut ominaisuudet ovat ihmisessä tärkeämpiä kuin hieno ulkomuoto. Ihmisiä ei siis kannata tuomita ulkokuoren perusteella, sillä vaatteet eivät tee ihmistä.
- 2) *Rohkea rokan syö* tarkoittaa, että rohkea ihminen uskaltaa tarttua haasteisiin ja näin menestyy. Erilaisiin haasteisiin ja tilaisuuksiin kannattaa ja pitää tarttua, joskus jopa keinoja kaihtamatta, jos haluaa saavuttaa tavoitteensa, sillä ihminen menestyy harvoin kainoudella ja vaatimattomuudella. Tämä ajatus näkyy selvemmin sananlaskun pidemmissä muodoissa: *Rohkea rokan syö, ujo nälkään kuolee; rohkea rokan(kin) särpää, kaino ei saa kaaliakaan*.
- 3) *Pata kattilaa soimaa, musta kylki kummallakin opettaa*, ettei pitäisi arvostella tai mustamaalata muita, sillä meissä kaikissa on vikoja ja syylistymme itse usein samaan kuin mistä toisia arvostelemme.
- 4) *Kyllä vakka kantensa valitsee* tarkoittaa, että ihminen valitsee tai päätyy yhteen kaltaisensa, itselleen sopivan kumppanin kanssa.
- 5) *Parempi pyy pivossa kuin kymmenen oksalla* tarkoittaa, että yksi varma vaihtoehto tai saavutus on parempi kuin monta epävarmaa. Varmuus on arvokas elämän perusta; liika haaveilu siitä, mitä voisi olla, ei kannata.
- 6) *Moni kakku päältä kaunis, vaikka on silkkoa sisältä* tarkoittaa, että ulkokuori voi pettää; kaikki ei ole sitä, miltä näyttää.

2. TEORIA

2.1. Sananparret

Sananparsi on laaja yleisnimitys, jonka alalajeihin myös sananlaskut kuuluvat. Toisin kuin muut sananparret, sananlaskut sisältävät itsenäisen ajatuskokonaisuuden, eivätkä ne yleensä mukaudu lauseyhteyteensä niin kuin esimerkiksi *te kaksi olette yhtä maata kuin maalarin housut* tai *tällä kertaa et pääse pälkähästä*. (Kuusi 1984: 1). Käytän tässä tutkielmassa tätä Matti Kuusen määritelmää sananlaskuista. Sananlaskut sisältävät usein vahvoja, tarttuvia ja humoristisia mielikuvia ja ajatuskulkuja, jotka tekevät sananlaskuista kielellisesti vaikuttavia. Sananlaskujen vaikuttavuus ei kuitenkaan perustu pelkästään kielellisiin tehokeinoihin, vaan lisäksi tarvitaan aina jonkinlaista yhteisymmärrystä sananlaskun sopivuudesta puhetilanteeseen. (Lauhakangas 2004: 18.) Eroa sananlaskujen ja sananparsien välille on usein vaikea tehdä. Kaikissa kielissä näiden ja muiden sananparsien alalajien, esimerkiksi sutkautusten ja fraasien, välille ei tehdäkään eroa, mutta suomalaisessa folkloristiikassa ne on kuitenkin eroteltu. (Virtanen 1988: 224.)

Sananparsien alalajeihin sananlaskujen lisäksi kuuluvat **fraasit** eli puheenparret (vähintään kahden sanan muodostama, kielenkäytössä toistuva ja lauseyhteyteensä mukautuva sanaliitto, jolla on tietty merkityssisältö, esim. *heittää veivinsä*), **sutkautukset** ja **kieltosutkautukset** eli kiinteämuotoiset tilannerepliikit, joihin luetaan myös sanoipuheenparret eli **wellerismit** (esim. *nosta sorkat seinälle, kyllä takapuoli istuimen löytää; älä huuda, pidä muuten suutas auki; konstit on monet, sanoi akka kun kissalla pöytää pyyhki*). (Virkkunen 1974: 202; Virtanen 1988: 224, 227; 1991: 975.) Teoksessaan *Parempi pyy. Sananparsioapas* (2014) Outi Lauhakangas erottelee vielä edellisten lisäksi **köllinimet** (naapuripitäjäläisten pilkkanimet ja -hokemat (esim. *Härmän että, Kauhavan jotta, Lapuan notta, Kuortanehen nokiotta*), **idiotit** (fraasi, jonka merkitys ei aukea ilman selitystä, esim. *teki tijasen [tiaisen] valan, eikä sielussa liikkunut ketään [väärä vala]*), **matalapropismit** eli nurin kurin puhuminen, esim. *huomenna on sontiaanen, koska pouta lenti* (sanojen *sontiainen* ja *pouta* paikat on vaihdettu) sekä **alunhöysteet** eli värikkäät tervehdykset ja puheen aloitukset (esim. *voi jeissuksen peltokanat*). (Lauhakangas 2014: 10–13.)

Sananparsia kommunikoinnin muotona voidaan luonnehtia epäsuoriksi puheen strategioiksi, sillä välitettävä viesti, esimerkiksi toista mahdollisesti loukkaava huomautus, voidaan tehdä epäpersoonalliseksi käyttämällä sananpartta. Esimerkiksi sen sijaan, että suoraan huomautettaisiin jollekulle, ettei hänellä ole varaa arvostella muita, voitaisiin tokaista *pata kattilaa soimaa (musta kylki kummallakin)*. (Virtanen 1988: 226.)

Vaikka esimerkiksi arvostelu tai paheksunta voidaankin ilmaista epäsuorasti sananparsien avulla, sananparsisto yleisesti edustaa ujostelematonta, karkeaa ja suorasukaista puheilmaisua, mikä voidaan nähdä esimerkiksi seuraavista sananparsista: *olla paska jäykkänä* ('olla hyvin jännittynyt tai peloissaan'), *vetää itsensä leukakiikkuun* ('hirttäytyä'), *perse lykkää koiranputkea* ('maata haudassa'), *kusta huiluun* ('lähteä matkoihinsa'), *pyöriä kuin pieru nahkahousuissa* ('pyöriä suljetussa tilassa ilman ulospääsyä'). Sananparret ovatkin kuuluneet nimenomaan kansanomaiseen puhekieleen, ja ne edustavat toisenlaista kommunikaatiokulttuuria kuin nykypäivänä. Sananparsista voidaan huomata, että ennen ihmiset arvostelivat toisiaan suuremmin kuin nykypäivänä. Ennen arvosteluun myös suhtauduttiin eri tavalla. Käytöstapojen muutos onkin ehkä yksi syy kansanomaisen sananparsiston häviämiseen. Lisäksi monet nykyään alatyylisiksi määriteltävät sanat ovat ennen olleet tavallisia ja sävyltään neutraaleja. (Virtanen 1991: 667; 1988: 224, 228; Kari 1993: 50, 53, 66, 71, 80, 140.)

Sananparret edustavat eräänlaista jokamiehen järkeä. Monitahoisuudessaan sananparret myös tarjoavat monenlaisia näkökulmia ja ratkaisumalleja elämän eri tilanteisiin. Sananparsia onkin pidetty kansanviisauden lajina, minkä takia sananparsistoa on myös haluttu kerätä talteen. Sananparret käsittelevät muun muassa erilaisia ihmisen ja yhteisön ongelmia, sosiaalista vuorovaikutusta sekä yleisiin arvoihin liittyviä kysymyksiä kuten normien mukaista käyttäytymistä. Suurin osa sananparsista antaa erilaisia käyttäytymisohjeita. (Virtanen 1988: 226, 1991: 667.) Yleisimpiä teemoja suomalaisissa sananlaskuissa ja puheenparsissa ovat muun muassa selviytyminen, työ, laiskuus ja ahkeruus, nuukuus, raha, köyhyys ja rikkaus, kateus, onni ja tietenkin elämä itsessään (Lauhakangas 2014: 102–143).

2.2. Kognitiivinen metaforateoria

Koska sananlaskut ja muut sananparret ilmentävät ihmisen metaforista ajattelua, kielen metaforisuus on tutkielmani kannalta olennainen ilmiö. Metaforan käsitteestä on useita teorioita, ja käsitettä on tutkittu paljon kielitieteen lisäksi myös esimerkiksi kirjallisuuden alalla. Tässä tutkielmassa lähestyn käsitettä kognitiivisen kielitieteen näkökulmasta ja määrittelen käsitteen sen puitteissa.

Metaforisuus on yksi kognitiivisen semantiikan keskeisimmistä tutkimuskohteista (Evans & Green 2007: 296). Kiinnostus metaforaan ja kuvalliseen kielenkäyttöön alkoi kasvaa 1980-luvulla George Lakoffin ja Mark Johnsonin teoksen *Metaphors we live by* (2003 [1980]) ilmestymisen myötä. Lakoffin ja Johnsonin teoksessa esitetyn metaforateorian voidaan katsoa mullistaneen koko metaforan käsitteen, ja teoriasta on sittemmin tullut keskeisin teoria kognitiivisen semantiikan alalla. (Geeraets 2010: 204; Kantola 2019: 15.)

2.2.1. Käsittemetafora

Lakoffin ja Johnsonin teoriassa metafora nähdään kognitiivisena, ihmisen mielen sisäisenä ilmiönä, eikä vain leksikaalisena, puhtaasti kieleen tai yksittäisiin sanoihin liittyvänä. Teorian mukaan metaforisuus on ihmisen luontainen tapa hahmottaa maailmaa, ja siten se ylettyy kieltä syvemmälle tasolle. (Lakoff & Johnson 2003: 3; Geeraets 2010: 204.) Tätä Lakoff ja Johnson ovat perustelleet esittämällä, että metaforat ovat muodoltaan malleja, jotka ylittävät yksittäisten sanojen tason (Lakoff & Johnson 2003; Geeraets 2010: 205). Näitä malleja Lakoff ja Johnson nimittävät **käsittemetaforiksi** (*conceptual metaphor*), joita ovat esimerkiksi IDEAT OVAT IHMISIÄ ja AIKA ON RAHAA. Näitä käsittemetaforia, siis ihmisen tapoja hahmottaa maailmaa, ilmentävät ilmaukset kuten *teoria synnytti valtavan määrän uusia ideoita, hän on idean isä, idea on kuollut, hänen ideansa elävät ikuisesti, älä tuhlaa aikaa, kuinka paljon aikaa on jäljellä, aika kuluu, käytä aikasi hyödyksi ja kiitos ajastasi*. (Lakoff & Johnson 2003: 7–8, 47.)

Lakoffin ja Johnsonin mukaan metaforat ylittävät pelkän kielen ja yksittäisten sanojen tason myös siinä mielessä, että metaforisia ilmauksia voidaan soveltaa ja käyttää luo-

vasti erilaisissa ilmauksissa lähes rajattomasti. Vakiintuneiden metaforisten ilmausten kautta syntyy siis uusia metaforisia ilmauksia. Esimerkiksi käsittemetaforassa VÄITTELY ON MATKA metaforan kohdealuetta eli väitteen käsitettä pyritään ymmärtämään lähdealueen eli matkan käsitteen kautta. Matkan käsitteeseen liittyy olennaisesti reitin käsite, sillä matka etenee jotakin reittiä pitkin. Koska metaforassa väittelyn nähdään olevan ikään kuin matka, reitin käsite liitetään myös väittelyn käsitteeseen, mikä näkyy ilmauksissa, joissa puhutaan väittelyn etenemisestä, esimerkiksi *väittelymme on ajautumassa väärään suuntaan* tai *eksyit aiheesta*. (Geeraets 2010: 205.)

2.2.1.1 Lähde- ja kohdealue

Käsittemetaforia analysoidaan määrittämällä niiden **lähde-** ja **kohdealueet** (*source domain, target domain*) Esimerkiksi käsittemetaforan AIKA ON RAHAA lähdealue on rahan käsite, jonka kautta ymmärretään ajan käsitettä, joka on metaforan kohdealue. Lähde- ja kohdealueiden välillä on siis säännönmukaisia vastaavuuksia (*mappings*). Esimerkiksi ajan käsitteen ymmärtäminen rahan käsitteen avulla perustuu käsitteiden samankaltaisuuteen: molempia on yleensä rajallisesti, eikä niitä haluta tuhjata. (Lakoff & Johnson 2003: 7–9; Kövecses 2010: 7.) Näin metafora perustuu kahden käsitteen väliseen analogiaan. Samalla tavalla metaforan sisältävät sananlaskut perustuvat kahden käsitteen väliseen analogiaan. Lakoffin ja Mark Turnerin teoksessa *More than Cool reason. A Field Guide to Poetic Metaphor* (1989) sananlaskuja tarkastellaankin yhtenä metaforan lajina. (Lakoff & Turner 1989: 160–193; Lauhakangas 2004: 29.) Toinen tunnettu Lakoffin ja Johnsonin esittämä käsittemetafora on ELÄMÄ ON MATKA, jonka lähdealueen (matka) ja kohdealueen (elämä) vastaavuuksia Onikki-Rantajääskö on kuvaa artikkelissaan *Kielikuvia kaikkialla* (2008: 54) taulukon 1 mukaisesti.

TAULUKKO 1. Käsittemetaforan ELÄMÄ ON MATKA lähde- ja kohdealueen vastaavuuk-
sia (Onikki-Rantajääskö 2008: 54).

Lähdealue: matka	Kohdealue: elämä
matkustaja	eläjä (se jonka elämästä puhutaan)
lähtökohta	syntymä
määränpää	kuolema
matkanteko	elämän eläminen
reitti	elämänvaiheet
suunta	elämän vääjäämätön tai tietoisesti tavoiteltava polku
välietapit	tärkeitä tapahtumia tai tavoitteita
risteyskohdat	valintoja
esteet	vaikeuksia
viivytykset	ongelmia
matkaseura	läheiset ihmiset, kuten puoliso
opastajat	neuvonantajat
harhaanjohtajat	huono seura
poikkeaminen reitiltä	vääriä valintoja
harhapolut	erehdyksiä
kulkuväline	avioliitto tms.

Lakoffin ja Johnsonin mukaan metaforisuudessa on kyse niin sanotusti ”kuvitellusta rationalisuudesta”, jossa yhdistyvät ihmisen järki ja mielikuvitus, sillä ihminen pyrkii metaforien avulla jäsentelemään ympäröivää todellisuutta mielekkääksi ja helpommin ymmärrettäväksi. Esimerkiksi käsittemetaforasta VÄITTELY ON SOTAA voidaan huomata, miten ihmiset näkevät ja kokevat väittelyn sotana, jossa joku voittaa ja joku häviää ja jossa erilaiset argumentoinnin keinot ovat ikään kuin aseita väittelyn toista osapuolta vastaan. (Lakoff & Johnson 2003: 4, 193.)

2.2.2. Metaforan osittaisuus ja yksisuuntaisuus

Käsitemetaforissa kohdealueiden abstrakteja asioita pyritään ymmärtämään ja selittämään lähdealueiden konkreettisempien käsitteiden kautta tai niiden avulla. Esimerkiksi käsitemetaforassa RAKKAUS ON MATKA rakkauden käsitettä pyritään ymmärtämään ja kuvailemaan matkan käsitteen avulla, sillä se hahmotetaan konkreettisemmaksi asiaksi kuin rakkaus (esimerkiksi ilmaukset *olemme tulleet risteykseen, meidän on lähdettävä eri teille, olemme kulkeneet pitkän matkan yhdessä, tiemme on ollut kivikkoinen*). Ihmisen luonnollinen taipumus selittää abstrakteja asioita konkreettisempien avulla pohjautuu perustavanlaatuisiin fyysisiin kokemuksiin maailmasta ja ympäristöstä. Tämä selittää sen, minkä takia metaforat ovat siis yleensä niin sanotusti yksisuuntaisia, mikä tarkoittaa sitä, ettei konkreettisia asioita pyritä ymmärtämään tai selittämään abstraktien asioiden kautta vaan abstrakteja konkreettisten kautta kuten olen edellä kuvannut. (Kövecses 2010: 7.)

Yksisuuntaisuuden lisäksi metaforat ovat luonteeltaan myös osittaisia. Metaforien osittaisuudella tarkoitetaan sitä, miten kohdealueen tiettyjä ominaisuuksia nostetaan esiin tai korostetaan ja toisia ominaisuuksia taas ei huomioida. Lähde- ja kohdealueiden vastaavuudet ovat siis vain osittaisia, sillä jos esimerkiksi käsitemetaforan TEORIAT OVAT RAKENNUKSIA lähdealue eli rakennukset ja kohdealue eli teoriat vastaisivat täysin toisiaan, käsitteiden välillä ei olisi mitään eroa, jolloin ne olisivat sama käsite. Metaforisuus siis perustuu juuri käsitteiden osittaisiin vastaavuuksiin, joiden avulla käsitteitä voidaan ymmärtää ja selittää toisten käsitteiden kautta. Käsitemetafia erilaisin ilmauksin sovellettaessa tiettyjä lähdealueen ominaisuuksia siis korostetaan (*highlight*) ja toiset jätetään huomiotta (*hide*). Toisin sanoen lähdealueelta siirretään kohdealueelle sopivia ominaisuuksia. Esimerkiksi edellä mainittua käsitemetafia TEORIAT OVAT RAKENNUKSIA sovellettaessa yleensä korostetaan muun muassa rakennuksen rakenteellisia seikkoja sekä lujutta (esimerkiksi ilmaukset *mikä on teoriasi perusta; teoria tarvitsee lisää tukea, sillä se on hataralla pohjalla; koko teoria tulee kaatumaan ilman vahvoja argumentteja*). Rakennusten sisäisiä ja pienempiä rakenteita, esimerkiksi huoneita tai käytäviä, taas ei yleensä hyödynnetä käsitemetafia sovellettaessa (esimerkiksi keinotekoiset ilmaukset *teoriassa oli tuhansia pieniä huoneita ja pitkiä käytäviä; monimutkaisissa teorioissa on yleensä ongelmia viemäröinnin kanssa; hän pitää massiivisista goottilai-*

sista teorioista, jotka ovat täynnä koristeellisia räystääitä). (Lakoff & Johnson 2003: 10–13, 52–55.)

2.2.3. Metaforan kehollinen perusta

Lakoff ja Johnson ovat teoriallaan kyseenalaistaneet jo antiikin aikaisen, Aristoteleen kirjoituksiin perustuvan **klassisen näkemyksen** (*classical view*) metaforasta. Klassisen näkemyksen mukaan metafora on ainoastaan sanojen tasolle ylettyvä retorinen tehokeino ja kielikuva eli eräänlainen lisäys tavalliseen kielenkäyttöön, jota hyödynnetään esimerkiksi runoudessa. Klassisen näkemyksen mukaan metaforinen ilmaus voidaan aina korvata kirjaimellisella ilmaisulla, ja siten metaforisilla ilmauksilla ei voida tuottaa uutta tietoa maailmasta. Kognitiivisen semantiikan käsitys metaforasta taas edustaa enemmän etenkin 1700- ja 1800-luvuilla suosiota saanutta **romanttista näkemystä** (*romantic view*), jonka mukaan yksinkertaistettuna kaikki kieli ja ajattelu on metaforista, minkä takia kieli pursuaakin erilaisia metaforia. Varsinaisten tai helposti metaforiksi tunnistettavien metaforien lisäksi kieli on täynnä niin sanottuja kuolleita metaforia, joista ovat esimerkiksi *pullon suu* tai *lampunjalka*. Metaforisuus ei myöskään koske pelkästään sanastoa vaan ylettyy myös kielen rakenteisiin. Tästä esimerkkejä ovat vaikkapa ilmaukset *olla suutuksissa* tai *nousta lamasta*, joissa olotilan tai sen muutoksen ilmaisemiseen käytetään samoja paikallissijoja kuin sijaintisuhteiden ilmaisemiseen. Kognitiivisessa semantiikassa metaforaa ei siis nähdä pelkkänä retorisenä tehokeinona. Kielen ja siihen kuuluvien metaforien ei nähdä ainoastaan heijastavan ulkoista todellisuutta ja jo olemassa olevia rakenteita, vaan metaforat nähdään todellisuuden luojina ja rakentajina. Metaforisilla ilmauksilla voidaan siis myös tuottaa uutta tietoa maailmasta, koska koko ihmisen käsitejärjestelmä on luonteeltaan metaforinen. Kognitiiviseen semantiikan näkemyksen mukaan kieltä ei voidakaan tai sitä ei tulisi ylipäättään tarkastella ihmismielestä irrallisena. (Leino 1993: 48; Hellsten 1997: 15–17; Saeed 2003: 371; Onikki-Rantajääskö 2008: 50–52.)

Lakoffin ja Johnsonin teorian mukaan kieli ja metaforat, joiden avulla ihminen käsittää ja käsitteistää maailmaa, perustuvat ihmisen kokemusmaailmaan ja kehollisuuteen. Sen lisäksi, että ihminen siis ymmärtää käsitteitä toisten käsitteiden avulla niiden välisten

analogioiden eli samankaltaisuuksien perusteella, ihminen hahmottaa vähemmän konkreettisia käsitteitä ja asioita konkreettisempien avulla, esimerkiksi juuri kehon ja aistien kautta. Ihminen siis ikään kuin projisoi kehollisia kokemuksiaan abstraktimmille käsitteistyksen alueille. (Hellsten 1997: 22; Lakoff & Johnson 2003: 3, 112; Evans & Green 2007: 44–47; Geeraets 2010: 207.) Esimerkiksi käsittemetafora ELÄMÄ ON SÄILIÖ, jota voisivat ilmentää esimerkiksi ilmaukset kuten *elän täyttä elämää*, *elämässäni ei ole sisältöä*, *elämäni on tyhjää*, perustuu kehollisuuteen ja aistihavaintoihin (Lakoff & Johnson 2003: 51). Metafora ilmentää sitä, miten ihminen hahmottaa itsensä itsenäiseksi entiteetiksi aistiensa avulla samalla tavalla kuin minkä tahansa säiliön, jolla on ulkoja sisäpinnat, jotka erottavat sen muusta maailmasta omaksi entiteetiksi. Ihminen käsittää muodostuvansa jostakin, muun muassa lihaksista ja luista. Samalla tavalla kaikki esineet on tehty tai rakennettu jostain materiaalista, esimerkiksi puusta tai metallista. (Lakoff & Johnson 2003: 58.) Toinen esimerkki siitä, miten ihminen projisoi kehollisia kokemuksiaan abstraktimmille käsitteistyksen alueille, on muun muassa ihmisen tuntoaistimuksiin perustuva kylmä–kuuma-jäsennys. Jollain tapaa tunteetonta ihmistä voidaan luonnehtia kylmäksi ihmiseksi, kun taas tunteellista ja empaattista ihmistä voidaan luonnehtia lämpimäksi ihmiseksi. (Hellsten 1997: 89.)

2.2.4. Metaforatyypit

Lakoff ja Johnson luokittelevat teoriassaan metaforat eri tyyppeihin. Ensinnäkin metaforat luokitellaan yksinkertaisiin ja kompleksisiin. Yksinkertaisia käsittemetaphoria ovat esimerkiksi IDEAT OVAT ESINEITÄ (esim. *annoin ideani hänelle*), KIELELLISET ILMAISUT OVAT SÄILIÖITÄ (esim. *puheessasi ei ole sisältöä*) ja KOMMUNIKAATIO ON LÄHETTÄMISTÄ (esim. *ajatusta on vaikea saada hänelle perille*). Kompleksiset metaforat sisältävät useita yksinkertaisempia metaforia. Yksi esimerkki kompleksisesta metaforasta on niin kutsuttu VÄLITTÄJÄ-metafora, joka sisältää kaikki edellä mainitut yksinkertaiset metaforat (IDEAT OVAT ESINEITÄ, KIELELLISET ILMAISUT OVAT SÄILIÖITÄ ja KOMMUNIKAATIO ON LÄHETTÄMISTÄ). Kuten metaforan sisältämistä yksinkertaisemmista metaforista ja niitä ilmentävistä esimerkeistä voidaan huomata, VÄLITTÄJÄ-metaforaa käytetään kielestä puhumiseen eli metakieleen. (Lakoff & Johnson 2003: 10–11; Geeraets 2010: 206–207.)

Lisäksi Lakoff ja Johnson ovat luokitelleet metaforat **rakennemetaforiin**, **ontologisiin metaforiin** ja **suuntametaforiin**. Rakennemetaforassa jokin käsite ymmärretään toisen kautta. Esimerkiksi jo aiemmin esille tullut metafora AIKA ON RAHAA voidaan luokitella rakennemetaforaksi, sillä siinä ajan käsite ymmärretään rahan käsitteen avulla. Rakennemetaforissa lähde- ja kohdealueen välinen yhteys on siis hyvin vahva ja selkeä (Geeraets 2010: 207).

Ontologisissa metaforissa taas yhteydet lähde- ja kohdealueiden välillä eivät ole yhtä vahvoja ja selkeitä, vaan ontologiset metaforat sisältävät laajempia kategorioita, jotka perustuvat ihmisen kokemusmaailmaan. Kokemusten, ilmiöiden tai tapahtumien ymmärtäminen jonain konkreettisempänä, esimerkiksi esineinä tai asioina, mahdollistaa kokemusten jaottelun, järjestyksen ja sen, että niistä voidaan puhua ja keskustella (Lakoff & Johnson 2003: 25; Geeraets 2010: 207). Personifikaation sisältävät metaforat, esimerkiksi INFLAATIO ON IHMINEN (esim. *inflaatio on ajanut meidät perikatoon, meidän täytyy taistella inflaatiota vastaan*) ovat selkeimpiä esimerkkejä ontologisista metaforista, sillä niissä esineille, asioille ja ilmiöille luodaan inhimillisiä piirteitä ja kykyjä kokemusten ymmärtämiseksi (Lakoff & Johnson 2003: 33; Geeraets 2010: 207).

Suuntametaforat perustuvat ihmisen tapaan hahmottaa fyysistä ympäristöä, tiloja sekä omaa kehoaan eri suuntien ja ulottuvuuksien avulla, joita ovat esimerkiksi ylhäällä, alhaalla, sisällä, ulkopuolella, edessä ja takana. Tyypillisin esimerkki suuntametaforista on metaforapari HYVÄ ON YLHÄÄLLÄ ja HUONO ON ALHAALLA, joita ilmentävät esimerkiksi ilmaukset *olla huipulla* tai *olla pohjalla*. Myös esimerkiksi peukalon näyttäminen ylös tai alaspäin ilmentää ajattelumallia, jonka mukaan hyvä on ylhäällä ja huono alhaalla. Peukalon näyttäminen ylös tai alas onkin esimerkki siitä, miten metaforiset mallit ylettyvät myös kielen ulkopuolelle. (Lakoff & Johnson 2003: 14–16; Geeraets 2010: 206.) Myös esimerkiksi metaforapari ONNELLINEN ON YLHÄÄLLÄ (esim. *se nostatti mielialaani*) ja SURULLINEN ON ALHAALLA (esim. *vajosin masennukseen, mieleni on maassa*) ilmentää sitä, miten hyvän nähdään olevan ylhäällä ja huonon alhaalla.

Suuntametaforat ovat selkeitä esimerkkejä myös siitä, miten ihmisen metaforinen ajattelu perustuu kehollisuuteen esimerkiksi kehon asentojen kautta. Esimerkiksi huono ryhti tai muuten kumara asento kielii usein huonosta mielialasta tai terveydentilasta, kun taas hyvä ryhti ja valpas tai pysty asento viestii usein hyvästä mielialasta ja terveydestä.

Suuntametaforat ovat kulttuurisidonnaisia: esimerkiksi tulevaisuuden nähdään joissain kulttuureissa olevan takana, kun taas toisissa sen nähdään olevan edessä (Hellsten 1997: 89; Lakoff & Johnson 2003: 14–15). Suuntametaforat ovat usein kielessä niin yleisiä ja tavallisia, ettei niitä välttämättä edes tunnisteta metaforisiksi ilmauksiksi (Hellsten 1997: 87–89).

Alkuperäisessä teoksessa (1980) esitellyistä metaforatyypeistä puhuttaessa on kuitenkin huomautettava, että teokseen vuonna 2003 lisätyssä jälkipuheessa Lakoff ja Johnson sanovat jaon olevan keinotekoinen, sillä kaikissa metaforissa on sekä rakennemetaforien että ontologisten metaforien piirteitä, ja monista metaforista voidaan löytää myös suuntametaforien orientoivia piirteitä. (Lakoff & Johnson 2003: 264.)

2.2.5. Metaforateorian saama kritiikki

Lakoffin ja Johnsonin metaforateoria on saanut osakseen myös jonkin verran kritiikkiä. Esimerkiksi Urpo Nikanne on kritisoinut teoriaa siitä, ettei siihen sisälly teoriaa itse metaforasta. Nikanteen mukaan voidaan olettaa, etteivät vastaavuudet metaforien lähde- ja kohdealueiden välillä ole mielivaltaisia, koska ihmiset kykenevät ymmärtämään myös sellaisia metaforia, joita he eivät ole ennen kuulleet. Tämä ilmentää sitä, miten metaforien osittaisuus voidaan ymmärtää vain suhteessa laajempiin metaforisuutta hallitseviin periaatteisiin. Nikanteen mukaan tarvittaisiin kunnollisesti artikuloitu teoria niistä periaatteista, jotka määräävät, mikä osa metaforan lähdealueesta voi, ei voi ja minkä täytyy vastata metaforan kohdealuetta. Ilman tätä teoriaa Lakoffin ja Johnsonin metaforateorian väitetty osittaisuus muodostuu aukoksi teoriassa, sillä jos osittaisuuden rajoituksia ei ymmärretä tai niistä ei ole teoreettisia oletuksia, osittaisuuden avulla voidaan selittää pois mikä tahansa epätoivottu seuraus metaforateoriassa. (Nikanne 1992: 68.)

Nikanne on kritisoinut myös metaforateoriassa esitettyä ajatusta siitä, miten ihmisen metaforinen ajattelu perustuu kehollisiin kokemuksiin. Nikanteen mukaan esimerkiksi kehollisiin kokemuksiin perustuva SÄILIÖ-skeema (ihminen hahmottaa kokemustensa perusteella itsensä itsenäiseksi entiteetiksi aistiensa avulla samalla tavalla kuin minkä tahansa säiliön, jolla on ulko- ja sisäpinnat) ei ole siksi uskottava, että vaikka ihminen

olisi kuinka usein jonkin kahden käsitteen välisen suhteen (esimerkiksi ASIA ON SÄILIÖ) kanssa tekemisissä, se ei vielä tarkoita sitä, että hän kokisi tämä suhteen aina samaksi ja tekisi yleistyksen kategoriasta (esimerkiksi SÄILIÖ). Jotta yleistäminen olisi mahdollista, ihmisellä tulisi olla synnynnäinen psyykkinen valmius tehdä kokemuksistaan ne yleistykset, jotka hän niistä pystyy tekemään. Käsitemetaforan järjestelmänluonteisuuden selitykseksi ei siis riitä se, että ihmisen ruumiin rakenne ja toiminta ovat systemaattisia ja sitä kautta kokemus jäsentynyttä, koska toisto ilman yleistämisen valmiutta ei johda yleistykseen. (Nikanne 1992: 72–73.)

Nikanteen mukaan metaforateoriassa mieli esitetään ikään kuin tyhjänä tauluna eikä käsitteitä kuvata millään tavalla ihmisen ”geneettisen ohjelman” rajoittamina. Ajatus ihmisen mielestä tyhjänä tauluna ei kuitenkaan voi pitää paikkaansa, sillä siinä tapauksessa yleistysten tekeminen ei lähtökohtaisestikaan olisi mahdollisia. Nikanne näkee Lakoffin ja Johnsonin teorian kaiken kaikkiaan liian empiristisenä, minkä takia teoria ei ole myöskään psykologisesti uskottava. Nikanne määrittelee metaforateorian pyrkimyksiksi esittää kognition kannalta relevantti semantiikan teoria. Jos tavoitteesta haluttaisiin pitää kiinni, tulisi olettaa, että kyky muodostaa mahdollisia kognitiivisia käsitteitä perustuu synnynnäiseen kykyyn, ja tästä kyvystä tulisi laatia teoria. Teoria olisi väistämättä abstrakti, sillä se kertoisi jostain sellaisesta, joka edeltäisi kokemuksia eikä siten voisi perustua arkikokemusten konkreettisiin ilmiöihin. (Nikanne 1992: 73–75.)

Lakoffin ja Johnsonin teoria on saanut kritiikkiä myös psykologian alan tutkijoilta. Muun muassa Gregory Murphy on todennut, että teoriaa tulisi täydentää tai kehittää, jotta väite metaforisen ajattelun kehollisesta perustasta olisi uskottava. Murphy on esimerkiksi kyseenalaistanut ajatuksen siitä, että metaforien lähdealueet olisivat aina konkreettisempia kuin kohdealueet. Murphy käyttää esimerkkinä Lakoffin ja Johnsonin esittämää käsittemetaforaa LOVE IS A FINANCIAL TRANSACTION (vapaasti suomennettuna ’rakkaus on kaupankäyntiä’). Käsittemetaforan lähdealue on kaupankäynti, jonka kautta ymmärretään käsittemetaforan kohdealuetta eli rakkauden käsitettä. Murphyn mukaan rakkauden käsite voidaan kuitenkin kokea monella tapaa konkreettisempänä tai fyysisempänä kuin erilaiset kaupankäyntiin liittyvät liiketoimet. (Murphy 1997: 99.) Myös David Ritchie on käsitellyt samaa ongelmaa käsittemetaforan VÄITTELY ON SOTAA kautta. Käsittemetaforan lähdealue on sota, ja Lakoffin ja Johnsonin teorian mukaan käsite

hahmottuu ihmiselle konkreettisempänä, tutumpana ja siten helpommin ymmärrettävänä kuin käsittemetaforan kohdealue eli väittely. Ritchie on huomauttanut, että yleisesti ottaen ihmisillä on paljon enemmän konkreettista kokemusta väittelystä kuin sodasta, joten käsittemetaphora ei noudata sitä periaatetta, että lähdealue hahmottuisi ihmiselle konkreettisempänä, tutumpana ja helpommin ymmärrettävänä kuin kohdealue. (Ritchie 2003: 10–14.)

Ihmisen metaforista ajattelua on tutkittu paljon erityisesti psykologian alalla erilaisilla kokeilla, muun muassa käyttäytymistesteillä ja aivokuvausten avulla. Daniel Casanton ja Tom Gijsselsin mukaan erilaisten kokeiden on todettu osoittavan, että ihmisellä on taipumus metaforiseen ajatteluun. Kokeiden perustella ei kuitenkaan ole saatu todisteita siitä, että metaforinen ajattelu perustuisi ihmisen kehollisiin kokemuksiin. (Casanto & Gijssels 2015: 327–335.)

Pentti Leinon mukaan Lakoff ja Johnson (1980) eivät ole teoksessaan lähtökohtaisestikaan tavoitelleet metaforien lingvististä kuvasta, vaan kyseessä on filosofinen essee, joka keskittyy yksinkertaisesti tarkastelemaan olemassa olevien vakiintuneiden metaforien kautta sitä, miten abstrakteja ja monimutkaisia käsitteitä pyritään ymmärtämään konkreettisempien ja yksinkertaisimpien käsitteiden kautta. (Leino 1983: 114.)

Omaan tutkimukseeni Lakoffin ja Johnsonin (1980) metaforateoria sopii mielestäni hyvin sellaisenaan, sillä hyvin kirjaimellisesti ymmärrettävissä olevaa sananlaskua *rumat ne vaatteilla koreilee* lukuun ottamatta kaikissa tutkimissani sananlaskuissa *rohkea rokan syö; pata kattilaa soimaa, musta kylki kummallakin; kyllä vakka kantensa valitsee; parempi pyy pivossa kuin kymmenen oksalla ja moni kakku päältä kaunis, vaikka on silkkoa sisältä* tulee selkeästi ilmi teoriassa esitetty ajatus siitä, miten abstrakteja asioita hahmotetaan ja halutaan kiertämällä ilmaista konkreettisempien kautta (rokka haasteiden metaforana, astiat ja kakku ihmisen tai ihmisyyden metaforana, pyy saavutuksen tai vaihtoehdon metaforana). Käsittelen myös metaforisuutta puhtaasti kielellisenä ilmiönä, minkä takia esimerkiksi se, miten tai minkälaisen prosessien kautta metaforat aivoissa muodostuvat, ei ole tutkielmani kannalta olennaista.

3. ANALYYSI

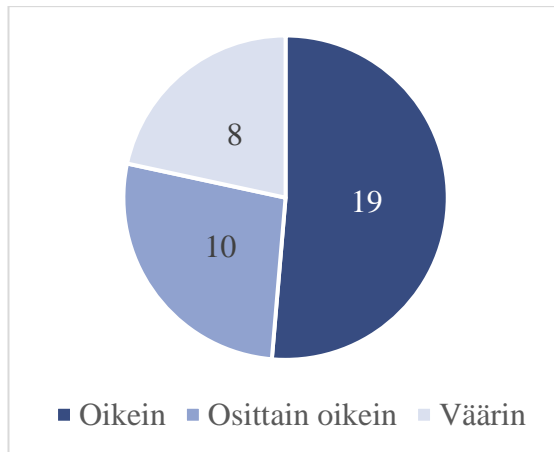
3.1. Eri ryhmien sananlaskuosaaminen

Tässä luvussa analysoin tutkimieni ryhmien, lukiolaisten, ammattikoululaisten ja eläkeläisten, sananlaskuosaamista ryhmä kerrallaan. Jokaisen ryhmän kohdalla analysoin ensin, kuinka hyvin sananlaskut on ymmärretty. Jaan informanttieni antamat sananlaskujen selitykset oikeisiin, osittain oikeisiin ja vääriin vastauksiin, ja havainnollistan tätä jakaumaa kaavioiden avulla (kaaviot 1a–5a, 6, 8a–13a ja 15–20). Tämän jälkeen analysoin, miksi sananlaskuja ei ole ymmärretty kyselylomakkeen rastitustehtävässä (ks. liite) annettujen vastausten perusteella. Havainnollistan myös nämä tiedot kaavioiden avulla (kaaviot 1b–5b ja 8b–13b) samoin kuin yhteenvedot ryhmien osaamisesta (kaaviot 7a, 7b, 14a, 14b ja 21). Analysoituani jokaisen ryhmän kerrallaan siirryn vertailemaan ryhmien sananlaskuosaamista. Vertailen ensin eläkeläisten ja nuorten (lukiolaisten ja ammattikoululaisten) osaamista, minkä jälkeen vertailen nuorten osaamista keskenään. Havainnollistan myös tekemäni vertailun kaavioiden (kaaviot 22–24) ja taulukoiden (taulukot 2 ja 3) avulla. Selkeyden vuoksi olen koodannut vastaajat (V) numeroin 1–37 (V1, V2, V3 ja niin edelleen). Analyysini ja erityisesti aineistoesimerkkieni avulla tuon myös esille sitä, millä tavalla sananlaskut Lakoffin ja Johnsonin (1980) teorian mukaisesti ilmentävät ihmisen luontaista pyrkimystä ajatella ja ymmärtää asioita metaforisesti.

3.1.1. Lukiolaiset

3.1.1.1. *Rumat ne vaatteilla koreilee*

Kuten kaaviosta 1a voidaan nähdä, aavistuksen yli puolet (19 vastausta) vastauksista on oikeiksi luokittelemiani. Koska sananlasku *rumat ne vaatteilla koreilee* voidaan ymmärtää myös hyvin kirjaimellisesti, olen laskenut myös täysin kirjaimellisesti tulkitut vastaukset oikeiksi.

KAAVIO 1a. Vastausten jakautuminen sananlaskussa *rumat ne vaatteilla koreilee*.

Kirjaimelliset (1) ja kuvaannolliset, sisäiseen kauneuteen liittyvät tulkinnat (2) jakautuivat suunnilleen tasan. Muutamissa vastauksissa jää hieman epäselväksi, onko rumuus tai kauneus tulkittu ulkoiseksi vai sisäiseksi ominaisuudeksi (3).

- (1) ”Rumat” yrittävät näyttää hyvältä vaatteiden avulla, kun valmiiksi kauniiden ei tarvitse yrittää hienostella vaatteiden kanssa. (V37)
- (2) Sananlaskulla tarkoitetaan, että kaunis on kaunis (jopa ilman kallista/merkkituotteita) erityistä vaatetusta. Tärkeää on siis nöyryys jne. (V11)
- (3) Sananlasku tarkoittaa sitä, että on ns. ylimielistä ylpeillä vaatteillaan koska vaatteet eivät kerro ”oikeasta” kauneudesta. (V9)

Loput vastauksista jakautuvat suunnilleen tasan osittain oikeisiin (10 vastausta) ja väärin vastauksiin (8 vastausta). Osittain oikeiksi luokittelemisani vastauksissa (4) ja (5) ollaan oikeilla jäljillä, mutta selityksistä jää puuttumaan sananlaskun merkityksen kannalta se olennainen asia, ettei kauniin tai komean ihmisen tarvitse koreilla vaatteilla, koska hän näyttää muutenkin viehättävältä:

- (4) Jos henkilö kokee itsensä riittämättömäksi, hän yrittää sivuuttaa sen asioilla ja esineillä (V8)
- (5) Jotain vastaavaa kuin ”moni kakku päältä kaunis” (V22)

Vääriksi luokittelemisani vastauksissa rumuus liitetään muun muassa osaamattomuuteen (6) ja ylimielisyyteen (7).

- (6) Osaamaton tms. kehuskelee kyvyillään; lahjakas antaa tekojensa puhua puolestaan (V31)
- (7) Jotain ylimielisyydestä (V36)

Kaikista vastaajista 12 on rastittamalla määritellyt, miksei ymmärrä sananlaskun *rumat ne vaatteilla koreilee* merkitystä. 12 vastaajasta 7 on kuitenkin osannut selittää sananlaskun oikein ja yksi osittain oikein. Näitä kahdeksaa oikean tai osittain oikean vastauksen antaneita en siis laske siihen joukkoon, jotka eivät ole ymmärtäneet sananlaskua, sillä heidän epäilyksestään huolimatta sananlaskun merkitys on ymmärretty ja osattu selittää. Huomioin siis vain ne vastaukset, joissa sananlaskua todella ei ole ymmärretty, eli vastaukset, jotka olen määritellyt vääriksi.

KAAVIO 1b. Miksi sananlaskua *rumat ne vaatteilla koreilee* ei ymmärretty.

Kuten kaaviosta 1b nähdään, jäljelle jää 4 vastaajaa, joista 3 on valinnut ensimmäisen vaihtoehdon ”en ole kuullut sananlaskua aiemmin”. Myös kaikki 8 osittain oikein tai oikein vastannutta ovat valinneet tämän vaihtoehdon. Sananlasku oli siis entuudestaan tuntematon ainakin 11 vastaajalle.

Lisäksi yksi vastaaja (V34) on valinnut kolmannen vaihtoehdon ”muu syy”. Syyksi vastaaja on määritellyt ”olen kuullut usein mutta en muista merkitystä”. Vastauksessa tulee ilmi sananlaskujen kontekstisidonnaisuus. Tiedyt sananlaskut sopivat tiettyihin tilanteisiin, ja sananlasku ymmärretään ikään kuin tilanteen kautta ja itse tilanteessa. Esimerkiksi kyseessä olevaa sananlaskua voitaisiin käyttää tilanteessa, jossa jotakuta halutaan muistuttaa siitä, ettei ihmistä kannata arvioida hänen ulkonäkönsä tai vaatteidensa perusteella. Vastaaja on saattanut kuulla sananlaskun useitakin kertoja, mutta ei osaa yh-

distää sananlaskua tilanteisiin, joissa sitä on käytetty, eikä siten osaa selittää sen merkitystä.

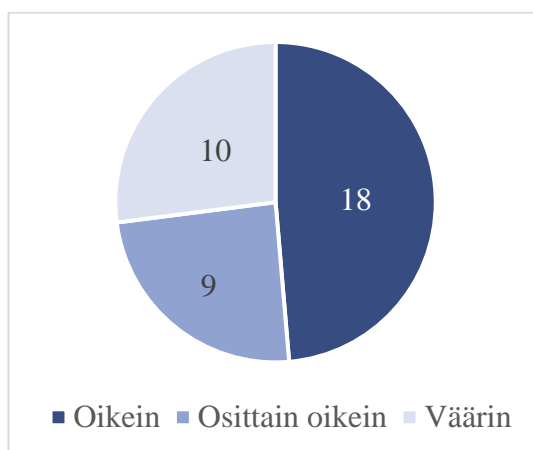
3.1.1.2. *Rohkea rokan syö*

Kaaviosta 2a voidaan huomata, että jälleen oikeita vastauksia kaikista vastauksista on noin puolet (18 vastausta), ja loput vastauksista jakautuvat melkein tasan osittain oikeisiin (9 vastausta) ja väärin (10 vastausta). Oikeiksi olen luokitellut vastaukset, joissa tulee esille se, miten rohkeus kannattaa:

(8) Kannattaa olla rohkea, se kyllä palkitaan. (V26)

(9) Se joka uskaltaa, tulee pärjäämään. (V20)

Oikeiksi luokittelemisssani vastauksissa myös sananlaskun sisältämä metafora (*rokka* haasteen metaforana) on ymmärretty, sillä vastauksissa puhutaan rohkeudesta ja uskaltamisesta, mikä implikoi, että on olemassa jokin haaste, joka vaatii rohkeutta ja uskallusta. Lakoffin ja Johnsonin teorian (2003 [1980]) mukaisesti sananlaskun sisältämä konkreettinen käsite eli *rokka* on siis osattu tulkita abstraktimman käsitteen eli ihmisen tai ihmisyyden metaforaksi, minkä taustalla on ihmisen luontainen taipumus pyrkiä ymmärtämään abstrakteja käsitteitä konkreettisempien käsitteiden avulla.

KAAVIO 2a. Vastausten jakautuminen sananlaskussa *rohkea rokan syö*.

Yhdessä vastauksessa *rokan* ajateltiin tarkoittavan uskaltamatonta (10). Tässä tutkielmassa tekemäni määritelmän mukaisesti *rokka* on kuitenkin jonkinlaisen haasteen meta-

fora. Sana *rokka* on varmaankin ollut vastaajalle tuntematon, ja hän on tulkinnut sanan omalla tavallaan, mutta silti sananlasku on lopulta osattu selittää oikein.

- (10) Kannattaa mieluummin olla rohkea kuin ns. rokka, eli uskaltamaton. Rohkeudella voi saavuttaa enemmän (V15)

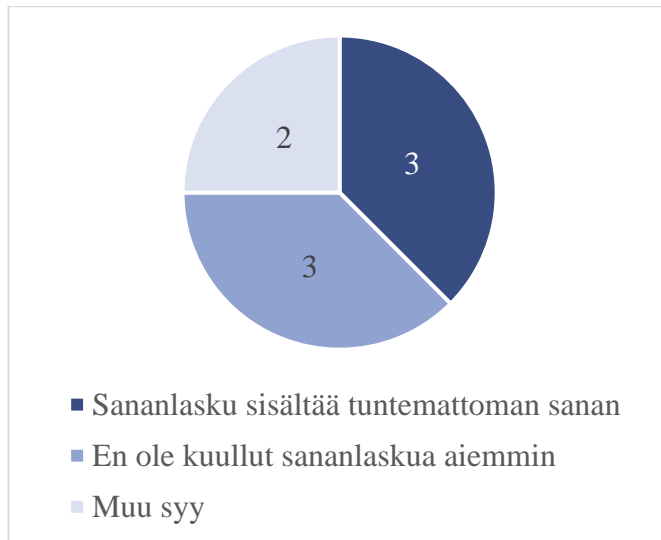
Toisin kuin oikeiksi luokittelemissani vastauksissa, suurimmassa osassa osittain oikeiksi luokittelemissani vastauksissa ei tule varsinaisesti ilmi se, miksi rohkeus kannattaa ja on avain menestykseen (11) (12) (13). Sananlasku on tulkittu melko kirjaimellisesti selittämällä, millaisia rohkeat ihmiset ovat:

- (11) Rohkeat tekevät rohkeita tekoja (V3)
 (12) Rohkeat menee ja tekee (V33)
 (13) Rohkea henkilö uskaltaa kokeilla isoja haasteita. (V18)

Yli puolet vääriksi luokittelemistani vastauksista on tyhjiä. Kaikista, yhteensä 10 väärästä vastauksesta 6:ssa sananlaskua ei ollut yritetty edes arvata. Lopuissa vastauksissa sananlasku liitettiin muun muassa henkilökohtaisten ongelmien kohtaamiseen ja niiden selvittämiseen (14) (15). Olen luokitellut vastaukset vääriksi, sillä sananlasku on liitetty hyvin selkeästi nimenomaan ongelmien ratkaisemiseen, jolloin ajatus erilaisiin haasteisiin tarttumisesta ja sen kautta menestymisestä jää puuttumaan.

- (14) kohtaa omat ongelmat (V35)
 (15) Jos on rohkea niin ei jää turhia valittamaan vaan kohtaa ongelmat (V22)

15 vastaajaa on määritellyt rastittamalla, miksei ymmärrä sananlaskun *rohkea rokan* syömerkitystä. 15 vastaajasta kuitenkin 7 vastaajaa on osannut selittää sananlaskun oikein tai osittain oikein. Kuten kaaviosta 2b käy ilmi, jäljelle jää 8 vastaajaa, joista 3 on valinnut ensimmäisen vaihtoehdon ”sananlasku sisältää tuntemattoman sanan”. Myös 4 osittain oikean tai oikean vastauksen antanutta oli valinnut tämän vaihtoehdon, joten yhteensä ainakin 7 vastaajalle sana *rokka* on ollut tuntematon (kaikissa vastauksissa tuntemattomaksi sanaksi oli määritelty *rokka* (’vars. herneistä valmistettu sakea keitto’, KS 2021 s.v. *rokka*, viitattu 6.7.2021)).

KAAVIO 2b. Miksi sananlaskua *rohkea rokan syö* ei ymmärretty.

Myös toisen vaihtoehdon ”en ole kuullut sananlaskua aiemmin” on valinnut 3 vastaajaa. 2 osittain oikean tai oikean vastauksen antanutta olivat myös valinneet tämän vaihtoehdon, joten yhteensä ainakaan 5 vastaajaa ei ollut aiemmin kuullut sananlaskua.

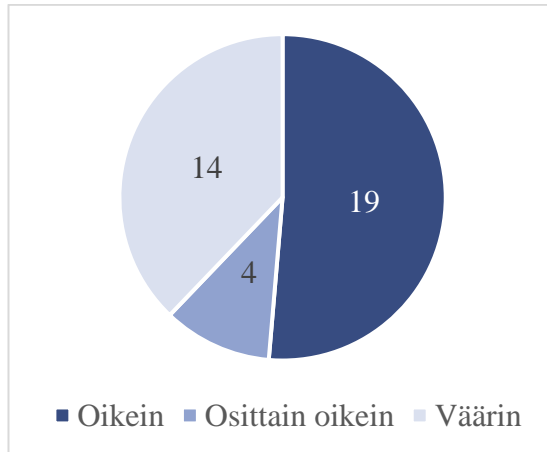
2 vastaajaa on valinnut vaihtoehdon ”muu syy”. Toinen vastaajista (V7) on määritellyt syyksi ”olen kuullut, en ole varma tarkoituksesta”, ja toinen vastaaja (V1) vain toteaa vastauksessaan ”ei mitään ideaa”. Voi siis olla, ettei toinen vastaaja (V1) vain ole osannut tulkita sananlaskua, vaikka on sen ehkä aiemmin kuullutkin ja ymmärtää sen sisältämien sanojen merkitykset.

3.1.1.3. *Pata kattilaa soimaa, musta kylki kummallakin*

Kuten kaavio 3a osoittaa, jälleen puolet (19 vastausta) kaikista vastauksista on oikein. Suurimmassa osassa oikeiksi luokittelemistani vastauksista sananlaskun merkitys sekä sananlaskun sisältämä metafora on osattu selittää hyvin selkeästi:

- (16) Pata ja kattila on samanlaisia eli miksi pata pilkkaa kattilaa -> kannattaa tehdä vähän itsetutkiskelua ennen kuin pilkkaa tai kritisoi muita jostain (V33)
- (17) Joku kritisoi toista sellaisesta, mihin itsekin syyllistyy (V31)

Ensimmäinen vastaus (16) ilmentää erityisen hyvin Lakoffin ja Johnsonin (2003 [1980]) metaforateoriassa kuvattua ihmisen tapaa hahmottaa ympäröivää maailmaa erilaisten käsittemetaforien avulla. Sananlaskussa *pata* ja *kattila* ovat ihmisen metaforia. Metaforan lähdealue on astian käsite, jonka kautta ymmärretään ihmisen käsitettä, joka on metaforan kohdealue. Ihmisen käsitteen ymmärtäminen astian käsitteen kautta perustuu käsitteiden osittaiseen samankaltaisuuteen eli analogiaan ja siihen, miten metaforat perustuvat ihmisen kokemusmaailmaan ja kehollisuuteen: ihminen hahmottaa itsensä itsenäiseksi entiteetiksi aistiensa avulla samalla tavalla kuin minkä tahansa esineen, jolla on ulko- ja sisäpinnat, jotka erottavat sen muusta maailmasta omaksi entiteetikseen. Sananlasku opettaa, ettei muita kannata mustamaalata, sillä syyllistymme itse usein samaan kuin mistä toisia arvostelemme, koska lopulta me kaikki olemme vain ihmisiä. Samalla tavalla astioita on olemassa monenlaisia, mutta jossain määrin ne ovat kuitenkin kaikki samanlaisia, sillä ne kaikki voidaan luokitella astioiksi. Metafora ilmentää myös ajatusta metaforien yksisuuntaisuudesta eli siitä, miten ihminen hahmottaa vähemmän konkreettisia tai monimutkaisempia käsitteitä (tässä tapauksessa ihmisen käsite), konkreettisempien avulla (tässä tapauksessa astian käsite).

KAAVIO 3a. Vastausten jakautuminen sananlaskussa *pata kattilaa soimaa, musta kylki kummallakin*.

Vääriä vastauksia (14 vastausta) on selkeästi enemmän edellisiin sananlaskuihin verrattuna. Myös osittain oikeita vastauksia on vain noin kolmasosa (4 vastausta) väärrien vastausten lukumäärästä. Vastaukset jakaantuvat siis edellisiin sananlaskuihin verrattuna selkeämmin oikeisiin ja väärin vastauksiin. 14 väärästä vastauksesta 9:ssä sananlasku on jätetty kokonaan selittämättä tai arvaamatta, mikä johtunee siitä, että aineiston perus-

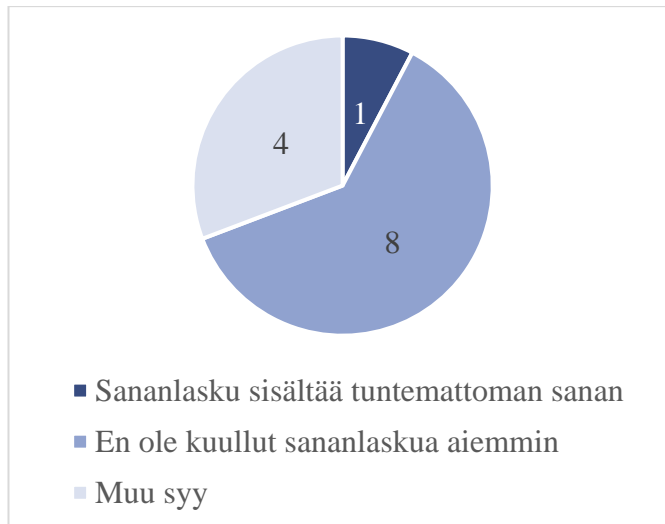
teella sananlasku ei ole nuorille tuttu. 16 vastaajaa oli rastittamalla määritellyt, miksei ymmärrä sananlaskun merkitystä. 16:sta 10 oli valinnut vaihtoehdon ”en ole kuullut sananlaskua aiemmin”. Vääriksi luokittelemisiani vastauksissa, jossa sananlaskua oli yritetty selittää jotenkin, tehdyt tulkinnat eivät vastanneet tässä tutkielmassa tekemääni määritelmää sananlaskun merkityksestä. Vastauksissa sananlasku oli liitetty muun muassa valehtelemiseen (18), hutilointiin (19) ja huonoon omaantuntoon (20).

- (18) valehteleminen on väärin, siitä saa seurauksia (V30)
- (19) Temmeltäessä/hutiloidessa käy aina huonosti (V34)
- (20) Omatunto voi kolkuttaa? (V15)

Osittain oikeiksi luokittelemisiani vastauksissa sananlasku on toistuvasti tulkittu niin, etteivät syyttely ja inttäminen riitatilanteessa kannata (21) (22). Olen luokitellut vastaukset osittain oikeiksi, sillä sananlaskua kuulee käytettävän usein nimenomaan riitatilanteissa, mutta sananlaskun perusidea (syylistymme itse usein samaan kuin mistä toisia arvostelemme) jää kuitenkin hieman puuttumaan.

- (21) Riidassa kumpikaan osapuoli ei halua tehdä sovintoa ja sen vuoksi sovintoa ei löydy, kun toisia vaan syytellään. (V24)
- (22) Inttäminen on turhaa, koska se tuottaa molemmille osapuolille pahan mielen (V23)

16 vastaajaa oli määritellyt rastittamalla, miksei ymmärrä sananlaskun *pata kattilaa soimaa, musta kylki kummallakin* merkitystä. Tällä kertaa vastaajista vain 3 oli osittain oikean tai oikean vastauksen antaneita. Vain yksi vastaaja on valinnut ensimmäisen vaihtoehdon ”sanalasku sisältää tuntemattoman sanan”. Tuntemattomaksi sanaksi vastaaja on määritellyt verbin *soimata* (’moittia syyttäen, syyttää, torua, sättiä’, KS 2021 s.v. *soimata*, viitattu 6.7.2021)).

KAAVIO 3b. Miksi sananlaskua *pata kattilaa soimaa, musta kylki kummallakin* ei ymmärretty.

Kaaviosta 3b käy ilmi, että 8 vastaajaa eli suurin osa on valinnut toisen vaihtoehdon ”en ole kuullut sananlaskua aiemmin”. Myös kaksi osittain oikein tai oikein vastannutta oli valinnut toisen vaihtoehdon, joten yhteensä ainakaan 10 vastaajaa ei ollut aiemmin kuullut sananlaskua.

4 vastaajaa on valinnut kolmannen vaihtoehdon ”muu syy”. Kahdessa vastauksessa todetaan, että sananlasku on vastaajalle tuttu, mutta sen merkitystä ei kuitenkaan muisteta tai ymmärretä. Myös yksi oikein vastannut on määritellyt syyksi, ettei muista. Sananlaskujen kontekstisidonnaisuus tulee jälleen esiin tämän tyypisissä vastauksissa. Sananlaskun merkityksen sisäistäminen yleensä edellyttää, että sitä kuullaan toistuvasti käytettävien tietyissä tilanteissa. Siksi sananlaskulla ajatellaan olevan jokin tietty merkitys tai selitys, ja sen takia sananlaskun käyttö rajoittuu vain tilanteisiin, joihin se sopii. Sananlaskut eivät siis sovi mihin tahansa tilanteisiin, vaan niiden tietty, tilannekontekstiin sidoksissa oleva merkitys täytyy muistaa. Toisaalta jos ihminen tuntee ja on kuullut paljon sananlaskuja, myös uusia sananlaskuja ja niiden sisältämiä metaforia on helpompi tulkita.

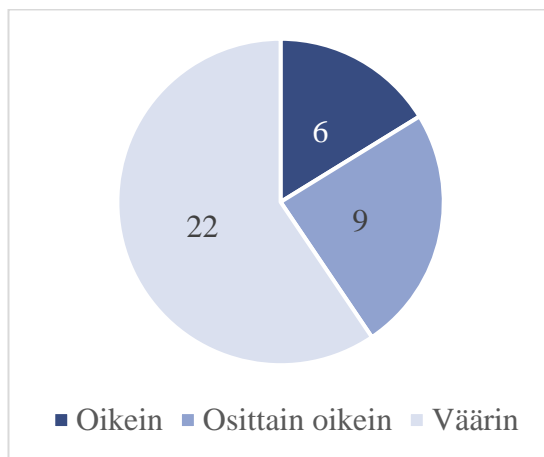
Sananlaskun ymmärtämistä on vaikeuttanut myös se, että sananlaskun loppuosa *musta kylki kummallakin* ei ole ollut vastaajille tuttu, vaan sananlasku on kuultu pelkästään muodossa *pata kattilaa soimaa*. Vastaja (V15) on siis saattanut ajatella, että kyseessä

on jokin toinen sananlasku tai että loppuosa muuttaa sananlaskun merkitystä. Lisäksi yhdessä vastauksessa todetaan vain ”ei mitään ideaa” (V1).

3.1.1.4. *Kyllä vakka kantensa valitsee*

Kaaviosta 4a voidaan nähdä, että sananlasku *kyllä vakka kantensa valitsee* on tunnettu melko huonosti, sillä kaikista vastauksista vääriä vastauksia on yli puolet (22 vastausta). Suurin osa vääristä vastauksista on tyhjiä, eli sananlasku on jätetty kokonaan selittämättä tai arvaamatta. Vastauksissa, joissa sananlaskun merkitystä on kuitenkin yritetty arvaata (23) (24), sananlasku on toistuvasti tulkittu niin, että asioilla on tapana järjestyä. Vaikka vastauksissa ollaankin tietyllä tavalla oikeilla jäljillä, luokittelin vastaukset vääriksi, koska sananlasku tässä tutkielmassa käyttämäni määritelmän mukaan viittaa nimenomaan kumppanin valintaan eikä vastauksista selviä, tarkoitetaanko asioilla kumppanin valintaa vai muita asioita.

- (23) Asiat sutviutuu kyllä itsekseen (V32)
 (24) Asiat hoituu loppupeleissä (V26)

KAAVIO 4a. Vastausten jakautuminen sananlaskussa *kyllä vakka kantensa valitsee*.

Oikeiksi luokittelemissani vastauksissa sekä sananlasku että sen sisältämä metafora on jälleen osattu selittää hyvin selkeästi:

- (25) Ihmisille sopii tietynlainen ihminen, kuten astialle tietty kansi (V29)

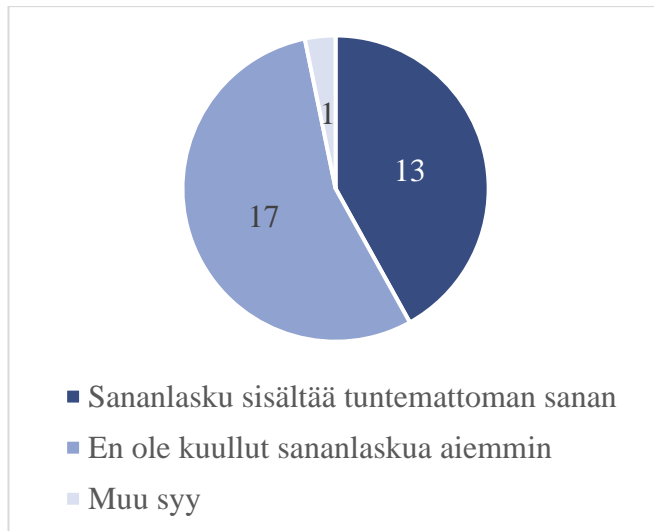
- (26) Vakkaan sopii tietynlainen kansi. Jos vakka ”ei itse valitse” kanttaan, voi kansi olla epäsopiva. Tätä voisi verrata esim. ihmissuhteisiin. (V11)

Samoin kuin sananlaskujen *rohkea rokan syö* ja *pata kattilaa soimaa*, *musta kylki kummallakin* kohdalla sananlaskun sisältämä konkreettinen käsite eli tässä tapauksessa *vakka* on tulkittu abstraktimman käsitteen eli ihmisen tai ihmisyyden metaforaksi. Taustalla on Lakoffin ja Johnsonin (2003 [1980]) mukaan ihmiselle ominainen taipumus ymmärtää ja selittää abstrakteja käsitteitä konkreettisempien avulla.

Suurimmassa osassa osittain oikeiksi luokittelemistani vastauksista puhutaan jonkin vaihtoehdon valitsemisesta eikä nimenomaan kumppanin valitsemisesta:

- (27) Tietävä valitsee itselleen sopivan vaihtoehdon. (V30)
 (28) Joku valitsee parhaiten itselleen sopivan vaihtoehdon (V37)

31 vastaajaa oli rastittamalla määritellyt, miksei ymmärrä sananlaskua *kyllä vakka kantensa valitsee*. Kuten kaaviosta 4b käy ilmi, 31:stä 10 oli oikean tai osittain oikean vastauksen antaneita, jotka poisluetuna vastaajia oli 21. Vastaajista 13 on valinnut ensimmäisen vaihtoehdon ”sananlasku sisältää tuntemattoman sanan”. Myös 6 osittain oikein tai oikein vastannutta oli valinnut ensimmäisen vaihtoehdon, joten yhteensä ainakin 19 vastaajalle sana *vakka* (’us. kannellinen säilytysastia, jossa on pyöreä t. soikea puupohja ja jonka laidat ovat ohutta taivutettua puulevyä, tuohta tms.’, KS 2021 s.v. *vakka*, viitattu 6.7.2021) on ollut tuntematon (kaikissa vastauksissa tuntemattomaksi sanaksi oli määritelty *vakka*).

KAAVIO 4b. Miksi sananlaskua *kyllä vakka kantensa valitsee* ei ymmärretty.

17 vastaajaa on valinnut toisen vaihtoehdon ”en ole kuullut sananlaskua aiemmin” (vastaajien lukumäärä (21) on pienempi kuin vastausten lukumäärä (31), sillä moni vastaaja on valinnut useamman vastausvaihtoehdon). Myös 6 osittain oikein tai oikein vastannutta oli valinnut tämän vaihtoehdon, eli yhteensä ainakaan 23 vastaajaa ei ollut kuullut sananlaskua aiemmin.

Kolmannen vaihtoehdon ”muu syy” on valinnut yksi vastaaja. Vastaaja on määritellyt syyksi ”vaikea selittää” (V14). Lisäksi kaksi osittain oikein tai oikein vastannutta oli valinnut kolmannen vaihtoehdon. Näissä vastauksissa syyksi on määritelty ”kontekstin puute” (V31) ja ”en muista vaikka olen kuullut” (V37). Ensimmäisessä vastauksessa (V31) tulee jälleen esille sananlaskujen kontekstisidonnaisuus. Kontekstin puutteella voidaan tarkoittaa esimerkiksi sitä, että sananlasku olisi helpompi ymmärtää osana jokin tekstiä, jossa sananlasku esiintyy jossakin tilanteessa. Toisessa vastauksessa (V37) tulee esille se, miten ajatuksia voi olla vaikea pukea sanoiksi. Se, ettei osaa selittää, ei kuitenkaan välttämättä tarkoita, ettei ymmärtäisi.

3.1.1.5. *Parempi pyy pivossa kuin kymmenen oksalla*

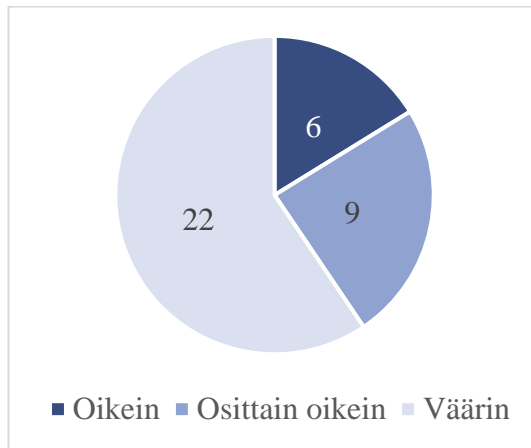
Kaaviosta 5a voidaan huomata, että vastaukset jakautuvat täsmälleen samalla tavalla kuin edellisessä sananlaskussa (*kyllä vakka kantensa valitsee*). Kaikista vastauksista jälleen yli puolet (22 vastausta) on siis vääriksi luokittelemiani. Vääristä vastauksista

puolet on tyhjiä, mutta joukossa on myös muutamia kiinnostavia tulkintoja (29) (30) (31). Muutamassa vastauksessa sananlaskun on ajateltu liittyvän piilottamiseen:

- (29) ei kannata paljastaa kaikkia kortteja tms. puolia itsestään jne. (V21)
- (30) on parempi elää turvattua elämää pitämällä ”pyyt” eli omaisuuttaan tms. tärkeää tallessa, kuin kehuskella sillä? (V15)
- (31) Parempi jos näkee uhan kuin että ei tietäisi sitä ja se olisi ns. piilossa (V28)

Sananlasku on useamman kerran tulkittu myös niin, että yksi tai vähän jotakin on parempi kuin ei ollenkaan:

- (32) Yksikin hyvä juttu on parempi kuin ei yhtään (V24)
- (33) Vähän/huono on parempi kuin ei ollenkaan. (V14)

KAAVIO 5a. Vastausten jakautuminen sananlaskussa *parempi pyy pivossa kuin kymmenen oksalla*.

Oikeissa vastauksissa (34) ja (35) sananlaskun sisältämä metafora on jälleen selvästi ymmärretty. Samoin kuin sananlaskujen *rohkea rokan syö; pata kattilaa soimaa, musta kylki kummallakin* ja *kyllä vakka kantensa valitsee* kohdalla sananlaskun sisältämä konkreettinen käsite eli tässä tapauksessa *pyy* on osattu tulkita abstraktimman käsitteen eli jonkin vaihtoehdon tai saavutuksen metaforaksi, minkä taustalla Lakoffin ja Johnso-
nin (2003 [1980]) mukaan on ihmisen luontainen taipumus ymmärtää ja selittää abstrakteja käsitteitä konkreettisempien avulla. Oikeiksi luokittelemisani vastauksissa toistui myös määritelmä ”kannattaa pelata varman päälle”. Olen luokitellut myös nämä vastaukset oikeiksi, sillä niissä tiivistyy sananlaskun perusidea.

- (34) Parempi tyytyä yhteen varmaan vaihtoehtoon kuin kymmeneen epävarmaan/olemattomaan. (V33)
- (35) Parempi luottaa siihen mitä on, kuin siihen mitä voisi olla. Ei ne kymmenen pyytä siellä oksalla auta, jos niitä ei saa kiinni. Kannattaa pelata varman päälle. (V20)

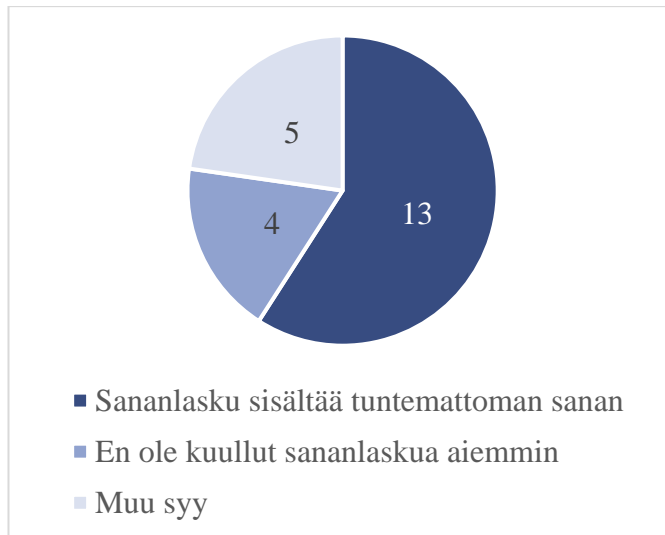
Osittain oikeiksi luokittelemissani vastauksissa toistuvat laatu korvaa määrän -tyyppiset selitykset (36) (37). Sananlasku on ymmärretty oikein siinä mielessä, että yksi on parempi kuin kymmenen, jos se on laadullisesti parempi. Se, miksi yksi on laadullisesti parempi (varmempi vaihtoehto on parempi), ei tämän tyyppisistä vastauksista kuitenkaan tule ilmi, joten olen luokitellut vastaukset osittain oikeiksi.

- (36) Laatu korvaa määrän (?) (V26)
- (37) Laatu ennen määrää (V12)

Osittain oikeiksi olen luokitellut myös vastaukset, joissa sananlasku on tulkittu niin, että ihmisen kannattaa tyytyä vähään ja olla vaatimaton eikä ahne (38) (39). Vastauksissa ollaan nähdäkseni oikeilla jäljillä, sillä sananlasku kehottaa tietyllä tavalla tyytymään tai olemaan onnellinen siitä, mitä on, eikä tavoittelemaan kaikkea mahdollista, mitä ehkä voisi olla. Vastauksista jää kuitenkin puuttumaan se, minkä takia kannattaa tyytyä siihen, mitä on, eli ajatus siitä, että varma on parempi kuin epävarma.

- (38) Kannattaa tyytyä vähempään jos se riittää, ei kannatta ahnehtia turhaan (V32)
- (39) Parempi omistaa vähän kuin tavoitella paljoa (V29)

25 vastaajaa on rastittamalla määritellyt, miksei ymmärrä sananlaskun *parempi pyy pivossa kuin kymmenen oksalla* merkitystä. 25:stä 7 on osittain oikean tai oikean vastauksen antaneita, jotka poisluettuna vastaajia on 18 (vastaajien lukumäärä (18) on pienempi kuin vastausten lukumäärä (22), sillä vastaajat olivat valinneet useita vastausvaihtoehtoja). Kuten kaavio 5b osoittaa, 18 vastaajasta 13 on valinnut ensimmäisen vaihtoehdon ”sananlasku sisältää tuntemattoman sanan”. Myös 2 osittain oikein tai oikein vastannutta oli valinnut tämän vaihtoehdon, joten yhteensä ainakin 15 vastaajalle sanat *pyy* tai *pivo* olivat tuntemattomia (kahdessa vastauksessa tuntemattomaksi sanaksi oli määritellyt *pyy*, yhdessä sekä *pyy* että *pivo* ja loppuissa eli suurimmassa osassa vain *pivo* (’koura’, KS 2021 s.v. *pivo*, viitattu 6.7.2021)).

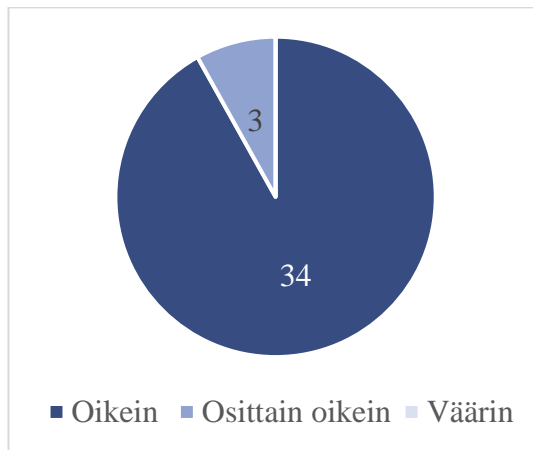
KAAVIO 5b. Miksi sananlaskua *parempi pyy pivossa kuin kymmenen oksalla* ei ymmärretty.

4 vastaajaa on valinnut toisen vaihtoehdon ”en ole kuullut sananlaskua aiemmin”. Lisäksi myös 2 oikein vastannutta oli valinnut tämän vaihtoehdon, joten yhteensä ainaakaan 6 vastaajaa ei ollut kuullut sananlaskua aiemmin. Vaihtoehdon ”muu syy” on valinnut 5 vastaajaa. Vastauksissa toistuvat samat syyt kuin aiemmissakin vastauksissa. Kolmessa vastauksessa (V36, V37 ja V17) todetaan, että sananlasku on tuttu, mutta sen merkitystä ei ymmärretä tai muisteta. Lisäksi jälleen yksi vastaaja toteaa, ettei osaa puheke sananlaskun merkitystä sanoiksi (V21), ja yhdessä vastauksessa todetaan vain ”lyö tyhjää” (V1).

Kolme osittain oikean tai oikean vastauksen antanutta oli myös valinnut vaihtoehdon ”myy syy”. Myös näistä kahdessa (V7 ja V27) syyksi on jälleen määriteltä ”en muista/ymmärrä, vaikka olen kuullut”. Lisäksi yhdessä vastauksessa (V23) todetaan ”sitä ei ole ikinä selitetty minulle”.

3.1.1.6. *Moni kakku päältä kaunis, vaikka on silkkoa sisältä*

Kaaviosta 6 voidaan nähdä, että sananlasku *moni kakku päältä kaunis, vaikka on silkkoa sisältä* on osattu selittää kaikista sananlaskuista parhaiten. Kaikki vastaajat ovat tulkinneet ja selittäneet sananlaskun osittain oikein (3 vastausta) tai oikein (34 vastausta). Sananlasku ei siis kerännyt ainuttakaan väärää vastausta.

KAAVIO 6. Vastausten jakautuminen sananlaskussa *moni kakku päältä kaunis, vaikka on silkkoa sisältä*.

Iso osa oikeiksi luokittelemistani vastauksista on keskenään hyvin samankaltaisia. 4 vastaajaa on kiteyttänyt sananlaskun muotoon ”kaikki/asiat eivät ole (aina) sitä, miltä näyttää” ja 9 vastaajaa muotoon ”ulkonäkö/-kuori voi pettää/johtaa harhaan”. Jälkimmäisen tyyppisissä vastauksissa sananlasku on tulkittu nimenomaan ihmisen luonteen ja ulkonäön petollisuudeksi (40) (41) (42).

- (40) Vaikka joku näyttäisi ulkoa päin kauniilta tai komealta niin luonne silti saattaa olla töykeä tai muuten huono. (V4)
- (41) Moni voi olla ulkoisesti kaunis, mutta sisäisesti onkin ruma esim. ilkeä (V19)
- (42) Moni ihminen, joka vaikuttaa hyvälle tyyppille, voi olla oikeasti täysin erilainen, kun hänet oppii tuntemaan. (V24)

Kuten sananlaskujen *rohkea rokan syö; pata kattilaa soimaa, musta kylki kummallakin; kyllä vakka kantensa valitsee* ja *parempi pyy pivossa kuin kymmenen oksalla* kohdalla oikeiksi luokittelemissani vastauksissa sananlaskun sisältämä konkreettinen käsite eli tässä tapauksessa *kakku* on osattu tulkita abstraktimman käsitteen eli ihmisen tai ihmisyyden metaforaksi. Vaikka sananlaskulla voidaan viitata myös muihin asioihin kuin ihmiseen, olen luokitellut sellaiset vastaukset oikeiksi, joissa *kakku* on tulkittu nimenomaan ihmisen metaforaksi, sillä hyvin usein sananlaskua kuulee käytettävän nimenomaan ihmisistä puhuttaessa. Myös Kuusen teoksessa *Vanhan kansan sananlaskuviihaus* (1990) sananlaskun on katsottu viittaavan ennen kaikkea ihmisen ulkonäön petollisuuteen. Sananlasku lukeutuu teoksen Perheonnan perusteista -osion alalukuun 169

(Kuusi 1990: 377), joihin kuuluvia sananlaskuja luonnehditaan seuraavasti: ”Kaikissa toimissasi mutta varsinkin puolisoa valitessasi varo, ettet anna korean ulkokuoren pettää itseäsi.”

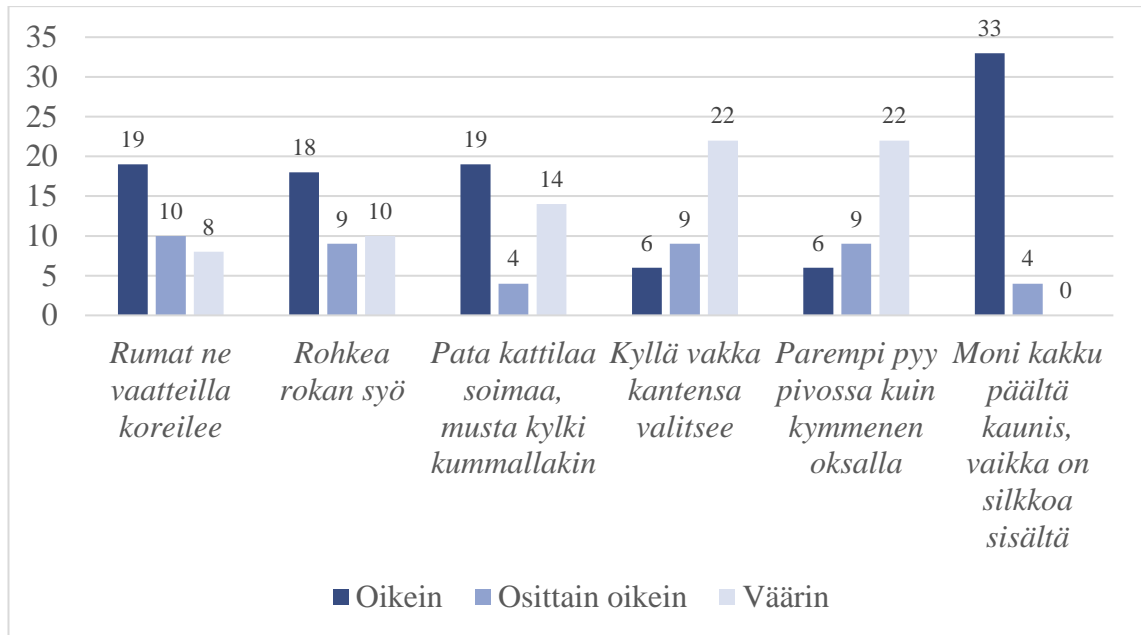
Olen luokitellut osittain oikeiksi vastaukset, joissa ollaan jälleen oikeilla jäljillä (43) (44) (45), mutta selitys on jäänyt jossain määrin liian epäselväksi, eikä sananlaskun perusidea eli se, että ulkonäkö voi pettää, tule tarpeeksi selkeästi esiin.

- (43) Sisäinen kauneus on tärkeää. (V6)
- (44) Henkilö yrittää peittää pahan sisimpänsä kauniilla ulkokuorella (V5)
- (45) Kaunis ulkokuori, ruma sisältö (V8)

Vain kaksi oikean vastauksen antanutta oli määritellyt rastittamalla, miksei ymmärrä sananlaskun merkitystä. Toisessa vastauksessa on valittu ensimmäinen vaihtoehto ”sanalasku sisältää tuntemattoman sanan”, ja tuntemattomaksi sanaksi on määritelty *silkko* (’pelkistä pettujauhoista ja piimästä leivottu leipä’, KS 2021 s.v. *silkko*, viitattu 6.7.2021). Uskoisin, että sana on ollut myös monelle muulle, varmaankin jopa suurimmalle osalle, tuntematon tai ainakin merkitykseltään hyvin hämärä. Koska sananlasku on kuitenkin ollut vastaajille tuttu ja merkitykseltään selkeä, yksittäisen sanan vieraus ei ole hankaloittanut sananlaskun tulkintaa. Tulkintaa ei varmaankaan varsinaisesti ole tarvinnut tehdä, sillä sananlaskun merkitys on valmiiksi opittu ja sisäistetty eri tilanteiden kautta.

3.1.1.7. Yhteenveto lukiolaisten sananlaskuosaamisesta

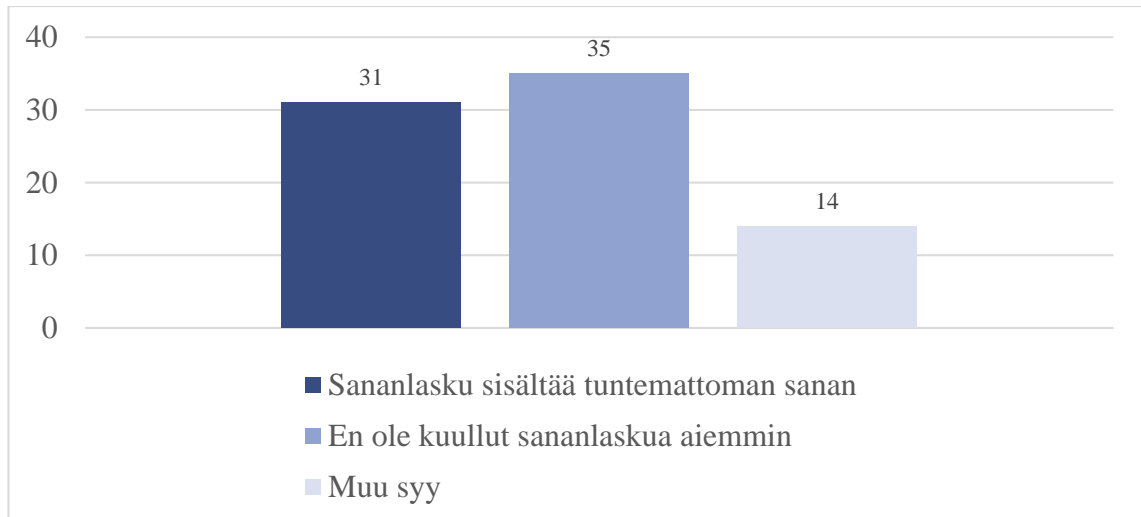
Kaavio 7a osoittaa, että kun lasketaan yhteen osittain oikeat ja oikeat vastaukset, parhaiten sananlaskuista on osattu selittää *moni kakku päältä kaunis, vaikka on silkkoa sisältä*. Kaikki 37 vastaajaa ovat osanneet selittää sananlaskun joko osittain oikein (4 vastaajaa) tai oikein (33 vastaajaa). Sananlasku ei ole merkitykseltään läpinäkyvä, vaan sen merkitys kätkeytyy sananlaskun sisältämään metaforaan, jonka tulkinnan kautta sananlaskun varsinainen merkitys vasta avautuu. Tämän takia arvelisin, että sananlaskua ei ole osattu selittää hyvin sen takia, että se olisi ollut muita sananlaskuja helpommin tulkittavissa, vaan siksi, että se on ollut vastaajille sananlaskuista tutuin.

KAAVIO 7a. Yhteenveto lukiolaisten sananlaskuosaamisesta.

Sananlasku *rumat ne vaatteilla koreilee* keräsi 19 oikeaa ja 10 osittain oikeaa vastausta, joten se on osattu selittää toiseksi parhaiten. *Pata kattilaa soimaa, musta kylki kummallakin* keräsi 19 oikeaa vastausta, mutta osittain oikeita se keräsi ainoastaan 4. *Rohkea rokan syö* keräsi 18 oikeaa vastausta ja lisäksi 9 osittain oikeaa, joten se on osattu selittää kolmanneksi parhaiten ja *pata kattilaa soimaa, musta kylki kummallakin* neljänneksi parhaiten.

Kyllä vakka kantensa valitsee ja *parempi pyy pivossa kuin kymmenen oksalla* on osattu selittää sananlaskuista huonoiten. Molemmat keräsivät yhteensä vain 15 osittain oikeaa tai oikeaa vastausta.

KAAVIO 7b. Yhteenveto siitä, miksi lukiolaiset eivät ymmärtäneet sananlaskuja.

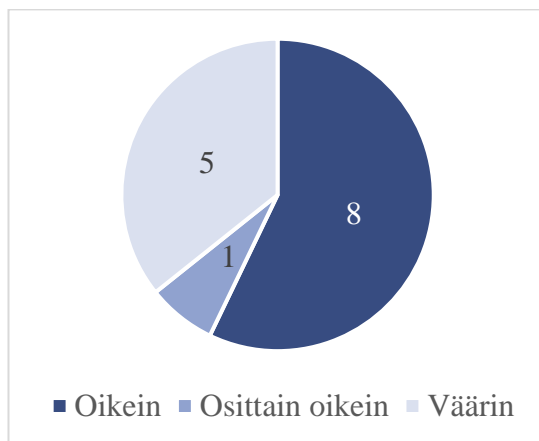
Kaaviosta 7b voidaan huomata, että kaikki vastaukset yhteenlaskettuna sananlaskun tulkintaa ja ymmärtämistä on vaikeuttanut eniten (35 vastausta) se, jos sananlasku on ollut vastaajalle entuudestaan tuntematon. Tulos kertonee siitä, miten sananlaskut ymmärretään kokonaisuutena eikä niiden sisältämien yksittäisten sanojen summana. Toisaalta mahdolliset tuntemattomat sanat voivat silti jossain määrin vaikeuttaa tulkintaa, sillä toiseksi useiten valittu vaihtoehto oli ”sananlasku sisältää tuntemattoman sanan” (31 vastausta). Kuten vastaajien määrittelemistä muista syistä on käynyt ilmi, kuitenkin myös muut asiat, esimerkiksi kontekstin puute, sananlaskujen muodon eri variaatiot tai se, ettei osaa pukea ajatuksiaan sanoiksi, voivat vaikeuttaa sananlaskun tulkintaa ja ymmärtämistä.

3.1.2. Ammattikoululaiset

3.1.2.1. *Rumat ne vaatteilla koreilee*

Kaavio 8a osoittaa, että suurin osa vastauksista (8 vastausta) on oikeiksi luokittelemiani. Seitsemän kahdeksasta oikeasta vastauksesta on kirjaimellisia esimerkkien (46), (47) ja (48) kaltaisia kirjaimellisia selityksiä, jotka olen kuitenkin luokitellut oikeiksi sillä perusteella, että sananlasku on mahdollista ymmärtää myös hyvin kirjaimellisesti.

- (46) Ne jotka eivät ole kauniita tai komeita, käyttävät hienoja tai kalliita vaatteita. (V9)
 (47) Ulkonäköä yritetään korjata paremmilla vaatteilla. (V11)
 (48) Sielultaan rumat peittävät sitä käyttämällä hienoja vaatteita ja muutenkin maskeeraamalla itseään (V4)

KAAVIO 8a. Vastausten jakautuminen sananlaskussa *rumat ne vaatteilla koreilee*.

Kirjaimellisten selitysten lisäksi luokittelin oikeaksi vastauksen (49), jossa sananlasku oli ymmärretty hieman syvemmällä tasolla.

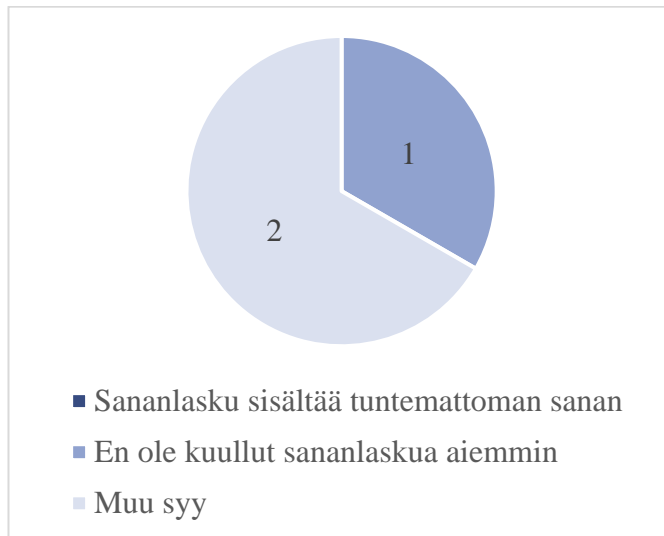
- (49) vaatteet eivät määrittele ihmistä (V10)

Osittain oikeaksi luokittelin yhden vastauksen, jossa todettiin sananlaskun tarkoittavan sitä, että vaatteilla yritetään vaikuttaa ulkonäköön (V8). Selitys jäi oikeiksi luokittelemiini vastauksiin verrattuna epämääräisemmäksi siten, ettei siinä selitetty tarkemmin, millaiset ihmiset yrittävät vaikuttaa ulkonäköönsä ja millä tavalla tai mistä syistä.

Vääriksi luokittelin kaksi vastausta, joissa molemmissa sananlaskun merkitys liitettiin vaatteiden merkkiin (50) (51). Vastajaat ovat ehkä ajatelleet, että merkkivaate on yhtä kuin hieno vaate, jolloin vastaukset voisi tulkita niin, ettei hienoilla vaatteilla ole merkitystä. Tätä ei kuitenkaan tuoda selkeästi esille vastauksissa, ja selitykset jäivät muutoinkin epämääräisemmiksi ja vaativat enemmän tulkintaa kuin oikeiksi ja osittain oikeiksi luokittelemani vastaukset, joten olen luokitellut vastaukset vääriksi. Kolme muuta vääräksi luokittelemaani vastausta olivat tyhjiä.

- (50) vaatteiden merkillä ei ole väliä (V2)
 (51) vaatteiden merkillä ei ole mitään merkitystä. (V5)

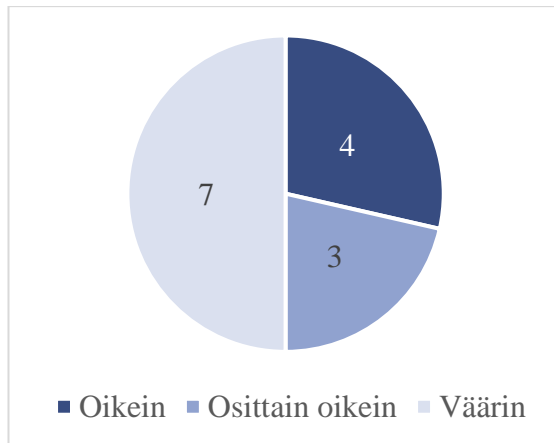
Kolme sananlaskun selittämättä jättänyttä vastaajaa oli määritellyt rastittamalla, miksei ymmärrä sananlaskun merkitystä. Kuten kaaviosta 8b voidaan nähdä, näistä kolmesta vastaajasta kaksi valitsi vaihtoehdon ”muu syy”. Toinen vastaajista ei ollut määritellyt syytä tämän tarkemmin, ja toinen vastaaja (V12) toteaa vastauksessaan ”en jaksa selittää”. Näiden kahden vastaajan lisäksi yksi vastaaja oli valinnut vaihtoehdon ”en ole kuullut sananlaskua aiemmin”.

KAAVIO 8b. Miksi sananlaskua *rumat ne vaatteilla koreilee* ei ymmärretty.

3.1.2.2. Rohkea rokan syö

Kuten kaaviosta 9a käy ilmi, puolet vastauksista (7 vastausta) on vääriksi luokittelemiani, ja loput vastauksista jakautuvat melkein tasan oikeisiin (4 vastausta) ja osittain oikeisiin (3 vastausta) vastauksiin.

KAAVIO 9a. Vastausten jakautuminen sananlaskussa *rohkea rokan syö*.

Osittain oikeiksi olen luokitellut vastaukset (52) ja (53), joissa todetaan, että rohkeus kannattaa sekä vastauksen (54), jossa kerrotaan, mitä rohkeus on tai miten rohkea ihminen toimii.

- (52) kannattaa olla rohkea (V8)
- (53) Parempi yrittää rohkeasti entä kuin olla yrittämättä. (V5)
- (54) Uskaltaa tehdä jotain vaikka on epävarma. (V9)

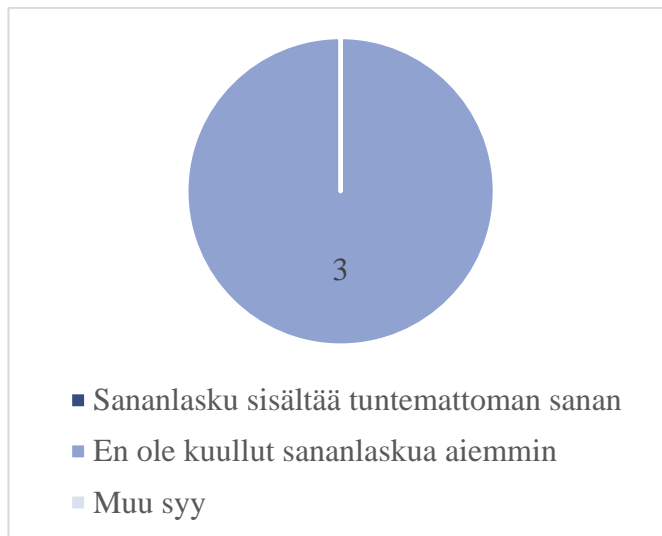
Oikeiksi luokittelemissani vastauksissa (55), (56) ja (57) tuodaan esille myös se, miksi rohkeus kannattaa. Oikeiksi luokittelemissani vastauksissa myös sananlaskun sisältämä metafora (*rokka* haasteen metaforana) on ymmärretty, sillä vastauksissa puhutaan kokeilemisestä, rohkeudesta ja uskaltamisesta, mikä viittaa siihen, että on olemassa jokin haaste, joka vaatii edellä mainittuja asioita.

- (55) Kaikkea kannattaa kokeilla, siitä voi seurata jotakin hyvää. (V1)
- (56) Kannattaa olla rohkea ja ennakkoluuloton, niin saattaa saavuttaa jotakin hienoa. (V6)
- (57) Rohkeudella voittaa (V10)

Seitsemästä vääräksi luokittelemastani vastauksesta viisi eli suurin osa oli tyhjiä. Näiden lisäksi kaksi vastaajaa oli kuitenkin yrittänyt selittää sananlaskun merkitystä. Luokittelin nämä vastaukset (58) ja (59) vääriksi, sillä sananlasku oli selitetty hyvin kirjaimellisesti. Vastauksessa (59) on mielenkiintoista se, miten *rokan* on tulkittu liittyvän ilmeisesti Väinö Linnan *Tuntematon sotilas* -romaanin henkilöhahmoon Antero Rokkaan, vaikka sananlaskussa puhutaan rokan syömisestä. Kaksi muuta vääräksi luokittelemani vastausta olivat tyhjiä.

- (58) Jos on tarpeeksi rohkea syö vaikka rokan (V3)
 (59) Rohjea uskaltaa niiku se sotasankari rokka (V7)

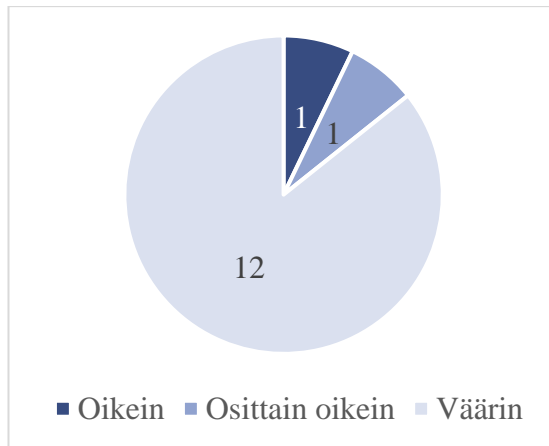
Kolme sananlaskun selittämättä jättänyttä vastaajaa oli määritellyt rastittamalla, miksei ymmärrä sananlaskun merkitystä. Kuten kaavio 9b osoittaa, kaikki vastaajat olivat määritelleet syyksi ”en ole kuullut sananlaskua aiemmin”.

KAAVIO 9b. Miksi sananlaskua *rohkea rokan syö* ei ymmärretty.

3.1.2.3. *Pata kattilaa soimaa, musta kylki kummallakin*

Kaaviosta 10a nähdään, että lähes kaikki vastaukset (12 vastausta) ovat vääriksi luokittelemiani. Vääristä vastauksista yhtä vastausta lukuun ottamatta kaikki olivat tyhjiä. Kaiken kaikkiaan siis kolme vastaajaa selitti tai yritti selittää sananlaskun *pata kattilaa soimaa, musta kylki kummallakin* merkitystä.

KAAVIO 10a. Vastausten jakautuminen sananlaskussa *pata kattilaa soimaa, musta kylki kummallakin*.

Oikeaksi luokittelin vastauksen (60), jossa sananlaskun perusidea oli osattu selittää hyvin selkeästi. Vastauksessa myös sananlaskun sisältämä metafora (astiat ihmisen metaforina) on ymmärretty.

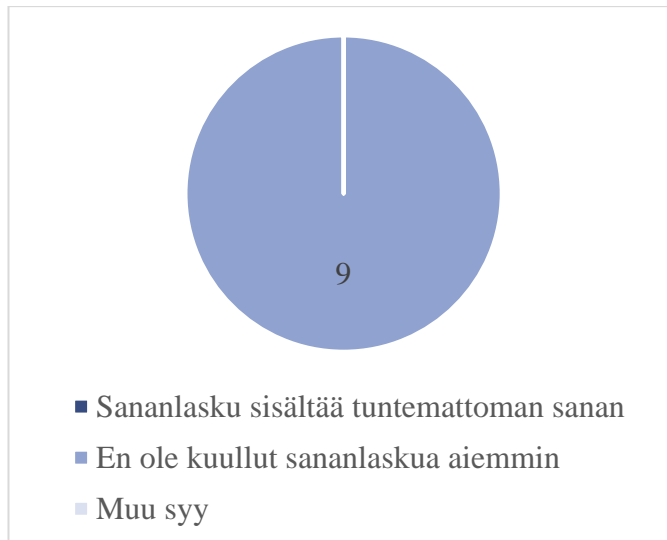
(60) Joku väheksyy toista vaikka molemmat ovat yhtä huonoja. (V6)

Osittain oikeaksi luokittelin vastauksen, jossa todetaan sananlaskun tarkoittavan sitä, että toisia on turha soimata (V12). Syy siihen, miksi soimaaminen on ”turhaa” (eli ajatus ihmisten samankaltaisuudesta), ei kuitenkaan tule vastauksessa ilmi, kuten oikeaksi luokittelemassani vastauksessa, joten olen luokitellut vastauksen osittain oikeaksi.

Vääräksi luokittelin vastauksen (61), jossa sananlasku on selitetty kirjaimellisesti, eli sananlaskun sisältävää metaforaa ei ilmeisesti ole ymmärretty, vaan vastaaja on ajatellut, että astioilla todella tarkoitetaan astioita ja sananlaskulla sitä, ettei kaksi astiaa mahdu yhtä aikaa liedelle.

(61) Molemmat eivät mahdu liedelle. (V9)

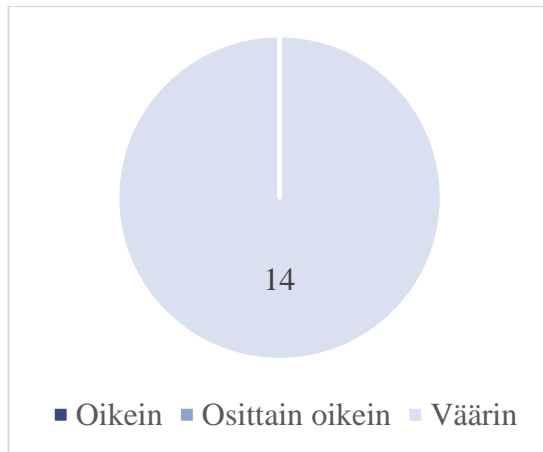
Kaaviosta 10b voidaan huomata, että yhdeksän sananlaskun selittämättä jättänyttä vastaajaa oli määritellyt rastittamalla, miksei ymmärrä sananlaskun merkitystä. Kaikki vastaajat valitsivat vaihtoehdon ”en ole kuullut sananlaskua aiemmin”.

KAAVIO 10b. Miksi sananlaskua *pata kattilaa soimaa, musta kylki kummallakin* ei ymmärretty.

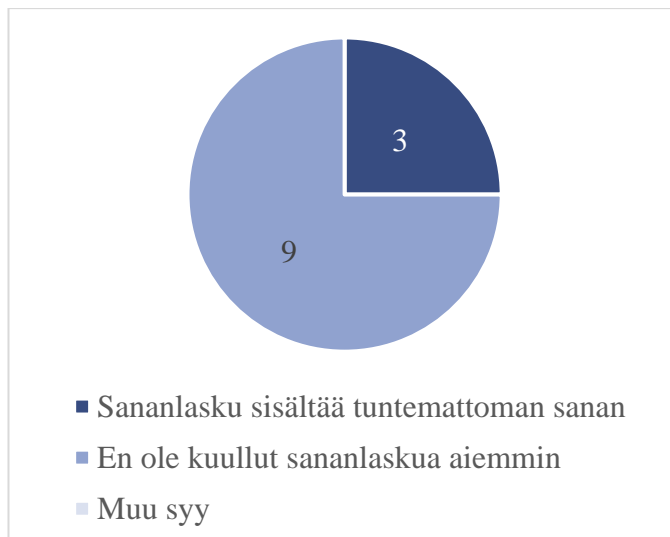
3.1.2.4. *Kyllä vakka kantensa valitsee*

Kuten kaavio 11a osoittaa, kaikki vastaukset ovat vääriksi luokittelimiani. Vastauksista yhtä vastausta lukuun ottamatta kaikki olivat tyhjiä, eli vain yhdellä vastaajalla on ollut jonkinlainen käsitys siitä, mitä sananlasku *kyllä vakka kantensa valitsee* tarkoittaa tai voisi tarkoittaa. Vastauksessa sananlasku on selitetty toteamalla ”asioille löytyy paikkansa” (V6). Olen luokitellut vastauksen vääräksi, sillä tässä tutkielmassa tekemäni määritelmän mukaan sananlaskulla tarkoitetaan nimenomaan itselleen sopivan kumppanin tai esimerkiksi ystävän löytämistä. Tämä ei kuitenkaan tule vastauksessa ilmi, vaan vastauksessa puhutaan ”asioista”, jotka löytävät paikkansa, jolloin vastaus jää liian epämääräiseksi.

KAAVIO 11a. Vastausten jakautuminen sananlaskussa *kyllä vakka kantensa valitsee*.

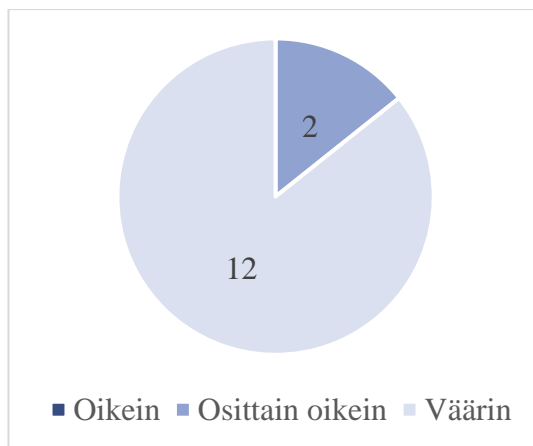
12 sananlaskun selittämättä jättänyttä vastaajaa määrittivät rastittamalla, miksi eivät ymmärrä sananlaskun merkitystä. Kaaviosta 11b voidaan huomata, että yhdeksän vastaajaa eli suurin osa on valinnut vaihtoehdon ”en ole kuullut sananlaskua aiemmin”. Loput kolme vastaajaa ovat valinneet vaihtoehdon ”sananlasku sisältää tuntemattoman sanan”. Kaksi näistä vastaajista on määritellyt sanaksi sanan *vakka*, ja yksi vastaaja ei ole määritellyt, mikä sana hänelle on tuntematon. Silti hyvin suurella todennäköisyydellä tämänkin vastaajan kohdalla tuntematon sana on ollut *vakka*, sillä se on sananlaskun sisältämistä sanoista ainut, joka ei nykyään ole kovinkaan yleisessä käytössä.

KAAVIO 11b. Miksi sananlaskua *kyllä vakka kantensa valitsee* ei ymmärretty.

3.1.2.5. *Parempi pyy pivossa kuin kymmenen oksalla*

Kaavio 12a osoittaa, että edellisten sananlaskujen tapaan myös sananlasku *parempi pyy pivossa kuin kymmenen oksalla* on osattu ammattikoululaisten keskuudessa huonosti, sillä kahta osittain oikeaksi luokittelemaani vastausta lukuun ottamatta kaikki vastaukset ovat vääriksi luokittelemani. Vääristä vastauksista vain kahdessa sananlaskua oli yritetty selittää, ja loput olivat tyhjiä. Yhteensä siis vain neljä vastaajaa kaikista 14 vastaajas-
ta selitti tai yritti selittää sananlaskun merkityksen.

KAAVIO 12a. Vastausten jakautuminen sananlaskussa *parempi pyy pivossa kuin kymmenen oksalla*.

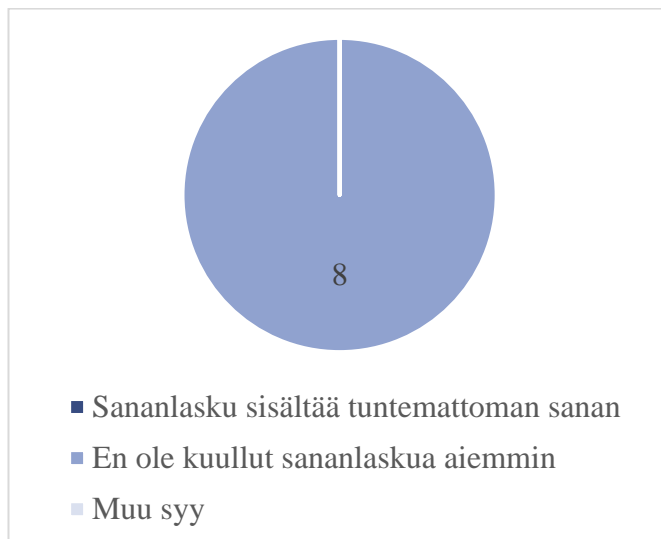
Osittain oikeiksi olen luokitellut vastaukset (62) ja (63), sillä niissä tulee esille ajatus siitä, miten on järkevämpää hoitaa yksi asia kunnolla kuin monta huonosti. Tässä tutkielmassa tekemäni määritelmän mukaisesti pyy on sananlaskussa saavutusten tai vaihtoehtojen metafora, ja sananlasku tarkoittaa sitä, että yksi varma vaihtoehto tai saavutus on parempi kuin monta epävarmaa. Esimerkiksi saavutus voisi tarkemmin ajateltuna tarkoittaa muun muassa jonkin asian hoitamista tai panostamista johonkin asiaan, joten ajatus on sinänsä oikea. Vastauksissa ei kuitenkaan tule ilmi sitä, miksi yksi on parempi kuin kymmenen (yksi varma vaihtoehto on parempi kuin kymmenen epävarmaa), minkä takia olen luokitellut vastaukset osittain oikeiksi.

- (62) Hoitaa yhden asian kunnolla, eikä montaa yhtä aikaa huonommin. (V1)
- (63) Mieluummin panostaa yhteen asiaan hyvin, kuin moneen kerralla huonosti. (V6)

Vääriksi luokittelin vastaukset (64) ja (65), sillä vastauksista päätellen sananlaskun sisältämää metaforaa (pyy saavutusten tai vaihtoehtojen metaforana) ei ollut ymmärretty, vaan *pyyn* on ajateltu viittaavan lintuihin. Sananlasku oli siis ymmärretty kirjaimellisesti.

- (64) Parempi, että on saanut saaliiksi edes yhden pyyn kuin nähnyt kymmenen. (V9)
 (65) Että jos on yksi pyy pitää olla tyytyväinen siihen eikä tavoitella useampia (V3)

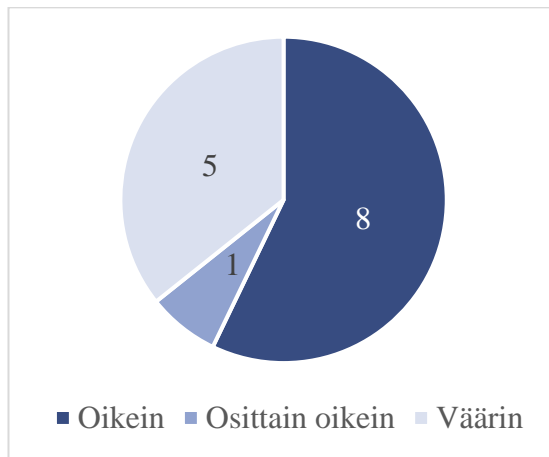
Kahdeksan sananlaskun selittämättä jättänyttä vastaajaa määrittivät rastittamalla, mikseivät ymmärtäneet sananlaskun merkitystä. Kuten kaaviosta 12b voidaan nähdä, kaikki vastaajat olivat valinneet vaihtoehdon ”en ole kuullut sananlaskua aiemmin”.

KAAVIO 12b. Miksi sananlaskua *parempi pyy pivossa kuin kymmenen oksalla* ei ymmärretty.

3.1.2.6. *Moni kakku päältä kaunis, vaikka on silkkoa sisältä*

Kaaviosta 13a voidaan huomata, että sananlasku *moni kakku päältä kaunis, vaikka on silkkoa sisältä* on osattu melko hyvin ammattikoululaisten keskuudessa, sillä yli puolet vastauksista (8 vastausta) on oikeiksi luokittelemiani. Lopuista vastauksista yhtä osittain oikeaksi luokittelemaani vastausta lukuun ottamatta suurin osa (5 vastausta) on vääriksi luokittelemiani, jotka kaikki olivat tyhjiä.

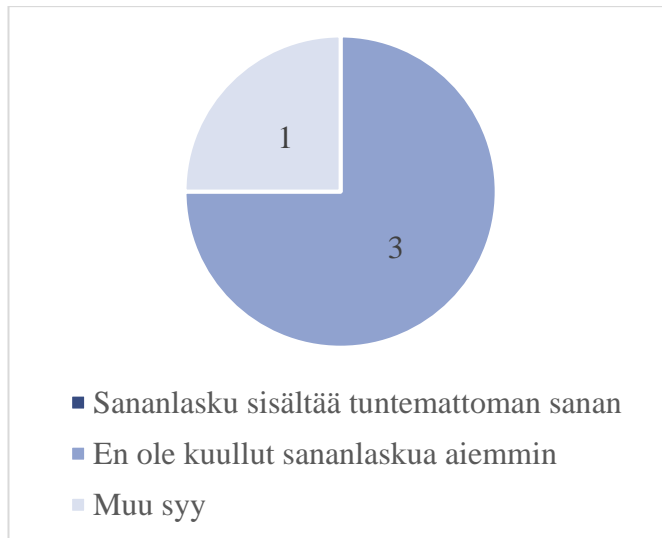

KAAVIO 13a. Vastausten jakautuminen sananlaskussa *moni kakku päältä kaunis, vaikka on silkkoa sisältä*.

Osittain oikeaksi luokittelin vastauksen, jossa todettiin, ettei ulkonäöllä ole merkitystä (V2). Vastauksesta ei siis tule ilmi se, miksi ulkonäöllä ei ole merkitystä eli ajatusta siitä, miten ulkonäkö voi usein pettää. Täysin oikeiksi luokittelin siis vain esimerkkien (66), (67) ja (68) kaltaiset vastaukset, joissa tuotiin esille myös ajatus ulkonäön petollisuudesta. Myös sananlaskun sisältämä metafora (*kakku* ihmisen metaforana) on selkeästi ymmärretty.

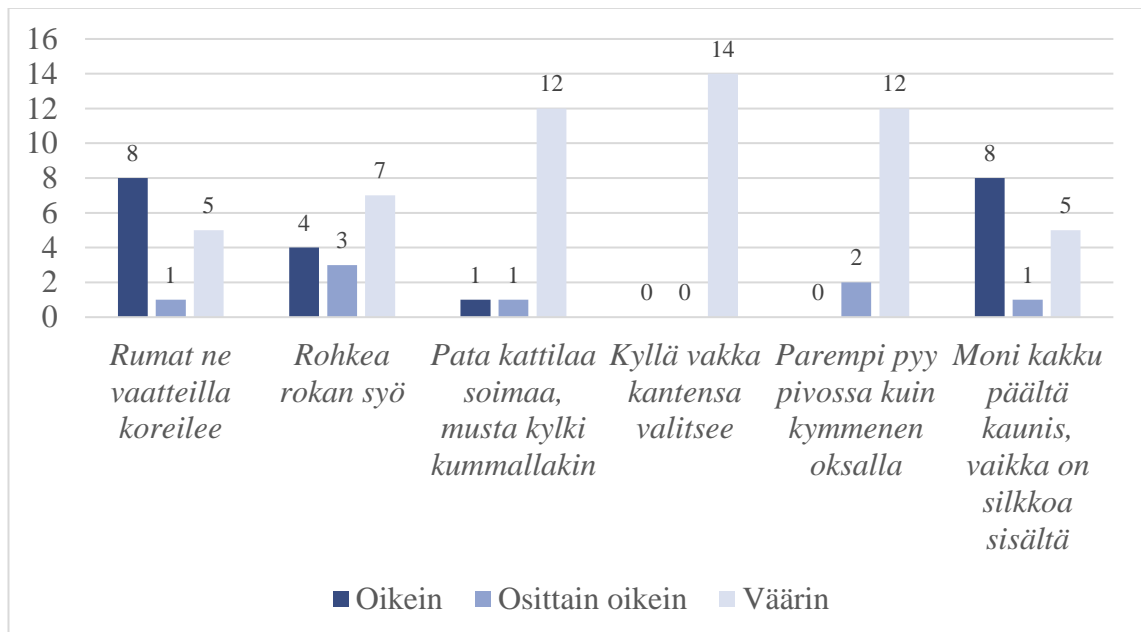
- (66) ulkonäkö ei meinaa, sitä mitä on sisältä. (V5)
- (67) Ulkokuori voi pettää. Luonne ratkaisee enemmän. (V1)
- (68) Kaikki ei ole sitä miltä näyttää. (V6)

Neljä sananlaskun selittämättä jättänyttä vastaajaa olivat määritelleet rastittamalla, miksi eivät ymmärrä sananlaskun merkitystä. Kuten kaaviosta 13b käy ilmi, kolme vastaajaa on valinnut vaihtoehdon ”en ole kuullut sananlaskua aiemmin”. Lisäksi yksi vastaaja on valinnut vaihtoehdon ”muu syy”. Vastaaja ei ollut kuitenkaan määritellyt syytä tarkemmin.

KAAVIO 13b. Miksi sananlaskua *moni kakku päältä kaunis, vaikka on silkkoa sisältä* ei ymmärretty.

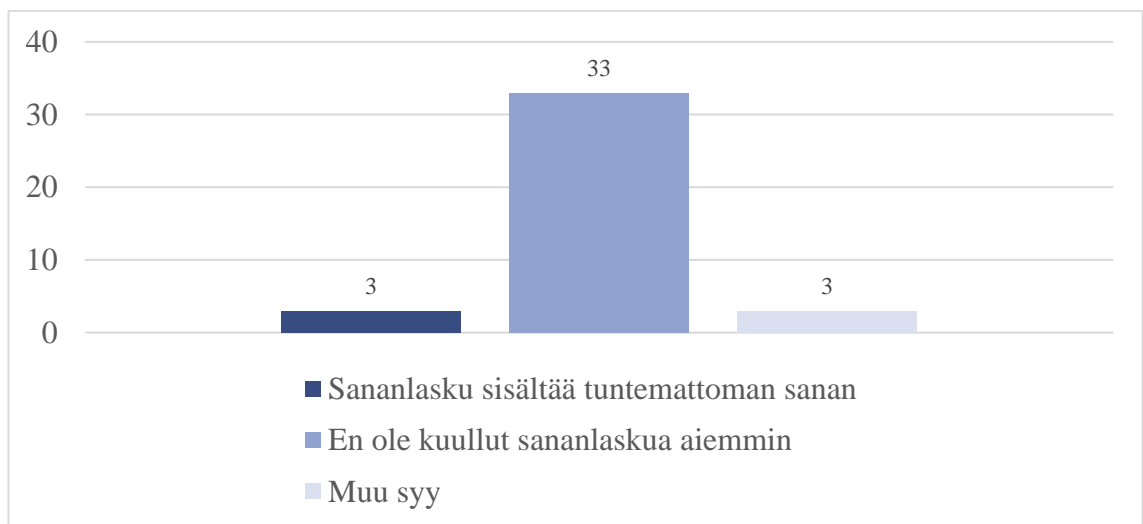
3.1.2.7. Yhteenveto ammattikoululaisten sananlaskuosaamisesta

KAAVIO 14a. Yhteenveto ammattikoululaisten sananlaskuosaamisesta.

Kaavio 14a osoittaa, että oikeiden ja osittain oikeiden vastausten perusteella ammattikoululaisten keskuudessa on osattu selittää yhtä hyvin sananlaskut *rumat ne vaatteilla koreilee* ja *moni kakku päältä kaunis, vaikka on silkkoa sisältä*. Molemmat keräsivät kahdeksan oikeaa, yhden osittain oikean ja viisi väärää vastausta.

Kolmanneksi parhaiten on osattu selittää sananlasku *rohkea rokan syö*, joka keräsi neljä oikeaa, kolme osittain oikeaa ja seitsemän väärää vastausta. *Pata kattilaa soimaa, musta kylki kummallakin* keräsi yhden oikean ja osittain oikean vastauksen sekä 12 väärää vastausta, joten sananlasku osattiin neljänneksi parhaiten. Viidenneksi parhaiten eli toiseksi huonoiten osattiin sananlasku *parempi pyy pivossa kuin kymmenen oksalla*, joka keräsi kaksi osittain oikeaa ja 12 väärää vastausta. Kaikista huonoiten osattiin sananlasku *kyllä vakka kantensa valitsee*, jonka kohdalla kaikki vastaukset olivat vääriksi luokittelemia.

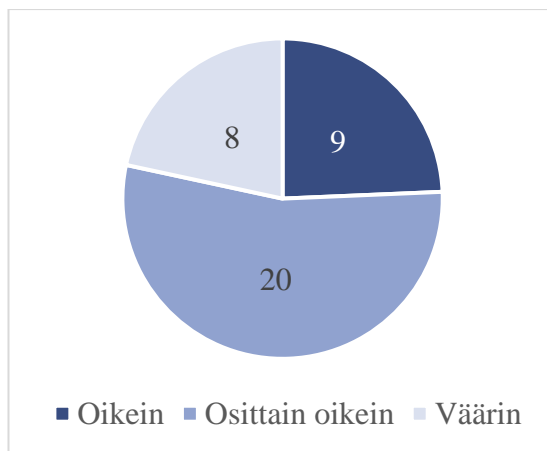
KAAVIO 14b. Yhteenveto siitä, miksi ammattikoululaiset eivät ymmärtäneet sananlaskuja.

Kaaviosta 14b voidaan huomata, että ammattikoululaisten sananlaskuymmärrystä vaikeutti ylivoimaisesti eniten se, ettei sananlaskuja ollut kuultu aiemmin eli se, etteivät ne olleet vastaajille tuttuja. Vaihtoehto valittiin yhteensä 33 kertaa, kun taas kaksi muuta vaihtoehtoa, ”sananlasku sisältää tuntemattoman sanan” ja ”muu syy”, valittiin molemmat vain kolme kertaa. Tulos tukee jo aiemmin tekemääni päätelmää (ks. luku 3.1.1.7.) siitä, miten sananlaskut ymmärretään opittuina merkityskokonaisuuksina eikä sananlaskun sisältämien sanojen summana.

3.1.3. Eläkeläiset

3.1.3.1. *Rumat ne vaatteilla koreilee*

Kaavio 15 osoittaa, että sananlasku *rumat ne vaatteilla koreilee* on osattu selittää eläkeläisten keskuudessa kohtuullisen hyvin, sillä selvä enemmistö vastauksista (20 vastausta) on osittain oikeiksi luokittelemiani.

KAAVIO 15. Vastausten jakautuminen sananlaskussa *rumat ne vaatteilla koreilee*.

Suurimassa osassa osittain oikeiksi luokittelemistani, esimerkkien (69), (70), (71) ja (72) kaltaisissa vastauksissa ikään kuin todetaan jotakin sananlaskun merkitykseen liittyvää, mutta sananlaskun perusideaa ei varsinaisesti selitetä auki (kauniin ei tarvitse koreilla vaatteilla, koska hän on muutenkin kaunis, ja sisäinen kauneus on tärkeämpää kuin ulkoiset asiat).

- (69) Ei tarvitse hienoja vaatteita, normaalit riittää. (V19)
- (70) Vaatteiden koreus ei ole merkityksellistä. Yleisemmin miesten mielipide. (V1)
- (71) Ihminen voi olla kaunis varattomanakin. (V4)
- (72) Reilusti oma itsensä, ei tarvitse vaatteilla yrittää olla parempi. (33)

Vastauksissa siis muun muassa todetaan, etteivät vaatteet tai niiden koreus ole tärkeää ja että ihminen voi olla kaunis varattomanakin eikä vaatteilla tarvitse yrittää olla jollain tavalla parempi kuin on. Kuitenkin varsinainen syy eli se, miksi vaatteet eivät ole tärkei-

tä ja niin edelleen, ei tule vastauksista ilmi, minkä takia olen luokitellut vastaukset osittain oikeiksi.

Edellisten vastausten kaltaisissa, ikään kuin toteavissa vastauksissa (73), (74), (75), (76), (77) ja (78) sananlaskun merkitys liitettiin toistuvasti vaatimattomuuteen, itsetuntoon ja turhamaisuuteen.

- (73) Ei ole tärkeää hienot/kauniit vaatteet. Puolustellaan vaatimattomuutta. (V2)
- (74) kelpaa ilman hienoja vaatteitakin, vaatimattomuus oli Suomen kansan hyve (V32)
- (75) Ellei ole riittävästi itsetuntoa sitä koetetaan korjata huomiota kiinnittävällä vaatetuksella. (V8)
- (76) Itsetuntoa ei tarvitse korostaa pukeutumisella (V25)
- (77) Siinä määritellään turhamaista ihmistä. (V6)
- (78) Leikillinen tapa ilmaista, että ei ole turhamainen vaan tyytyy ulkonäköön. (V37)

Vastauksissa vaatimattomuus siis nähdään hyvänä asiana, kun taas turhamaisuus nähdään huonona asiana. Myös hyvä itsetunto nähdään hyvänä ja tavoiteltavana asiana ja huono itsetunto luonnollisestikin huonona asiana. Vastaukset heijastavat sitä, mitä kaikkea ihmiset ajattelevat sisäisen kauneuden olevan. Vastauksista voidaan myös huomata se, miten sananlaskun ja sen merkityksen sisältämät ajatukset rumuudesta ja kauneudesta on tulkittu sisäisiksi ominaisuuksiksi, sillä vastauksissa on mainittu nimenomaan sisäisiä ominaisuuksia.

Viidessä osittain oikeiksi luokittelemassani vastauksessa sananlasku on selitetty kuvailemalla tilannetta, jossa sananlaskua voitaisiin käyttää. Tilannekuvaukset, joiden kautta sananlasku on selitetty, ovat ehkä selkein esimerkki sananlaskujen kontekstisidonnaisuudesta. Koska sananlaskut ovat hyvin vahvasti sidoksissa tiettyihin tilanteisiin, niiden selittäminen jonkin tilanteen kautta voi tuntua selkeimmältä ja helpoimmalta ratkaisulta. Tilannekuvauksista jää kuitenkin aiempien vastausten tapaan puuttumaan sananlaskun varsinainen perusidea auki selitettynä toisin kuin täysin oikeiksi luokittelemissani vastauksissa, joten olen määritellyt myös vastaukset (79), (80), (81) ja (82) osittain oikeiksi.

- (79) kun ei tiedä mitä laittaa päälle (V15)

- (80) Vaatimattomasti pukeutuva/köyhä puolustautuu/perustelee olemustaan (V17)
- (81) Lohdutukseksi sanottu, kun joku häpeile vanhoja tai muuten epäsoivia vaatteitaan. (V29)
- (82) Kompensoidaan omia puutteita ulkoisilla tekijöillä. Pyritään kiinnittämään ihmisten huomio pois puutteista. (V3)

Loput vastauksista jakautuvat suunnilleen tasan oikeisiin (9 vastausta) ja väärin (8 vastausta) vastauksiin. Vääriksi luokittelemisiani vastauksissa (83), (84), (85), (86), (87) ja (88) selitykset jäävät osittain oikeiksi luokitteliini vastauksiin verrattuna liian epämääräisiksi, tai ne oli selitetty tavoilla, jotka eivät vastaa tässä tutkielmassa tekemäni määritelmää sananlaskun merkityksestä. Kuten sanottu, sananlaskun merkitys ja sen tulkinnat voivat vaihdella esimerkiksi alueittain, mutta tässä tutkielmassa olen määritellyt vastausten oikeellisuuden luvussa 1.3. tekemieni määritelmien perusteella. Koska esimerkiksi kateuteen liittyvä tulkinta (sananlasku kateellisena piikittelynä jonkun hie-non ulkomuodon takia) toistui vastauksissa (83), (84) ja (85), on mahdollista, että sananlaskun käyttö on laajentunut tai sen merkityksestä on olemassa useita erilaisia va-kiintuneita käsityksiä.

- (83) Pukeutuu parhaimpiinsa, vaikkei siihen ole tarvetta. (V30)
- (84) Ei ole tarvetta hankkia vaatetta (V22)
- (85) pitää yhteiskuntaluokkaansa verrattuna liian komeita vaatteita (V27)
- (86) Kateus (V16)
- (87) Ei ole sopivaa tuoda itseään esiin. Pieni kateuden siemen. (V34)
- (88) tietysti paljastaa kateuden, sama kuin ”happamia, sanoi kettu pihlajanmar-joista” (V9)

Oikeiksi luokittelemisiani vastauksissa (89), (90), (91) ja (92) sananlaskun perusmerki-tys oli osattu selittää hyvin selkeästi.

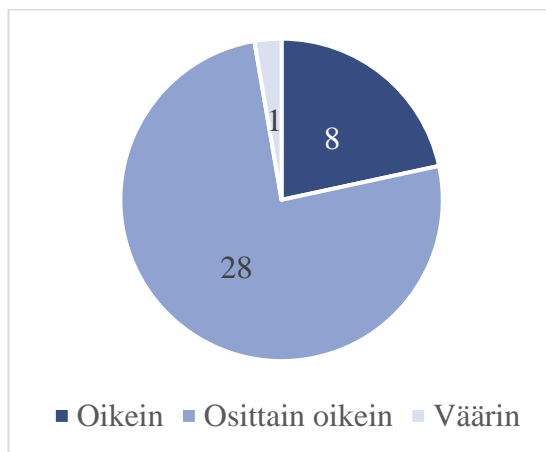
- (89) Ihmisen arvo ei riipu vaatteista tai varallisuudesta (V10)
- (90) Sisäinen kauneus riittää (V5)
- (91) Ihmisen muu olemus on tärkeämpi kuin ulkoinen näyttäminen (V13)
- (92) Hyväntuokuisen ei tarvitse korostaa itseään. (V7)

Kukaan vastaajista ei selityksensä lisäksi vastannut kohtaan ”en ymmärrä sananlaskun merkitystä, koska...” (ks. liite), mistä päätellen vastaajat ovat olleet melko varmoja omista vastauksistaan.

3.1.3.2. Rohkea rokan syö

Kuten kaaviosta 16 voidaan huomata, edellisen sananlaskun tapaan suurin osa (28 vastausta) vastauksista on jälleen osittain oikeiksi luokittelemiani. Lähes kaikissa näissä vastauksissa oli vastausten (93), (94), (95), (96) ja (97) tapaan jollakin tavalla kuvailtu tai määritelty rohkeutta tai rohkeaa ihmistä.

- (93) Tartutaan toimeen, vaikka pienellä riskillä! (V37)
- (94) Uskaltaa tarttua tuntemattomaankin juttuun (V19)
- (95) Ei kannata pelätä mitään uutta tai outoa (V17)
- (96) Rohkea uskaltaa tarttua asiaan tai tekemiseen, josta hän ei tiedä kaikkea. Kuten hernerokasta ei näe mitä kaikkea siinä on? (V24)
- (97) Rohkeus on pelkojen ja haasteiden kohtaamista. (V3)

KAAVIO 16. Vastausten jakautuminen sananlaskussa *rohkea rokan syö*.

Toisin kuin oikeiksi luokittelemissani vastauksissa sananlaskun perusideaa ei siis varsinaisesti ole selitetty tai selityksistä jäi puuttumaan se, miksi rohkeus kannattaa. Syy siihen, miksi rohkeus kannattaa, on voinut ehkä olla vastaajille niin itsestään selvä, ettei sitä ole edes tuotu ilmi vastauksissa.

Vastauksessa (96) tulee mielenkiintoisesti esille Lakoffin ja Johnsonin teoriassa (2003 [1980]) esitetyt ajatukset metaforien osittaisuudesta ja yksisuuntaisuudesta eli siitä, miten metaforisuus perustuu konkreettisten ja abstraktien käsitteiden osittaisiin vastaavuuksiin eli samankaltaisuuksiin. Näiden osittaisten samankaltaisuuksien avulla abstrakteja käsitteitä pyritään ymmärtämään konkreettisempien käsitteiden kautta. Sanan-

lasku *rohkea rokan syö* ilmentää sitä, miten rokan eli herneistä valmistetun sakean hernekeiton ja haasteiden välillä nähdään jotain samaa. Kuten vastauksessa (96) epäsuorasti todetaan, haasteita ja rokkaa yhdistävä tekijä lienee se, ettei kummankaan kohdalla voi olla ihan varma, mitä tulee saamaan. Sananlaskussa käsitteiden välistä samankaltaisuutta on hyödynnetty siten, että abstraktia käsitettä on pyritty selittämään konkreettisemman käsitteen avulla.

Olen luokitellut täysin oikeiksi vain vastausten (98), (99), (100), (101) ja (102) kaltaiset vastaukset, joissa on selitetty myös se, miksi rohkeus kannattaa. Myös sananlaskun sisältämä metafora (*rokka* haasteen metaforana) on ymmärretty, sillä vastauksissa puhutaan yrittämisestä, rohkeudesta ja uskaltamisesta, mikä viittaa siihen, että on olemassa jokin haaste, joka vaatii edellä mainittuja asioita.

- (98) Arkailemalla ei edetä minnekään, rohkeuden kerääminen itsestä kannattaa, omia rajoja kannattaa kokeilla (V14)
- (99) Kannattaa yrittää rohkeasti, se palkitsee! (V11)
- (100) Täytyy olla rohkea jos haluaa päästä päämääräänsä. (V4)
- (101) täytyy olla rohkeutta, jopa uhkarohkeutta saavuttaakseen tavoitteen (V9)
- (102) Ole rohkea,älä anna periksi, se palkkautuu. (V7)

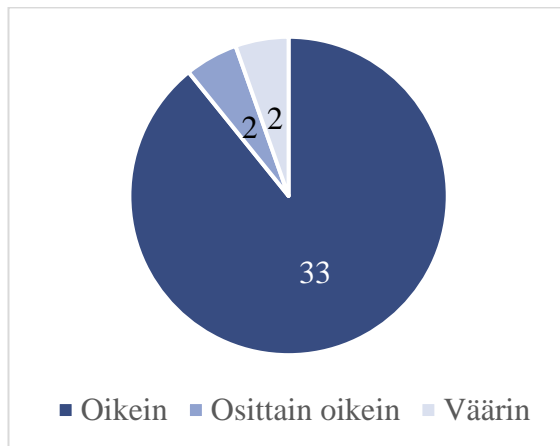
En ole luokitellut esimerkkien (93), (94), (95), (96) ja (97) kaltaisia vastauksia täysin vääriksi, sillä niissä sananlasku on kuitenkin tulkittu selkeästi niin, että haasteisiin nimenomaan kannattaa tarttua. Vastauksissa on myös ymmärretty sananlaskun sisältämä metafora. Osittain oikeiksi luokittelemisiani vastauksissa *rokka* on siis tulkittu muun muassa vaikealta vaikuttaviksi haasteiksi (93), joksikin uudeksi tai tuntemattomaksi asiaksi (94) (95) ja peloksi (97). Olen luokitellut ainoastaan yhden vastauksen (103) vääräksi, sillä siinä sananlasku oli tulkittu kirjaimellisesti.

- (103) Uskaltaa syödä outojakin ruokia (V25)

Kukaan vastaajista ei vastannut kohtaan ”en ymmärrä sananlaskun merkitystä, koska...” (ks. liite).

3.1.3.3. *Pata kattilaa soimaa, musta kylki kummallakin*

Kaaviosta 17 voidaan nähdä, että sananlasku *pata kattilaa soimaa, musta kylki kummallakin* on tunnettu ja osattu selittää erinomaisesti eläkeläisten keskuudessa. Selvä enemmistö (33 vastausta) vastauksista on oikeiksi luokittelemiani.

KAAVIO 17. Vastausten jakautuminen sananlaskussa *pata kattilaa soimaa, musta kylki kummallakin*.

Oikeat vastaukset ovat keskenään melko samanlaisia. Niissä sananlaskun merkitys on selitetty hyvin selkeästi. Myös sananlaskun sisältämä metafora (astiat ihmisen metaforina) on selkeästi ymmärretty, sillä vastauksissa puhutaan ihmisistä ja ihmisluonnosta eikä astioista, jolloin sananlasku olisi tulkittu kirjaimellisesti.

- (104) Moititaan toista, vaikka itse on samanlainen. (V2)
- (105) Turha moittia toisia kun jokaisella on omat vikansa. (V34)
- (106) Ihminen arvostelee toista, vaikka ei itsekään ole viaton. (V37)
- (107) Kun ihminen syyttää toista ihmistä, hänen kannattaisi vilkaista omia puutteitaan ja vikojaan joita löytyy. (V35)
- (108) Ei passaa arvostella muita, koska et ole itsekään täydellinen (V10)

Loput neljä vastausta jakautuvat tasan osittain oikeisiin ja väärin. Osittain oikeiksi luokittelin vastaukset (109) ja (110), joissa selitykset jäivät hieman epämääräisemmiksi kuin oikeiksi luokittelemisani vastauksissa. Vastauksissa ollaan oikeilla jäljillä, mutta niissä ei ole oikeisiin vastauksiin verrattuna ilmaistu yhtä selkeästi sananlaskun ydinajatusta siitä, miten toisia ei kannata arvostella tai mustamaalata, sillä kaikissa ihmisissä on omat vikansa ja syyllistymme itse usein samoihin asioihin, kuin mistä toisia moitimme.

- (109) Toisten viat on helpompi huomata kuin omat. (V3)
 (110) Kahden riitakoverin syy kummassakin (V7)

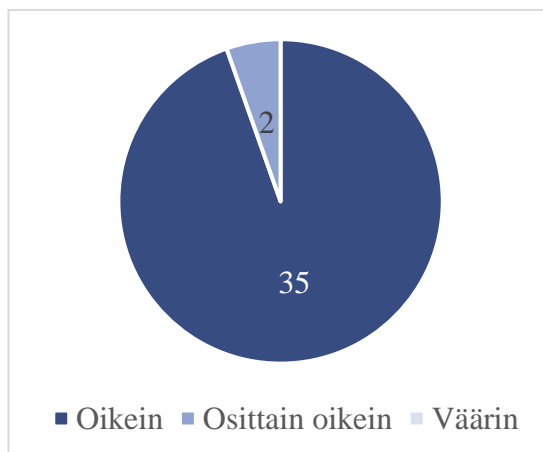
Vääriksi luokittelin kaksi vastausta, joissa sananlasku liitettiin riitatilanteeseen, joissa toki sananlaskua usein kuulee käytettävän. Sananlaskun perusidea tai esimerkiksi ajatukset ihmisluonnosta tai ihmisten samankaltaisuudesta eivät kuitenkaan tulleet oikeastaan millään tavalla ilmi.

- (111) riitelyssä aina kaksi-ei kukaan yksin riitele (V32)
 (112) Kun joku morkkaa toista, alkaa riita, joka kostautuu kummallekin osapuolelle. (V18)

Jälleen kukaan vastaajista ei vastannut kohtaan ”en ymmärrä sananlaskun merkitystä, koska...” (ks. liite).

3.1.3.4. *Kyllä vakka kantensa valitsee*

Kuten kaavio 18 osoittaa, myös sananlasku *kyllä vakka kantensa valitsee* on tunnettu ja osattu selittää erinomaisesti. Oikeita vastauksia on jälleen selvä enemmistö (34 vastausta), eikä sananlasku kerännyt yhtään väärää vastausta.

KAAVIO 18. Vastausten jakautuminen sananlaskussa *kyllä vakka kantensa valitsee*.

Oikeiksi luokittalemissani vastauksissa (113), (114), (115), (116) ja (117) sananlaskun merkitys on jälleen osattu selittää hyvin selkeästi. Myös sananlaskun sisältämä metafora on selvästi ymmärretty, eli vakka ja kansi on tulkittu ihmisen metaforiksi.

- (113) Ihminen tietää, mikä hänelle on hyväksi. Koskee myös kumppanin löytämistä. (V11)
- (114) Löytää itselleen sopivan puolison (V42)
- (115) Kaksi samanlaista on päätenyt yhteen. (V30)
- (116) Kun sopiva pari löytyy (puoliso / ystävä), niin sen kyllä tietää (V10)
- (117) Samankaltaisuus vetää puoleensa (V31)

Muutamassa vastauksessa toistui ajatus siitä, miten samanlaisuus voi olla ominaisuus niin hyvässä kuin pahassa (118) (119) (120) (121). Tämä tulkinta kertonee siitä, ettei sananlaskua välttämättä käytetä vain hyvänthahtoisena lausahduksena silloin, kun kaksi ihmistä ovat löytäneet toisensa. Sananlaskua voidaan siis käyttää myös jonkinlaisena negatiivissävytteisenä huomautuksena.

- (118) Pariskunta on ulkopuolisen arvion mukaan yhteensopiva. Hyvässä tai pahassa. (V37)
- (119) Samankaltaiset ihmiset löytävät yleensä toisensa niin hyvässä kuin pahassa. (V26)
- (120) Hyvässä tai pahassa, ihminen kyllä löytää itselleen sopivan seuralaisen, kaverin, kannattajan, puolison jne, (V24)
- (121) Kukin löytää kaltaisensa niin negatiivisessa kuin positiivisessa merkityksessä. Joka on taipuvainen vaikkapa juoruiluun, ihastuu toiseen samanlaiseen. Sielun siskot ja veljet. (V33)

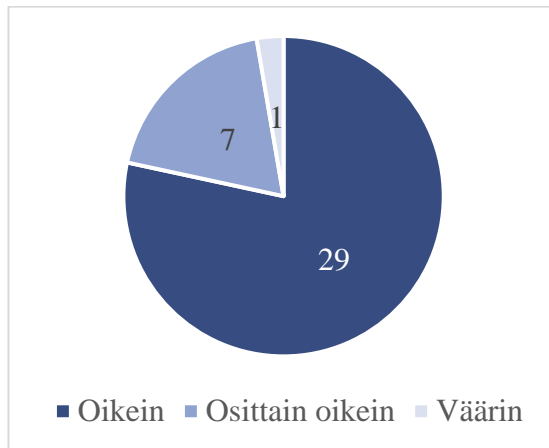
Osittain oikeiksi luokittelin vastaukset (122) ja (123), jotka jäivät oikeiksi luokittelemieni vastauksiin verrattuna suppeammiksi ja epämääräisemmiksi. Olen luokitellut vastaukset osittain oikeiksi väärin sijaan, sillä niistä toisessa puhutaan asioiden järjestymisestä yleensä, ja toisessa ”kaverin” löytämisestä. Oikeisiin vastauksiin verrattuna vastauksista jää siis puuttumaan selkeä ajatus sopivan ja itsensä kanssa samankaltaisen kumppanin (tai mahdollisesti esimerkiksi ystävän) löytämisestä.

- (122) Kaikki järjestyy (V5)
- (123) Löytää kaverin (V41)

Samoin kuin edellistenkin sananlaskujen kohdalla kukaan vastaajista ei vastannut kohtaan ”en ymmärrä sananlaskun merkitystä, koska...” (ks. liite).

3.1.3.5. *Parempi pyy pivossa kuin kymmenen oksalla*

Kaaviosta 19 käy ilmi, että myös sananlasku *parempi pyy pivossa kuin kymmenen oksalla* on tunnettu ja osattu selittää eläkeläisten keskuudessa hyvin, sillä kahden edellisen sananlaskun tapaan selkeä enemmistö (29 vastausta) vastauksista on oikeiksi luokittelemiani.

KAAVIO 19. Vastausten jakautuminen sananlaskussa *parempi pyy pivossa kuin kymmenen oksalla*.

Oikeat vastaukset ovat jälleen keskenään melko samankaltaisia. Niissä sananlaskun merkitys on selvästi ollut vastaajalle hyvin selkeä, ja sananlaskun perusidea on myös osattu sanallistaa hyvin selkeästi. Vastauksista käy myös ilmi se, miten vastaaja on sisäistänyt sananlaskun sisältämän metaforan (*pyy* jonkin vaihtoehdon tai saavutuksen metaforana).

- (124) yksi varma parempi kuin 10 epävarmaa (V9)
- (125) Pyy pivossa on saalis, joka on jo pyydystetty ja tallessa. Pyyt oksalla ovat epävarma sijoitus, koska ne lehahtavat lentoon anytime ja näin ollen ovat menetettyjä. Pitää huolehtia siitä mikä on eikä ottaa turhia riskejä. (V33)
- (126) Viisasta tyytyä siihen, mitä sinulla on kuin haihatella enemmästä. (V11)
- (127) Varma on aina varmaa, ei kannata laskea mahdollisen päälle. (V35)
- (128) Parempi tyytyä vähään saavutettuun hyvään kuin tavoitella useaa epävarmaa. (V28)

Vastauksessa (125) tulee jälleen esille Lakoffin ja Johnsonin teoriassa (2003 [1980]) esitetyt ajatukset metaforien osittaisuudesta ja yksisuuntaisuudesta eli siitä, miten metaforat perustuvat konkreettisten ja abstraktien käsitteiden välisiin osittaisiin samankaltai-

suuksiin. Näiden osittaisten samankaltaisuuksien avulla abstrakteja käsitteitä pyritään ymmärtämään konkreettisempien käsitteiden kautta. Kuten vastauksessa (125) todetaan, pyy pivossa on saalis, joka on saatu pyydystettyä. Pyy, joka on jo saatu pyydystettyä, sopiikin hyvin edustamaan metaforisesti mitä tahansa jo saavutettua päämäärää tai valittua vaihtoehtoa, jotka ovat käsitteinä abstraktimpia. Oksalla istuvat pyyt taas sopivat kuvaamaan muita mahdollisia mutta epävarmoja vaihtoehtoja.

Osittain oikeiksi olen luokitellut vastaukset, joissa todetaan jotain sananlaskun perusidean suuntaista, esimerkiksi jotakin ahneuteen liittyvää, mutta oikeisiin vastauksiin verrattuna vastaukset jäivät epämääräisemmiksi tai niihin jäi paljon tulkinnan varaa. Vastaukset ovat kuitenkin siinä mielessä oikean suuntaisia, että sananlasku tietyllä tavalla opettaa olemaan ahnehtimatta. Vastauksista jää ainoastaan puuttumaan ajatus kahdesta vaihtoehdosta, joista toinen on parempi, sillä se on varma vaihtoehto.

- (129) Ei pidä ahnehtia liikaa. (V18)
- (130) Ei saa ahnehtia (V32)
- (131) Ole vähään tyytyväinen (V22)
- (132) Vähäkin riittää (V5)

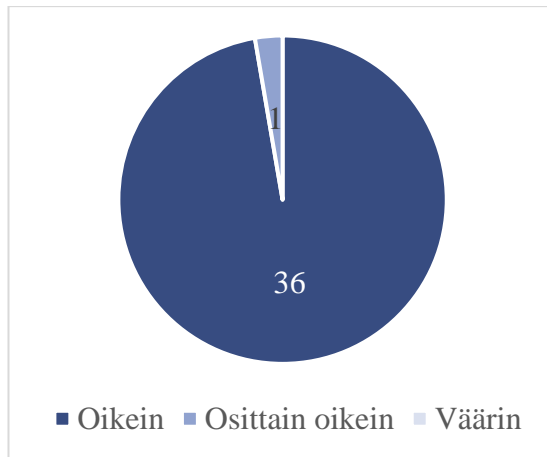
Vääräksi olen luokitellut yhden vastauksen, joka ei vastaa oikeastaan millään tavalla tässä tutkielmassa tekemääni määritelmää kyseisen sananlaskun merkityksestä.

- (133) Saada pelastettua edes osa, ettei kaikki (esim. sato) tuhoutunut. (V30)

Tällä kertaa yksi vastaaja oli vastauksensa lisäksi myös vastannut kohtaan ”en ymmärrä sananlaskun merkitystä, koska...” (ks. liite) rastittamalla vaihtoehdon ”sanalasku sisältää tuntemattoman sanan”. Sanaksi hän oli määritellyt sanan *pivo*.

3.1.3.6. *Moni kakku päältä kaunis, vaikka on silkkoa sisältä*

Kaaviosta 20 voidaan huomata, myös sananlasku *moni kakku päältä kaunis, vaikka on silkkoa sisältä* on tunnettu ja osattu selittää erinomaisesti. Lähes kaikki vastaukset (36 vastausta) ovat oikeiksi luokittelemiani.

KAAVIO 20. Vastausten jakautuminen sananlaskussa *moni kakku päältä kaunis, vaikka on silkkoa sisältä*.

Kuten muidenkin sananlaskujen kohdalla, oikeiksi luokittelemani vastaukset ovat jälleen keskenään hyvin samanlaisia. Vastauksissa tiivistyy selkeästi sananlaskun perusidea, ja vastauksesta käy ilmi, että vastaaja on myös sisäistänyt sananlaskun sisältämän metaforan (kakku ihmisen metaforana).

- (134) Nätti päältä mutta mikäpä on muuten ihmisenä (V19)
- (135) Ulkonäkö voi pettää (V7)
- (136) Varoitus tai arvostelu henkilöstä / asiasta, joka näyttää liian hyvältä ollakseen totta. (V37)
- (137) Ulkonäkö ei aina kerro mitnkalainen ihminen on luonteeltaan. (V35)
- (138) Ulkokuori tai ensivaikutelma ei kerro koko totuutta (V36)

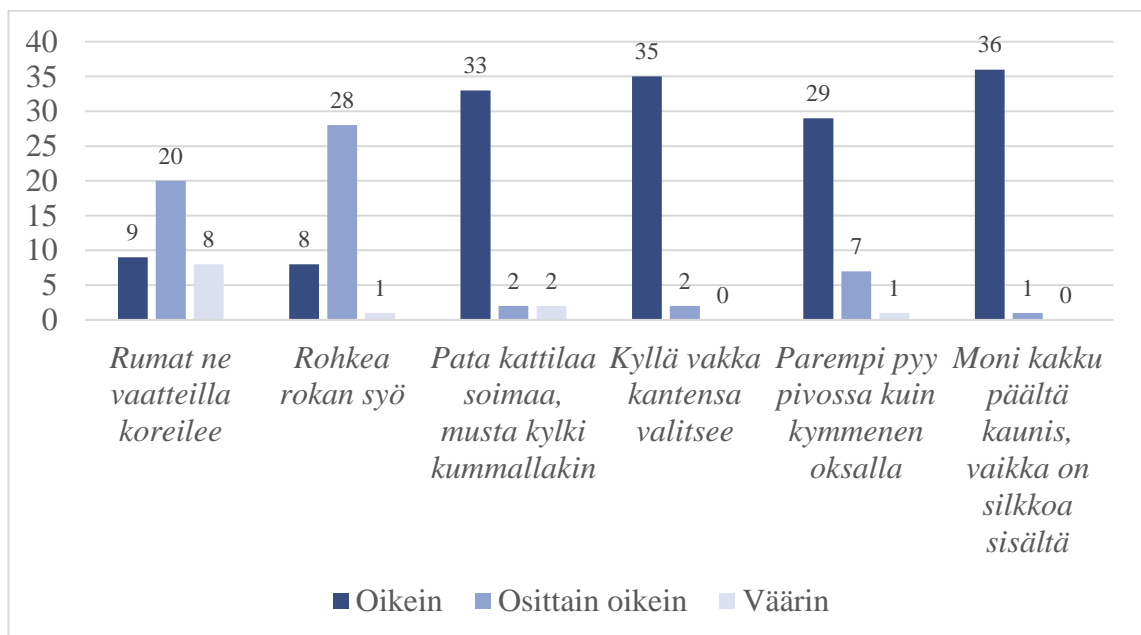
Osittain oikeaksi määrittelin yhden vastauksen (139), jossa ajatus ulkonäöstä ja sen mahdollisesta petollisuudesta ei tullut ilmi. Vääriä vastauksia sananlasku ei kerännyt yhtään.

- (139) Ei pidä tehdä hätiköityjä päätöksiä ihmisen luonteesta (V29)

Kukaan vastaajista ei vastannut kohtaan ”en ymmärrä sananlaskun merkitystä, koska...” (ks. liite).

3.1.3.7. Yhteenveto eläkeläisten sananlaskuosaamisesta

Kaavio 21 havainnollistaa, että kun lasketaan yhteen osittain oikeat ja oikeat vastaukset, parhaiten sananlaskuista on osattu selittää *moni kakku päältä kaunis, vaikka on silkkoa sisältä*. 37 vastauksesta 36 eli lähes kaikki olivat oikeiksi luokittelemiani. Oikeiden vastausten lisäksi joukossa oli yksi osittain oikeaksi luokittelemani vastaus. Vääriä vastauksia sananlasku ei siis kerännyt lainkaan.

KAAVIO 21. Yhteenveto eläkeläisten sananlaskuosaamisesta.

Toiseksi parhaiten on osattu selittää sananlasku *kyllä vakka kantensa valitsee*. Sananlasku keräsi 35 oikeaa ja 2 osittain oikeaa vastausta, eikä vääriä vastauksia ei ollut lainkaan, joten ero parhaiten osattuun sananlaskuun on hyvin pieni.

Kolmanneksi parhaiten on osattu selittää sananlasku *parempi pyy pivossa kuin kymmenen oksalla*, joka keräsi 29 oikeaa, 7 osittain oikeaa ja yhden väärän vastauksen. *Pata kattilaa soimaa, musta kylki kummallakin* keräsi 33 oikeaa, kaksi osittain oikeaa ja kaksi väärää vastausta, joten sananlasku osattiin neljänneksi parhaiten.

Rohkea rokan syö keräsi 8 oikeaa vastausta, 28 osittain oikeaa ja yhden väärän, joten se on osattu selittää sananlaskuista toiseksi huonoiten. Kaikista huonoiten sananlaskuista on osattu selittää sananlasku *rumat ne vaatteilla koreilee*, sillä se keräsi 9 oikeaa, 20

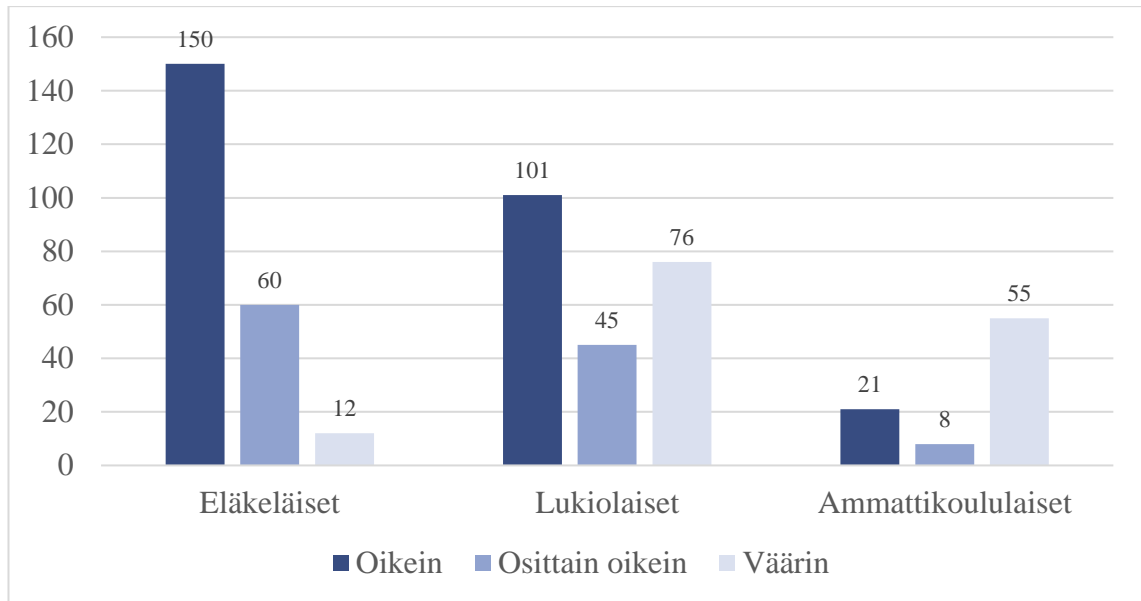
osittain oikeaa ja 8 väärää vastausta. Kaksi huonoiten osattua sananlaskua on siis osattu selkeästi huonommin kuin neljä parhaiten osattua, jotka on kaikki osattu melkein yhtä hyvin.

Kuten jo sananlaskukohtaisessa analyysissäni on tullut jo esille, eläkeläiset vaikuttavat olleen melko varmoja osaamisestaan ja omista vastauksistaan, sillä vain yhden sananlaskun (*parempi pyy pivossa kuin kymmenen oksalla*) kohdalla yksi vastaaja jätti sananlaskun selittämättä ja määritteli rastittamalla, miksei ymmärrä sananlaskun merkitystä. Vastaaja valitsi vaihtoehdon ”sananlasku sisältää tuntemattoman sanan” ja määritteli sanaksi *pivo*. Voi olla, ettei sana ole ollut kaikille muillekaan vastaajille tuttu tai sen merkitys ei ole ollut täysin selkeä, mutta koska sananlasku on kuitenkin ollut hyvin tuttu, sen merkitys on osattu selittää. Vaikka sananlasku onkin melko yleinen, voi olla, ettei vastaamatta jättänyt henkilö ole kuullut sitä tarpeeksi usein, jotta hän olisi osannut selittää sen merkityksen. Vastaaja ei ole ehkä osannut myöskään arvata, mitä sananlasku voisi tarkoittaa, koska tulkintaa on vaikeuttanut liikaa se, ettei hän ole tiennyt sanan *pivo* merkitystä.

3.2. Eri ryhmien sananlaskuosaamisen vertailua

3.2.1. Eläkeläiset ja nuoret

Kun tarkastellaan kaaviota 22 voidaan huomata, että eläkeläiset keräsivät eniten oikeita vastauksia, sillä kaikista 222 vastauksesta oikeita vastauksia oli 150 eli yli puolet (67,6 %). Toiseksi eniten oikeita vastauksia keräsivät lukiolaiset. Heillä oikeita vastauksia 101 eli hieman alle puolet kaikista 222 vastauksesta (45,5 %). Kaikista vähiten oikeita vastauksia oli ammattikoululaisilla, jotka keräsivät yhteensä 21 oikeaa vastausta, joka on neljäsosa (25 %) kaikista vastauksista (84 vastausta).

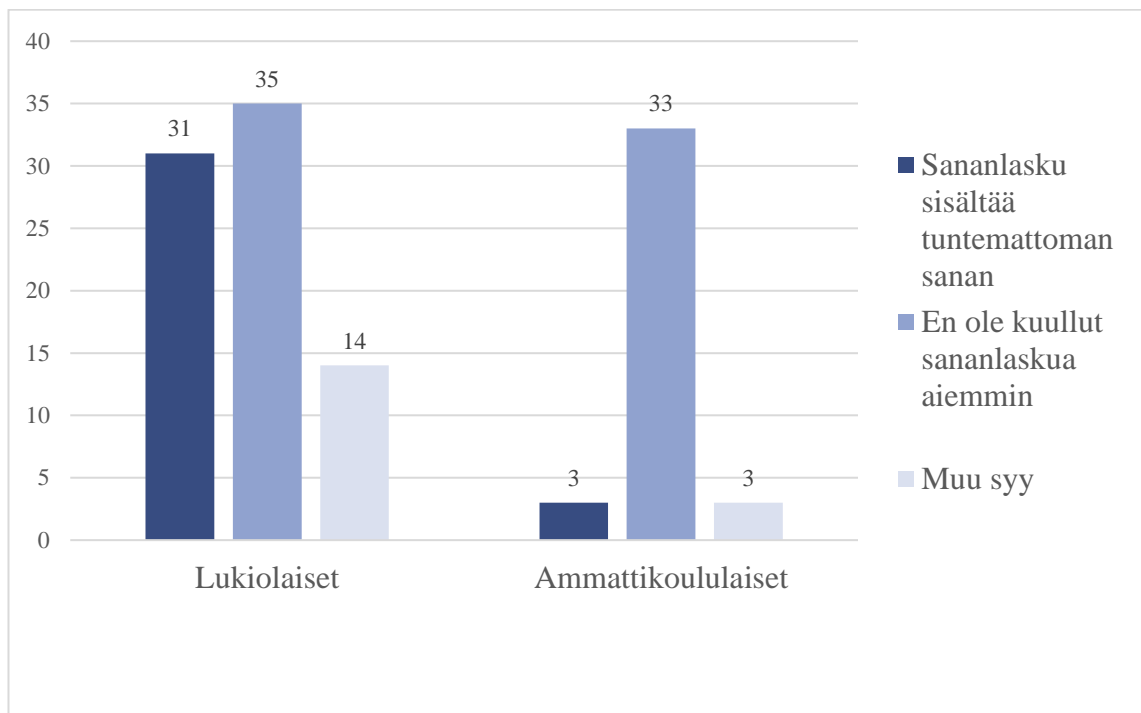
KAAVIO 22. Ryhmien vastausten lukumäärät.

Eläkeläiset keräsivät myös eniten osittain oikeita vastauksia (60 vastausta, 27 %). Toiseksi eniten osittain oikeita vastauksia oli lukiolaisilla (45 vastausta, 20,3 %) ja vähiten ammattikoululaisilla (8 vastausta, 9,5 %). Vääriä vastauksia eläkeläiset keräsivät vähiten (12, 5,4 %), lukiolaiset toiseksi vähiten (76, 34,2 %) ja eniten ammattikoululaiset (55, 65,5 %).

Oikeiden, osittain oikeiden ja väärin vastausten lukumäärien perusteella parhaiten sananlaskuja siis ymmärsivät ja osasivat selittää eläkeläiset, toiseksi parhaiten lukiolaiset ja huonoiten ammattikoululaiset. Kaikista suurin ero osaamisessa on siis eläkeläisten ja ammattikoululaisten välillä. Eläkeläisillä oli oikeita vastauksia 42,6 % enemmän kuin ammattikoululaisilla, ja ammattikoululaisilla oli 60,1 % enemmän vääriä vastauksia kuin eläkeläisillä. Osittain oikeita vastauksia eläkeläisillä oli 17,5 % enemmän kuin ammattikoululaisilla. Ero näiden ryhmien välillä on siis melko suuri.

Lukiolaisten ja eläkeläisten välillä ero on hieman pienempi. Eläkeläisillä oli 22,1 % (49 vastausta) enemmän oikeita vastauksia kuin lukiolaisilla, ja lukiolaisilla oli 28,8 % (64 vastausta) enemmän vääriä vastauksia kuin eläkeläisillä. Osittain oikeita vastauksia eläkeläisillä oli 6,7 % (15 vastausta) enemmän kuin lukiolaisilla.

Mikäli vastaajat eivät osanneet selittää jonkin sananlaskun merkitystä, vastaajia ohjeistettiin kyselylomakkeessa (ks. liite) arvaamaan, mitä sananlasku voisi tarkoittaa ja lisäksi määrittelemään rastittamalla, miksi he eivät ymmärtäneet sananlaskua. Kaikista 37 eläkeläisestä vain yksi vastaaja yhden sananlaskun (*parempi pyy pivossa kuin kymmenen oksalla*) kohdalla jätti sananlaskun selittämättä ja määritteli syyksi ”sananlasku sisältää tuntemattoman sanan”. Tuntemattomaksi sanaksi hän määritteli sanan *pivo*. Tämä vastaus oli myös ainut tyhjä vastaus koko eläkeläisten aineistossa. Kaavio 23 osoittaa, minkä verran vastauksia rastitustehtävä keräsi lukiolaisten ja ammattikoululaisten kohdalla. Kaikkien vastausvaihtoehtojen lukumäärät yhteen laskettuna lukiolaisten kohdalla tehtävä keräsi 80 vastausta (37 vastaajan aineisto) ja ammattikoululaisten kohdalla 39 (14 vastaajan aineisto). Myös ero rastitustehtävän vastausten lukumäärissä kertonee siitä, miten paljon selkeämpi käsitys eläkeläisillä on ollut sananlaskujen merkityksistä nuoriin verrattuna.

KAAVIO 23. Lukiolaisten ja ammattikoululaisten vastausten lukumäärät rastitustehtävässä.

Kun tarkastellaan taulukkoa 2, voidaan huomata, että parhaiten osattu sananlasku oli kaikilla ryhmillä *moni kakku päältä kaunis, vaikka on silkkoa sisältä* (ammattikoululaisilla ensimmäisen sijan sananlasku jakoi sananlaskun *rumat ne vaatteilla koreilee* kans-

sa). Loput sananlaskuista sijoittuvat enemmän tai vähemmän eri tavoin ryhmien välillä. Suurimmat erot ovat sananlaskujen *rumat ne vaatteilla koreilee*, *rohkea rokan syö* ja *kyllä vakka kantensa valitsee* kohdalla. Nuorilla eli sekä lukiolaisilla että ammattikoululaisilla *rumat ne vaatteilla koreilee* sijoittuu kärkipäähän parhaiten osattuihin sananlaskuihin (lukiolaisilla toiseksi parhaiten osattu, ammattikoululaisilla jaettu ensimmäinen sija). Eläkeläisten kohdalla sananlasku taas oli osattu kaikista huonoiten. Myös *rohkea rokan syö* sijoittuu nuorten kohdalla melko kärkeen, sillä se oli sekä lukiolaisilla että ammattikoululaisilla osattu selittää kolmanneksi parhaiten. Eläkeläisten kohdalla sananlasku taas oli toiseksi huonoiten osattu. *Kyllä vakka kantensa valitsee* taas sijoittuu eläkeläisillä kärkipäähän toiseksi, mutta sekä lukiolaisten että ammattikoululaisten kohdalla sananlasku taas oli osattu kaikista huonoiten (lukiolaisten kohdalla yhtä huonosti osattiin myös *parempi pyy pivossa kuin kymmenen oksalla* kanssa).

TAULUKKO 2. Eri ryhmien sananlaskujen osaamisjärjestys parhaiten osatuista huonoiten osattuihin.

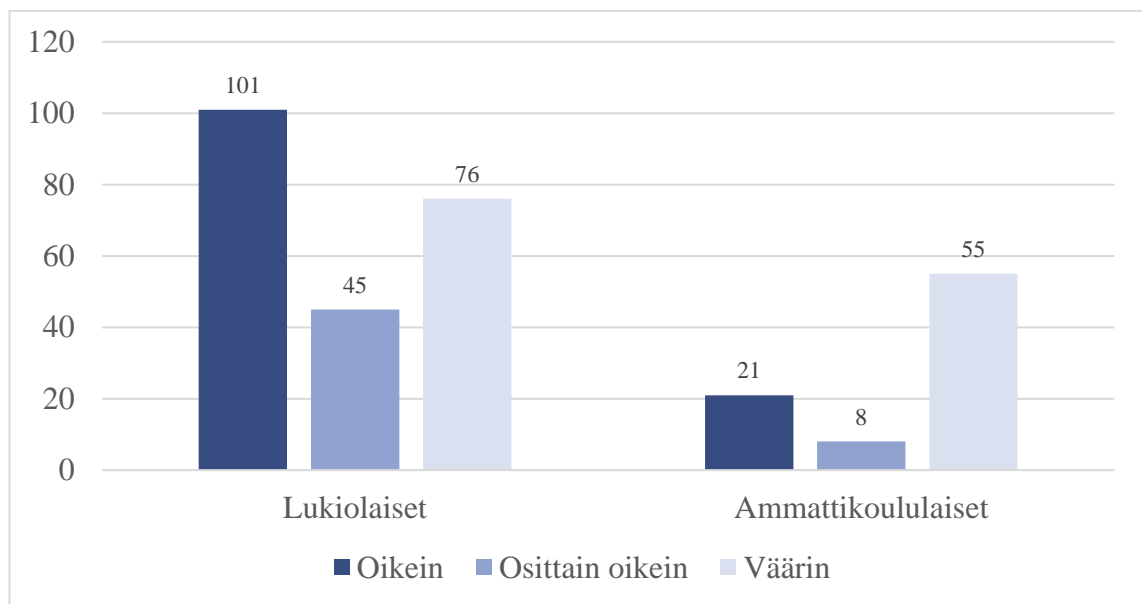
	Lukiolaiset	Ammattikoululaiset	Eläkeläiset
1.	<i>Moni kakku...</i>	<i>Moni kakku...</i> <i>Rumat ne...</i>	<i>Moni kakku...</i>
2.	<i>Rumat ne...</i>	<i>Moni kakku...</i> <i>Rumat ne...</i>	<i>Kyllä vakka...</i>
3.	<i>Rohkea rokan...</i>	<i>Rohkea rokan...</i>	<i>Parempi pyy...</i>
4.	<i>Pata kattilaa...</i>	<i>Parempi pyy...</i>	<i>Pata kattilaa...</i>
5.	<i>Kyllä vakka...</i> <i>Parempi pyy...</i>	<i>Pata kattilaa...</i>	<i>Rohkea rokan...</i>
6.	<i>Kyllä vakka...</i> <i>Parempi pyy...</i>	<i>Kyllä vakka...</i>	<i>Rumat ne...</i>

Loppujen sananlaskujen välillä erot eivät ole kovinkaan suuria. *Pata kattilaa soimaa*, *musta kylki kummallakin* oli sekä eläkeläisten että lukiolaisten keskuudessa osattu selittää neljänneksi parhaiten ja ammattikoululaisten kohdalla viidenneksi parhaiten. *Pa-*

rempi pyy pivossa kuin kymmenen oksalla oli eläkeläisten keskuudessa osattu selittää hieman paremmin kuin nuorten keskuudessa, sillä eläkeläisten kohdalla sananlasku oli osattu selittää kolmanneksi parhaiten, ammattikoululaisten kohdalla neljänneksi parhaiten ja lukiolaisten kohdalla huonoiten.

3.2.2. Lukiolaiset ja ammattikoululaiset

Nuorista paremmin sananlaskuja ymmärsivät ja osasivat selittää lukiolaiset, sillä kuten kaaviosta 24 voidaan huomata, he keräsivät yhteensä 101 oikeaa vastausta, mikä on vastausten kokonaislukumäärään (222) suhteutettuna 45,5 %. Ammattikoululaiset keräsivät 21 oikeaa vastausta, joka on heidän vastaustensa kokonaislukumäärään (84) suhteutettuna 25 %. Lukiolaiset keräsivät siis 20,5 % enemmän oikeita vastauksia.

KAAVIO 24. Lukiolaisten ja ammattikoululaisten vastausten lukumäärät.

Lukiolaiset keräsivät myös enemmän osittain oikeita vastauksia, joita heillä oli yhteensä 45, joka on vastausten kokonaislukumäärään suhteutettuna 20,3 %. Ammattikoululaiset keräsivät osittain oikeita vastauksia 8, joka on heidän vastaustensa kokonaislukumäärään suhteutettuna 9,5 %. Lukiolaiset siis keräsivät osittain oikeita vastauksia 10,8 % enemmän kuin ammattikoululaiset.

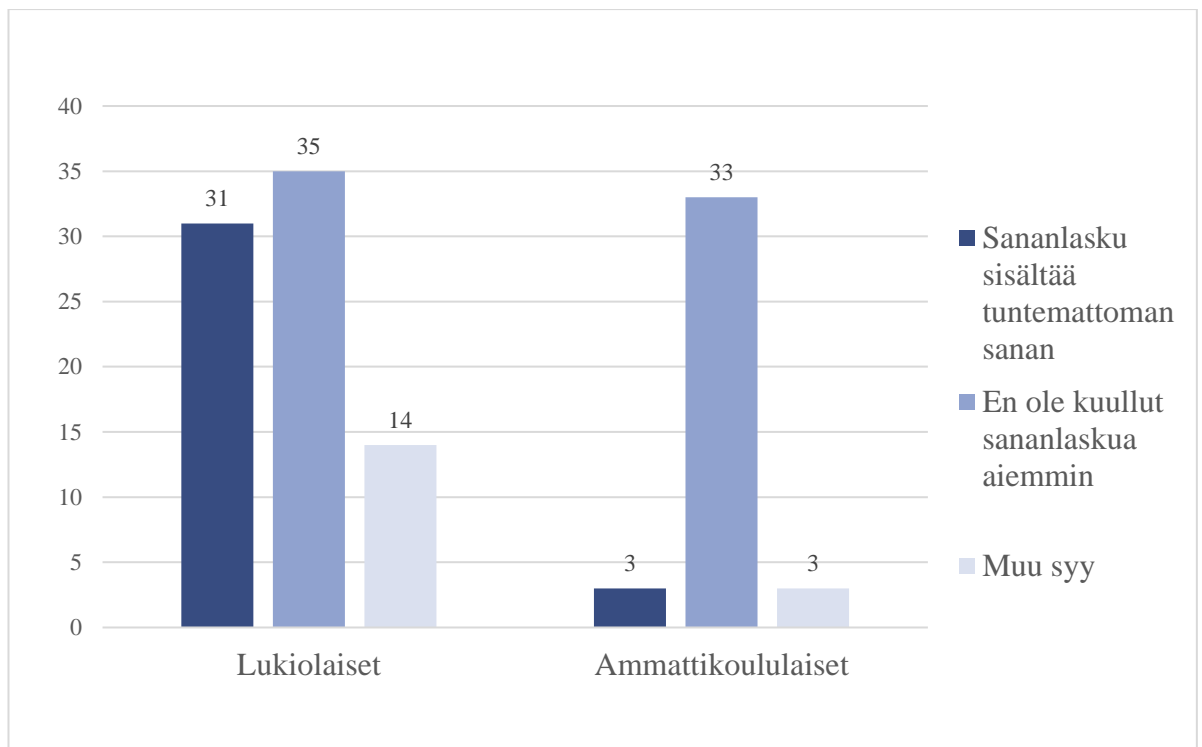
Ammattikoululaiset keräsivät vastausten kokonaislukumääriin suhteutettuna enemmän vääriä vastauksia kuin lukiolaiset. Lukiolaiset keräsivät vääriä vastauksia 76, joka on vastausten kokonaislukumäärään suhteutettuna 34,2 %. Ammattikoululaiset taas keräsivät vääriä vastauksia 55, joka on heidän vastaustensa kokonaislukumäärään suhteutettuna 65,5 %. Ammattikoululaiset siis keräsivät 31,3 % enemmän vääriä vastauksia kuin lukiolaiset.

Taulukosta 3 voidaan huomata, että lukiolaisten ja ammattikoululaisten välillä sananlaskujen osaamisjärjestys parhaasta huonoimmin osattuun on melko samanlainen. Lukiolaisilla parhaiten osattu sananlasku on *moni kakku päältä kaunis, vaikka on silkkoa sisältä*. Myös ammattikoululaisilla sananlasku on ensimmäisellä jaetulla sijalla sananlaskun *rumat ne vaatteilla koreilee* kanssa, joka on myös lukiolaisilla toiseksi parhaiten osattu. Seuraavaksi parhaiten molemmissa ryhmissä osattiin sananlasku *rohkea rokan syö*. *Pata kattilaa soimaa, musta kylki kummallakin* on osattu molemmissa ryhmissä toiseksi huonoiten. Lukiolaisten kohdalla jaetun viimeisen sijan saavat sananlaskut *parempi pyy pivossa kuin kymmenen oksalla* ja *kyllä vakka kantensa valitsee*, joka oli myös ammattikoululaisilla huonoiten osattu sananlasku.

TAULUKKO 3. Lukiolaisten ja ammattikoululaisten sananlaskujen osaamisjärjestys parhaiten osatuista huonoiten osattuihin.

	Lukiolaiset	Ammattikoululaiset
1.	<i>Moni kakku...</i>	<i>Moni kakku...</i> <i>Rumat ne...</i>
2.	<i>Rumat ne...</i>	<i>Moni kakku...</i> <i>Rumat ne...</i>
3.	<i>Rohkea rokan...</i>	<i>Rohkea rokan...</i>
4.	<i>Pata kattilaa...</i>	<i>Parempi pyy...</i>
5.	<i>Kyllä vakka...</i> <i>Parempi pyy...</i>	<i>Pata kattilaa...</i>
6.	<i>Kyllä vakka...</i> <i>Parempi pyy...</i>	<i>Kyllä vakka...</i>

Kaavio 25 osoittaa, että sekä lukiolaisilla että ammattikoululaisilla sananlaskujen ymmärrystä vaikeutti eniten se, jos sananlaskua ei ollut kuultu aiemmin eli se, että se oli vastaajalle entuudestaan tuntematon. Lukiolaisten kohdalla vaihtoehto ”sananlasku sisältää tuntemattoman sanan” oli kuitenkin melkein yhtä useasti valittu vaihtoehto. Ammattikoululaisilla taas tämä vaihtoehto samoin kuin vaihtoehto ”muu syy” olivat valittu vain muutaman kerran (kolme kertaa molemmat). Lukiolaiset valitsivat vaihtoehdon ”muu syy” 14 kertaa, eli mahdolliset muut syyt vaikeuttivat sananlaskujen ymmärrystä vähiten.

KAAVIO 25. Lukiolaisten ja ammattikoululaisten vastausten lukumäärät rastitustehtävässä.

4. PÄÄTÄNTÖ

Tässä pro gradu -tutkielmassa olen kartoittanut sitä, miten lukiolaiset, ammattikoululaiset ja eläkeläiset ymmärtävät sananlaskuja. Lisäksi olen vertaillut eläkeläisten sananlaskuosaamista nuorten sananlaskuosaamiseen sekä nuorten sananlaskuosaamista keskenään. Ryhmiä vertailemalla tarkoitukseni on ollut vastata seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. Ymmärtävätkö eläkeläiset sananlaskuja paremmin kuin nuoret?
2. Vaikuttaako nuoren koulutustausta sananlaskujen ymmärtämiseen?

Olen kerännyt lukiolaisia edustavan tutkimusaineiston lokakuussa 2018 Oulun Suomalaisen Yhteiskoulun lukiosta kyselylomakkeella (ks. liite). Kyselyyn vastasi yhteensä 37 abiturienttia. Eläkeläisiä edustavan aineiston olen kerännyt joulukuussa 2020 sähköisellä Webropol-kyselylomakkeella, jonka pohjana olen käyttänyt samaa kyselylomaketta kuin lukiolaisilla. Lomake oli täysin sama lukuun ottamatta taustatieto-osiota, jossa kysyttiin vastaajan ikää ja syntymävuotta. Jaoin kyselyni Kansanusko ja kansanperinne - Facebook-ryhmään, jossa kyselyyn vastasi yhteensä 96 vastaajaa. Kaikista vastaajista karsin pois kaikki alle 65-vuotiaat, jotta vastaajien välillä ei olisi kovin paljon ikäeroa. Karsin pois myös taustatieto-osion jälkeen kyselyn keskeyttäneet vastaajat, jolloin jäljelle jäi samansuuruinen aineisto kuin lukiolaisia edustava aineisto (37 vastaajaa).

Ammattikoululaisia edustavan aineiston olen kerännyt syksyllä 2020 ja keväällä 2021 Oulun seudun ammattiopiston Kaukovainion yksiköstä. Vastaajat olivat saman ikäisiä kuin abiturientit eli noin 18-vuotiaita, sillä ikäero olisi saattanut vaikuttaa tekemääni vertailuun ammattikoululaisten ja lukiolaisten välillä. Ammattikoululaisten kohdalla käytin sähköiseen muotoon muutettuna täsmälleen samaa lomaketta kuin lukiolaisten kohdalla. Koska tarkoitukseni oli vertailla eri ryhmien sananlaskuosaamista, alkuperäisenä ajatukseni oli, että kaikkia ryhmiä edustavat aineistot olisivat samansuuruisia (37 vastaajaa). Ammattikoululaisilta en kuitenkaan onnistunut saamaan kuin 14 vastaajan aineiston, joten olen ottanut analyysissäni huomioon myös aineistojen kokoeron. On kuitenkin vaikeaa arvioida, miten tai kuinka paljon kokoero lopulta vaikutti tuloksiin, sillä isompi otanta olisi voinut yhtä hyvin joko vahvistaa saamiani tuloksia tai muuttaa

niitä. Suurempi otanta olisi kuitenkin tuottanut hieman luotettavampia tuloksia, vaikkei toki 37 vastaajankaan aineisto riitä kovinkaan yleistettäviin tuloksiin.

Kyselylomakkeessa vastaajien tehtävänä on ollut selittää, mitä seuraavat kuusi sananlaskua heidän mielestään tarkoittavat:

- 1) *Rumat ne vaatteilla koreilee*
- 2) *Rohkea rokan syö*
- 3) *Pata kattilaa soimaa, musta kylki kummallakin*
- 4) *Kyllä vakka kantensa valitsee*
- 5) *Parempi pyy pivossa kuin kymmenen oksalla*
- 6) *Moni kakku päältä kaunis, vaikka on silkkoa sisältä*

Olen luokitellut vastaukset oikeisiin, osittain oikeisiin ja väärin vastauksiin sen mukaan, missä määrin ne vastaavat luvussa 1.3. määrittelemiäni sananlaskujen vakiintuneita tulkintoja. Mikäli vastaaja ei ole osannut selittää jonkin sananlaskun merkitystä, tehtävänä on lisäksi ollut yrittää arvata, mitä sananlasku voisi tarkoittaa, ja lisäksi määritellä syy rastittamalla sopiva vaihtoehto (tai useampi) seuraavista:

- sananlasku sisältää tuntemattoman sanan, joka on _____.
- en ole kuullut sananlaskua aiemmin.
- Muu syy: _____.

Oikeat ja osittain oikeat vastaukset yhteenlaskettuna lukiolaisten kohdalla parhaiten sananlaskuista osattiin selittää sananlasku *moni kakku päältä kaunis, vaikka on silkkoa sisältä*. Kaikki 37 vastaajaa osasivat selittää sananlaskun joko oikein (33 vastaajaa) tai osittain oikein (4 vastaajaa). Toiseksi parhaiten osattiin selittää sananlasku *rumat ne vaatteilla koreilee*, joka keräsi 19 oikeaa ja 10 osittain oikeaa vastausta. Kolmanneksi parhaiten osattiin selittää *rohkea rokan syö*, joka keräsi 18 oikeaa vastausta ja 9 osittain oikeaa vastausta. Neljänneksi parhaiten osattiin selittää *pata kattilaa soimaa, musta kylki kummallakin*, joka keräsi 19 oikeaa ja 5 osittain oikeaa vastausta. Huonoiten lukiolaiset osasivat selittää sananlaskut *kyllä vakka kantensa valitsee* ja *parempi pyy pivossa kuin kymmenen oksalla*, jotka molemmat keräsivät yhteensä vain 15 oikeaa tai osittain oikeaa vastausta.

Ammattikoululaisten keskuudessa parhaiten osattiin selittää sananlaskut *rumat ne vaatteilla koreilee* ja *moni kakku päältä kaunis*, vaikka on silkkoa sisältä. Molemmat keräsivät kahdeksan oikeaa, yhden osittain oikean ja viisi väärää vastausta. Kolmanneksi parhaiten osattiin selittää sananlasku *rohkea rokan syö*, joka keräsi neljä oikeaa, kolme osittain oikeaa ja kaksi väärää vastausta. *Pata kattilaa soimaa*, *musta kylki kummallakin* keräsi yhden oikean, osittain oikean ja väärän vastauksen. *Parempi pyy pivossa kuin kymmenen oksalla* keräsi neljä osittain oikeaa vastausta, joten olen määritellyt sananlaskun neljänneksi parhaiten osatuksi ja *pata kattilaa soimaa*, *musta kylki kummallakin* viidenneksi parhaiten eli toiseksi huonoiten osatuksi. Kaikista huonoiten ammattikoululaiset osasivat selittää sananlaskun *kyllä vakka kantensa valitsee*, jonka kohdalla kaikki vastaukset olivat vääriksi luokittelemiani.

Eläkeläiset osasivat selittää parhaiten sananlaskun *moni kakku päältä kaunis*, vaikka on silkkoa sisältä. 37 vastauksesta 36 eli lähes kaikki olivat oikeiksi luokittelemiani. Oikeiden vastausten lisäksi sananlasku keräsi yhden osittain oikean vastauksen. Toiseksi parhaiten eläkeläiset osasivat selittää sananlaskun *kyllä vakka kantensa valitsee*. Sananlasku keräsi 35 oikeaa ja 2 osittain oikeaa vastausta. Kolmanneksi parhaiten osattiin selittää sananlasku *parempi pyy pivossa kuin kymmenen oksalla*, joka keräsi 29 oikeaa, seitsemän osittain oikeaa ja yhden väärän vastauksen. *Pata kattilaa soimaa*, *musta kylki kummallakin* keräsi 33 oikeaa sekä kaksi osittain oikeaa ja väärää vastausta, joten sananlasku osattiin neljänneksi parhaiten. *Rohkea rokan syö* keräsi 8 oikeaa vastausta, 28 osittain oikeaa ja 1 väärän, joten se osattiin selittää sananlaskuista toiseksi huonoiten. Kaikista huonoiten osattiin selittää sananlasku *rumat ne vaatteilla koreilee*, sillä se keräsi 9 oikeaa, 20 osittain oikeaa ja 8 väärää vastausta.

Ryhmistä eniten oikeita vastauksia keräsivät siis eläkeläiset, sillä kaikista 222 vastauksesta oikeita vastauksia oli 150 eli yli puolet (67,6 %). Toiseksi eniten oikeita vastauksia oli lukiolaisilla. Heillä oikeita vastauksia oli 101 eli hieman alle puolet kaikista 222 vastauksesta (45,5 %). Kaikista vähiten oikeita vastauksia oli siis ammattikoululaisilla, jotka keräsivät 21 oikeaa vastausta, joka on vastaajien kokonaismäärään (14 vastaajaa) suhteutettuna neljäsosa (25 %).

Eläkeläiset keräsivät myös eniten osittain oikeita vastauksia (60 vastausta, 27 %). Toiseksi eniten osittain oikeita vastauksia keräsivät jälleen lukiolaiset (45 vastausta,

20,3 %), ja vähiten ammattikoululaiset (8 vastausta, 9,5 %). Vääriä vastauksia eläkeläiset keräsivät vähiten (12, 5,4 %), lukiolaiset toiseksi vähiten (76, 34,2 %) ja eniten ammattikoululaiset (55, 65,5 %).

Oikeiden, osittain oikeiden ja väärin vastausten lukumäärien perusteella parhaiten sananlaskuja siis ymmärsivät ja osasivat selittää eläkeläiset, toiseksi parhaiten lukiolaiset ja huonoiten ammattikoululaiset. Suurin ero ryhmien osaamisessa oli eläkeläisten ja ammattikoululaisten välillä. Eläkeläisillä oikeita vastauksia oli 42,6 % enemmän kuin ammattikoululaisilla, ja ammattikoululaisilla oli 60,1 % enemmän vääriä vastauksia kuin eläkeläisillä. Osittain oikeita vastauksia eläkeläisillä oli 17,5 % enemmän kuin ammattikoululaisilla. Ero näiden ryhmien välillä oli siis kohtuullisen suuri.

Lukiolaisten ja eläkeläisten välinen ero osoittautui hieman pienemmäksi. Eläkeläisillä oli 22,1 % (49 vastausta) enemmän oikeita vastauksia kuin lukiolaisilla, ja lukiolaisilla oli 28,8 % (64 vastausta) enemmän vääriä vastauksia kuin eläkeläisillä. Osittain oikeita vastauksia eläkeläisillä oli 6,7 % (15 vastausta) enemmän kuin lukiolaisilla.

Nuorista paremmin sananlaskuja ymmärsivät lukiolaiset, sillä he keräsivät yhteensä 101 oikeaa vastausta, mikä on vastausten kokonaislukumäärään (222) suhteutettuna 45,5 %. Ammattikoululaiset keräsivät 21 oikeaa vastausta, joka on heidän vastaustensa kokonaislukumäärään (84) suhteutettuna 25 %. Lukiolaiset keräsivät siis 20,5 % enemmän oikeita vastauksia kuin ammattikoululaiset.

Lukiolaiset keräsivät enemmän myös osittain oikeita vastauksia, joita heillä oli yhteensä 45, joka on vastausten kokonaislukumäärään suhteutettuna 20,3 %. Ammattikoululaiset keräsivät osittain oikeita vastauksia 8, joka on heidän vastaustensa kokonaislukumäärään suhteutettuna 9,5 %. Lukiolaiset keräsivät siis osittain oikeita vastauksia 10,8 % enemmän kuin ammattikoululaiset.

Lukiolaiset keräsivät yhteensä 76 väärää vastausta, joka on vastausten kokonaislukumäärään suhteutettuna 34,2 %. Ammattikoululaiset keräsivät yhteensä 55 väärää vastausta, joka on heidän vastaustensa kokonaislukumäärään suhteutettuna 65,5 %. Ammattikoululaiset keräsivät siis 31,3 % enemmän vääriä vastauksia kuin lukiolaiset.

Parhaiten osattu sananlasku oli kaikilla ryhmillä *moni kakku päältä kaunis, vaikka on silkkoa sisältä* (ammattikoululaisilla ensimmäisen sijan sananlasku jakoi sananlaskun *rumat ne vaatteilla koreilee* kanssa). Loput sananlaskuista sijoituivat enemmän tai vähemmän eritavoin ryhmien välillä. Suurimmat erot olivat sananlaskujen *rumat ne vaatteilla koreilee, rohkea rokan syö* ja *kyllä vakka kantensa valitsee* kohdalla. Nuorilla eli sekä lukiolaisilla että ammattikoululaisilla *rumat ne vaatteilla koreilee* sijoittui kärkipäähän parhaiten osattuihin sananlaskuihin (lukiolaisilla toiseksi parhaiten osattu, ammattikoululaisilla jaettu ensimmäinen sija). Eläkeläisten kohdalla sananlasku taas osattiin kaikista huonoiten. Myös *rohkea rokan syö* sijoittuu nuorilla melko kärkeen, sillä se oli sekä lukiolaisilla että ammattikoululaisilla osattu selittää kolmanneksi parhaiten. Eläkeläisten kohdalla sananlasku oli osattu toiseksi huonoiten. *Kyllä vakka kantensa valitsee* taas sijoittui eläkeläisillä kärkipäähän toiseksi, mutta sekä lukiolaisten että ammattikoululaisten kohdalla sananlasku taas oli osattu kaikista huonoiten (lukiolaisten kohdalla yhtä huonosti osattiin myös *parempi pyy pivossa kuin kymmenen oksalla*).

Muiden sananlaskujen välillä erot eivät olleet kovin suuria. *Pata kattilaa soimaa, musta kylki kummallakin* oli sekä eläkeläisten että lukiolaisten keskuudessa osattu selittää neljänneksi parhaiten ja ammattikoululaisten kohdalla viidenneksi parhaiten. *Parempi pyy pivossa kuin kymmenen oksalla* oli osattu selittää eläkeläisten keskuudessa hieman paremmin kuin nuorten keskuudessa, sillä eläkeläisten kohdalla sananlasku oli osattu selittää kolmanneksi parhaiten, ammattikoululaisten kohdalla neljänneksi parhaiten ja lukiolaisten kohdalla viidenneksi parhaiten.

Lukiolaisten ja ammattikoululaisten välillä sananlaskujen osaamisjärjestys oli melko samanlainen. Lukiolaisilla parhaiten osattu sananlasku oli *moni kakku päältä kaunis, vaikka on silkkoa sisältä*. Myös ammattikoululaisilla sananlasku oli ensimmäisellä jaetulla sijalla sananlaskun *rumat ne vaatteilla koreilee* kanssa, joka oli myös lukiolaisilla toiseksi parhaiten osattu. Seuraavaksi parhaiten molemmissa ryhmissä osattiin sananlasku *rohkea rokan syö*. *Pata kattilaa soimaa, musta kylki kummallakin* osattiin molemmissa ryhmissä toiseksi huonoiten. Lukiolaisten kohdalla jaetulla viimeisellä sijalla olivat sananlaskut *parempi pyy pivossa kuin kymmenen oksalla* ja *kyllä vakka kantensa valitsee*, joka oli myös ammattikoululaisilla huonoiten osattu sananlasku.

Rastitustehtävän (miksi sananlaskuja ei ymmärretty) vastausten perusteella sananlaskun ymmärtämistä ja tulkintaa vaikeutti lukiolaisten kohdalla eniten (35 vastausta 80:stä) se, jos sananlasku ei ollut vastaajalle entuudestaan tuttu. Toiseksi eniten (32 vastausta) ymmärtämistä ja tulkintaa vaikeutti sananlaskun sisältämät tuntemattomat sanat. Vastaajien määrittelemien muiden syiden (14 vastausta) perusteella myös muut seikat, esimerkiksi kontekstin puute, sananlaskujen muodon eri variaatiot tai se, ettei osaa pukea ajatuksiaan sanoiksi, voivat vaikeuttaa sananlaskun ymmärtämistä ja tulkintaa.

Myös ammattikoululaisten sananlaskuymmärrystä vaikeutti eniten se, ettei sananlaskuja ollut kuultu aiemmin eli se, etteivät ne olleet vastaajille tuttuja. Kyseinen vaihtoehto valittiin yhteensä 33 kertaa, kun taas kaksi muuta vaihtoehtoa, ”sananlasku sisältää tuntemattoman sanan” ja ”muu syy”, valittiin molemmat vain kolme kertaa.

Eläkeläiset vaikuttavat olleen melko varmoja osaamisestaan ja omista vastauksistaan, sillä vain yhden sananlaskun (*parempi pyy pivossa kuin kymmenen oksalla*) kohdalla yksi vastaaja jätti sananlaskun selittämättä ja määritteli rastittamalla, miksei ymmärrä sananlaskun merkitystä. Vastaaja valitsi vaihtoehdon ”sananlasku sisältää tuntemattoman sanan”, ja määritteli sanaksi *pivo*.

Tutkimustulosteni perusteella johdannossa esittämäni hypoteesit osoittautuivat oikeiksi: eläkeläiset ymmärsivät sananlaskuja paremmin kuin nuoret, ja nuorista sananlaskuja paremmin ymmärsivät lukiolaiset. Aineistoni rajallisuuden takia tulosten perusteella ei kuitenkaan voida tehdä yleistäviä päätelmiä. Tulokset eivät mielestäni ole kuitenkaan kovin yllättäviä. Kuten luvussa 1.1. pohdin, ikä ja elämäkokemus yleensä auttavat ymmärtämään sananlaskuja, minkä takia on oletettavaa, että vanhemmat ihmiset ymmärtävät sananlaskuja paremmin kuin nuoret. Myöskään ero lukiolaisten ja ammattikoululaisten osaamisessa ei ole kovinkaan yllättävä, sillä lukiossa äidinkieltä opiskellaan paljon laajemmin. Myös lukiokurssien sisällöt ovat sellaisia, että ne tukevat ammattikouluopintojen kursseja paremmin kuvaannollisen kielenkäytön tulkintataitojen kehittymistä, mistä on apua myös sananlaskujen ymmärtämisessä. Tuloksiin vaikutti varmasti myös motivaatio vastata kyselyyn. Koska ammatilliset perustutkinnot tähtäävät ammattiin, opinnoissa äidinkieltä lähestytään melko käytännönläheisestä näkökulmasta. Tämän takia kaikki ylimääräinen voidaan ehkä kokea turhauttavana, jolloin kyselyyn on vastattu hyvin nopeasti. Tästä kertonee myös se, että toisin kuin lukiolaiset, ammatti-

koululaiset eivät yrittäneet edes arvata sananlaskujen merkityksiä, vaikka kyselyssä ohjeistettiin niin tekemään (ks. liite). Eläkeläiset taas ovat vastanneet kyselyyn omasta tahdostaan, eli he ovat luultavasti olleet lähtökohtaisestikin kiinnostuneita vastaamaan kyselyyn. Eläkeläiset ovat myös saaneet vastata kyselyyn rauhassa ilman kiirettä toisin kuin lukiolaiset ja ammattikoululaiset, joille kysely on teetetty oppituntien alussa tai päätteeksi.

Tuloksiin on voinut vaikuttaa se, miten hyvin vastaukset ja omat ajatukset on osattu muotoilla. Esimerkiksi lukio-opinnoissa vastaustekniikka oletettavasti hioutuu paremmaksi kuin ammattikouluissa, sillä kirjallisia kokeita ja muita kirjallisia tuotoksia on paljon enemmän. Lisäksi tuloksiin on voinut vaikuttaa myös se, että sananlaskujen merkitykset ovat voineet laajentua tai muuttua. Esimerkiksi eläkeläisten kohdalla sananlaskun *rumat ne vaatteilla koreilee* selityksissä toistui kateuteen liittyvä tulkinta (ks. luku 3.1.3.1.). Olen määritellyt vastaukset vääriksi, sillä ne eivät vastaa tässä tutkielmassa tekemääni määritelmää sananlaskun merkityksestä (ks. luku 1.3.). On kuitenkin hyvin mahdollista, että tutkimillani sananlaskulla on olemassa myös toisenlaisia vakiintuneita tulkintoja, joiden perusteella tässä tutkielmassa vääriksi luokittelemani tulkinnat voitaisiin määritellä oikeiksi.

Mielestäni on kiinnostavaa, miten tutkielmassani parhaiten osatut sananlaskut liittyvät ulkonäköön ja sen petollisuuteen etenkin nuorten kohdalla. Tutkimukseni tuloksia voitaisiin laajentaa esimerkiksi tutkimalla sitä, mihin aihepiireihin liittyviä sananlaskuja tunnetaan parhaiten ja käytetään eniten. Isommalla otannalla ja useampia sananlaskuja tutkimalla saataisiin luotettavampaa tietoa siitä, ovatko tiettyihin aihepiireihin, esimerkiksi juuri ihmisen ulkonäköön, liittyvät sananlaskut nykypäivänä erityisen paljon käytössä ja siten ihmisille tutuimpia. Samalla voitaisiin tutkia sitä, minkä aihepiirien sananlaskut ovat hävinneet tai häviämässä käytöstä ja ovat siten nykypäivän ihmisille tuntemattomia.

Ammattikoululaiset, joilta keräsin aineistoni tätä tutkielmaa varten, opiskelivat miesvaltaisia tekniikan aloja. Voi olla, että myös tämä vaikutti jossain määrin tutkielmani tuloksiin. Se, millä tavalla sukupuoli vaikuttaa sananlaskujen ymmärtämiseen vai vaikuttaako ylipäätään, voisi myös olla mielenkiintoinen jatkotutkimuskohde.

LÄHTEET

- CASANTO DANIEL – GIJSSELS, TOM 2015: What makes a metaphor an embodied metaphor? – *Linguistics Vanguard* 1/2015.
- EVANS, VYVYAN – GREEN, MELANIE 2006: *Cognitive linguistics. An introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- FLORINUS, HENRIK 1702: *Wanhain Suomalaisten Tawaliset ja Suloiset Sananlascut, Mahdollisuuden jälkeen monialda cootut, ja nyt wastudest ahkeruudella enätyt*. Turku: Johan Winter.
- GEERAERTS, DIRK 2010: *Theories of lexical semantics*. Oxford: Oxford University Press.
- GRANBOM-HERRANEN, LIISA 2008: *Sananlaskut kasvatustieteessä – perinnettä, kasvatusta, indoktrinaatiota?* Jyväskylä studies in education, psychology and social research 329. Jyväskylän yliopisto.
- GRANBOM-HERRANEN, LIISA 2012: Suomalaisen sananlaskututkimuksen aikakaudet. Elore vol. 19–2/2012. <https://journal.fi/elore/article/view/79020> (20.10.2020).
- HELLSTEN, IINA 1997. *Metaforien Eurooppa. Näkökulmia suomalaiseen EU-journalismiin*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- HIETANEN, MINKA 2013: *Sananparsien monet merkitykset. Helsinkiläiset lukiolaiset sananparsien tulkitsijoina*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuksien laitos.
- HÄKKINEN, KAISA 1990: *Mistä sanat tulevat. Suomalaista etymologiaa*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- JÄÄSKINEN, AUNE 2002: Passi Eutropiaan. – *Yliopisto* 17/2002 s. 36.
- KANTOLA, MARKO 2019: *Komppi kulkee. Metaforisesti käytettyjen liikeverbien semantiikkaa rytmimusiikin kontekstissa*. Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopiston suomen kielen oppiaine.
- KARHU, JOHANNA 1999: *Kuudesluokkalaiset sananlaskujen ymmärtäjinä. Kielellisen päättelyn havainnointia oppilaiden kirjallisten vastausten perusteella*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitos.

- KARI, ERKKI 1993: *Naulan kantaan. Nykysuomen idiomisanakirja*. Helsinki: Otava.
- KOLEHMAINEN, TARU 1991: Muuttuvan maailman muuttuvat sanat. – *Kielikello* 2/1991.
- KOSKIMÄKI, HILDA 2017: *Ei haittaa, vaikka vähän valehdellaan. Ylioppilaskokelaat sananlaskujen tulkitsijoina*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.
- KS = Kielitoimiston sanakirja. 2021. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus.
URN:NBN:fi:kotus-201433. Verkkojulkaisu HTML. Päivitettävä julkaisu. Päivitetty 11.11.2020.
- KUUSI, ANNA-LEENA 1971: *Johdatusta suomen kielen fraseologiaan*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KUUSI, MATTI 1990: *Vanhan kansan sananlaskuviisaus. Suomalaisia elämänohjeita, kansanaporismeja, lentäviä lauseita ja kokkapuheita vuosilta 1544-1826*. Porvoo: WSOY.
- KUUSI, MATTI 1984: Sananlaskut ja sananparsikokoelmat. *Sananlaskut* s. 1–7. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 346. Vaasa: Vaasa Oy.
- KÖVECSES, ZOLTAN – BENCZES, REKA 2010: *Metaphor. A practical introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- LAKOFF, GEORGE – JOHNSON, MARK 2003 [1980]: *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press.
- LAKOFF, GEORGE – TURNER, MARK 1989: *More than cool reason. A field guide to poetic metaphor*. Chicago: University of Chicago Press.
- LAUHAKANGAS, OUTI 2001: Kansainvälinen Matti Kuusi -sananlaskutietokanta. <http://lauhakan.home.cern.ch/lauhakan/fin/johdanto.html> (27.11.2018).
- LAUHAKANGAS, OUTI 2004: *Puheesta ihminen tunnetaan. Sananlaskujen funktiot sosiologisessa vuorovaikutuksessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1001. Helsinki.
- LAUHAKANGAS, OUTI 2014: *Parempi pyy. Sananparsioapas*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LEINO, PENTTI 1983: Mielikuvat kielikuvien takana. – *Virittäjä* 87.
- LEINO, PENTTI 1993: *Polysemia – kielen moniselitteisyys. Suomen kielen kognitiivista kielioppia 1*. Kieli 7. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- LEINO, PENTTI 2008: Merkilliset merkit ja merkitykset. – Tiina Onikki-Rantajääskö, Mari Siirainen & Hanna Ylönen (toim.), *Kieltä kohti* s. 162. Keuruu:

Otava.

- NIEMINEN, SAGA 2019: *Miten lukiolaiset ymmärtävät sananlaskuja*. Kandidaatin tutkielma. Oulun yliopiston suomen kielen oppiaine.
- NIKANNE, URPO 1992: Metaforien mukana. – Lauri Harvilahti, Jyrki Kalliokoski, Urpo Nikanne & Tiina Onikki (toim.), *Metafora. Ikkuna kieleen, mieleen ja kulttuuriin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- NISSINEN, IRMA 1995: Kielen uusia kuvia. – *Kielikello* 2/1995.
- ONIKKI-RANTAJÄÄSKÖ, TIINA 2008: Kielikuvia kaikkialla. – Tiina Onikki-Rantajääskö, Mari Siirainen & Hanna Ylönen (toim.), *Kieltä kohti* s. 50. Keuruu: Otava.
- ONIKKI-RANTAJÄÄSKÖ, TIINA 2010: 2010: Ronald W. Langacker ja kognitiivisen kielitieteen perusta. – Pentti Haddington & Jari Sivonen (toim.), *Kielentutkimuksen modernit klassikot. Kognitiivinen ja funktionaalinen kielitiede*. Helsinki: Gaudeamus.
- Opetushallitus 2019: Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019. Helsinki. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/lukion_opetussuunnitelman_perusteet_2019.pdf (22.3.2021).
- Opetushallitus 2021: e-Perusteet -palvelu. <https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/selaus/kooste/ammattillinenkoulutus?hakutyyppi=perusteet> (22.3.2021).
- PINOLA, MERJA 2007: *Älä heitä kivistä kaivoon. Miten peruskoulun yhdeksäsluokkalaisten ymmärtävät sananlaskuja?* Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopiston suomen kielen oppiaine.
- RANTALA, RIIKKA 1998: *Silkosta silikoniiin. Miten peruskoulun neljäs-, kuudes- ja kahdeksäsluokkalaisten ymmärtävät sananlaskuja?* Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopiston suomen kielen oppiaine.
- RITCHIE, DAVID 2003: "ARGUMENT IS WAR". Or is it a game of chess? Multiple meanings in the analysis of implicit metaphors. – *Metaphor and Symbol* 18 (2).
- SAEED, JOHN I. 2003: *Semantics*. Oxford: Blackwell Publishing.
- VIRKKUNEN, SAKARI 1974: *Suomalainen fraasisanakirja: Kivistä Kekkoseen*. Helsinki: Otava.
- VIRTANEN, LEEA 1988: *Suomalainen kansanperinne*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- VIRTANEN, LEEA 1991: *Kansanviisauden kirja*. Porvoo: WSOY.
- VIRTANEN, LEEA 1999: *Ellun kana ja Turusen pyssy. Kyllä kansa tietää*. Juva: WSOY.

LIITE. Kyselylomake.

KYSELY SANANLASKUJEN MERKITYKSISTÄ

Vastaaajan taustatiedot

Ikä ja syntymävuosi: _____

Selitä jokaisen sananlaskun kohdalla, mitä kyseinen sananlasku mielestäsi tarkoittaa. Esimerkiksi sananlasku *ennen virsta väärää kuin vaaksa vaaraa* tarkoittaa, että kannattaa pelata varman päälle.

Mikäli et osaa selittää jonkin sananlaskun merkitystä, koeta arvata, mitä sananlasku voisi tarkoittaa. Määrittele lisäksi, miksi et ymmärrä sananlaskua, rastittamalla sopiva vaihtoehto. (Voit rastittaa myös useamman kuin yhden vaihtoehdon.)

1) *Rumat ne vaatteilla koreilee*

En ymmärrä sananlaskun merkitystä, koska...

- sananlasku sisältää tuntemattoman sanan, joka on _____.
- en ole kuullut sananlaskua aiemmin.
- Muu syy: _____.

2) *Rohkea rokan syö*

En ymmärrä sananlaskun merkitystä, koska...

- sananlasku sisältää tuntemattoman sanan, joka on _____.
- en ole kuullut sananlaskua aiemmin.
- Muu syy: _____.

3) *Pata kattilaa soimaa, musta kylki kummallakin*

En ymmärrä sananlaskun merkitystä, koska...

- sananlasku sisältää tuntemattoman sanan, joka on _____.
- en ole kuullut sananlaskua aiemmin.
- Muu syy: _____.

4) *Kyllä vakka kantensa valitsee*

En ymmärrä sananlaskun merkitystä, koska...

- sananlasku sisältää tuntemattoman sanan, joka on _____.
- en ole kuullut sananlaskua aiemmin.
- Muu syy: _____.

5) *Parempi pyy pivossa kuin kymmenen oksalla*

En ymmärrä sananlaskun merkitystä, koska...

- sananlasku sisältää tuntemattoman sanan, joka on _____.
- en ole kuullut sananlaskua aiemmin.
- Muu syy: _____.

6) *Moni kakku päältä kaunis, vaikka on silkkoa sisältä*

En ymmärrä sananlaskun merkitystä, koska...

- sananlasku sisältää tuntemattoman sanan, joka on _____.
- en ole kuullut sananlaskua aiemmin.
- Muu syy: _____.